

Державний університет
«Житомирська політехніка»

Правова політика України: історія та сучасність

Матеріали

II Всеукраїнського науково-практичного семінару

8 жовтня 2021 р.

Житомир-2021 р.

УДК 342.5 (477) (042.5)

ББК 67.9 (4УКР) 301

П 68

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державного
університету «Житомирська політехніка»*

Протокол № 5 від 24.09.2021 р.

Правова політика України: історія та сучасність: матеріали
II Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир,
8 жовтня 2021 року). – Ж.: Житомирська політехніка, 2021. – 156 с.

ISBN 978-966-683-591-1

В збірнику опубліковано матеріали II-го Всеукраїнського
науково-практичного семінару «Правова політика України: історія
та сучасність» (08 жовтня 2021 року).

Редакційна колегія: Д.О. Грицишен, Т.В. Барановська,
І.М. Павліченко, О.В. Острогляд, В.С Коршак.

© Державний університет «Житомирська політехніка», 2021

Гловнюк І.В.,

д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів

КОНСЕНСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 49 КК УКРАЇНИ (ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України є імперативним у разі наявності умов, передбачених ст. 49 КК України, за виключенням: застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі; у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437 - 439 і частині першій статті 442 КК України. Разом з тим, за ст. 286 КПК України передбачається згода підозрюваного та з'ясування думки потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Проте, на теоретичному та правозастосовному рівнях виникають ряд питань щодо врахування думки потерпілого щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

З одного боку, є позиція ККС ВС (щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки, але тлумачення надавалося ст. 286 та ст. 288 КПК України), що під час досудового слідства з'ясування думки потерпілого щодо звільнення винної особи від кримінальної відповідальності є обов'язковим елементом такого звільнення, отже суд повинен виходити не тільки з наявності підстав, передбачених нормами, які забезпечують умови звільнення, але й кінцевого підсумку, який повинен слугувати виправленню особи [1].

Проте, слушно зазначається у доктрині, що незрозуміло, яким саме чином думка потерпілого має вплинути на рішення судді при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності (ст. 49 КК України). У цьому випадку суд бере до уваги лише тяжкість вчиненого злочину, строк його вчинення та відсутність підстав для зупинення чи перерви перебігу давності. Звільнення у зв'язку з закінченням строку давності є обов'язковим, і аж ніяк не залежить від згоди чи незгоди потерпілого. Отже у цьому випадку суд ніяк не може враховувати позицію потерпілого. Тому можна зробити висновок, що за цієї підстави думка потерпілого, яка буде міститися у клопотанні прокурора при звільненні особи від кримінальної відповідальності, не буде відігравати суттєвої ролі [2, с. 141]. Підтвердженням цього є і Постанова ВП ВС, де було зазначено, що «звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК (сплив строків

давності) є безумовним і здійснюється судом незалежно від факту примирення з потерпілим, відшкодування обвинуваченим шкоди потерпілому, щирого каяття тощо» [3]. Разом з тим, у практиці ККС ВС є випадок, коли вказувалося на наявність та врахування думки потерпілого, який клопотання підтримав: «у матеріалах кримінального провадження наявне письмове клопотання захисників Бишка Ф.Ф., Тельмана А.Г. та обвинуваченого ОСОБА_1 про звільнення останнього від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а також заява потерпілого ОСОБА_5 про підтримання цього клопотання. А тому доводи в касаційній скарзі прокурора про те, що звільнення від кримінальної відповідальності ОСОБА_1 та закриття кримінального провадження щодо нього здійснено судом без з'ясування думки потерпілого ОСОБА_5, є неспроможними і спростовуються матеріалами кримінального провадження» [4].

Таким чином, тлумачення законодавства вказує на те, що: при поданні та розгляді клопотання думка потерпілого має бути з'ясована (хоча ст. 287 КПК України і не містить вимоги стосовно додавання до клопотання прокурора письмового документу, який відображав би думку потерпілого); проте, ця думка, окрім факту її з'ясування, юридичного значення для саме змісту рішення про звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України - не має, оскільки ця підстава є імперативною. Це, відповідно, вказує на відсутність впливу потерпілого на звільнення від кримінальної відповідальності за цієї підставою та ставить під сумнів мету з'ясування думки потерпілого при імперативних підставах звільнення від кримінальної відповідальності (крім ст. 46 КК України, де думка потерпілого свідчить про наявність умов звільнення).

Крім того, у судовій практиці виникало питання стосовно того, чи обов'язковим для звільнення від кримінальної відповідальності є визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, при тому, що згоду на звільнення від кримінальної відповідальності він надає. ККС ВС зазначив, що невизнання підозрюваним, обвинуваченим вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності у передбачених законом випадках за умови роз'яснення їм судом суті підозри чи обвинувачення, підстав звільнення від кримінальної відповідальності та права заперечувати проти закриття кримінального провадження не є правовою підставою для відмови в задоволенні клопотання сторони кримінального провадження про таке звільнення» [5; 6]. ККС ВС мотивував це таким чином, що «визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення як обов'язкової умови такого звільнення кримінальним процесуальним законом не передбачено. Відповідно до положень ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК жодну особу не може бути примушено визнати свою вину у вчиненні кримінального правопорушення або примушено давати пояснення чи показання, які можуть стати підставою для її підозри або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Виходячи з цих

положень закону визнання винуватості є правом, а не обов'язком підозрюваного, обвинуваченого, а отже невизнання вказаними особами своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності не може бути перешкодою в реалізації ними свого права на таке звільнення та правовою підставою для відмови судом у задоволенні заявленого клопотання. Передбачений законом інститут звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності не пов'язує такого звільнення з визнанням ними своєї вини у вчиненні злочину» [6]. У даній ситуації згода підозрюваного, обвинуваченого на застосування ним консенсуальної процедури має значення обов'язкової умови її застосування, при цьому КПК України, на відміну від застосування, наприклад, угоди про визнання винуватості, не вимагає від підозрюваного, обвинуваченого визнання винуватості. По суті, незалежно від внутрішнього відношення до кримінального правопорушення, юридичне значення має лише згода на застосування звільнення від кримінальної відповідальності.

Таким чином, елементи консенсуальності у процедурі звільнення від кримінальної відповідальності полягають у: (1) визнанні примирення умовою звільнення від кримінальної відповідальності (характерне для ст. 46 КК України); (2) з'ясуванні думки потерпілого щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності; (3) отриманні згоди підозрюваного, обвинуваченого на звільнення від кримінальної відповідальності; (4) недопустимості пов'язування звільнення від кримінальної відповідальності за наявності згоди підозрюваного, обвинувачення із визнанням своєї винуватості. Для ст. 49 КК України характерно з'ясування думки потерпілого щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності, проте, у матеріально-правовому аспекті зміст думки значення не має, а у процесуально-правовому аспекті юридичне значення має лише факт її з'ясування безвідносно змісту у силу імперативного характеру підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Це викликає потребу у подальшому науково-практичному осмисленні ролі потерпілого у консенсуальній процедурі звільнення від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269200>
2. Торбас О. О. Думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за кримінальним процесуальним кодексом 2012 року. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 137-142.
3. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>
4. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83301655>
5. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75286906>
6. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728753>

Захарчук А.С.,

доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу.

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне (модерне, постіндустріальне) суспільство, підґрунтям якого виступає середній клас, характеризується різнобарвною соціальною структурою, а середній клас є основою громадянського суспільства. В той же час, економічним базисом громадянського суспільства виступає приватна власність. Інститут приватної власності конституюється як складова невідчужуваних природних прав людини, гарант свободи й рівності суб'єктів суспільних відносин. Цей механізм функціонує об'єктивно, незалежно від прагнень індивіда чи держави. Генеза ідеї власності пов'язана з історією людської цивілізації.

Дослідження інституту права приватної власності як категорії, що характеризує економічні та правові аспекти суспільних відносин, можна розглядати крізь призму історії, економіки, юриспруденції та інших соціальних наук. Сприйняття науковцями сутності інституту власності зумовлене взаємодією категорій "загальне" й "специфічне". Оперуючи поняттям "власність", науковці, що представляють різні галузі знань, по своєму визначають її зміст.

Інститут приватної власності, як складова невід'ємних прав людини, являє собою складний механізм відносин як публічно-правової, так, і приватно-правової сфер. Еволюція інституту приватної власності, що відображає процес інтегрованості індивіда в суспільство та, згодом, відокремлення від нього – процес поступовий і тривалий.

Античне суспільство сформувало в собі інститут приватної власності, який був імплементований в систему європейського права. В його основі лежить ідея свободи індивіда.

В архаїчних культурах майнові відносини асоціювались із колективом. Земля не лише належить групі осіб, але й спільно обробляється. Тому мотиви індивідуальної поведінки були зумовлені, як правило, неекономічними факторами - родинними, релігійними. Завершального вигляду проблема еволюції інституту приватної власності набуває в римському праві. У законах XII таблиць власність позначається терміном "dominium". В кінцевому підсумку, наприкінці II ст. до н. е. сформувалося право приватної власності, сутність якого відображена у дефініції – plena in re potestas – повна влада над предметом.

При феодализмі не сформувалося поняття абсолютної приватної власності. Зміст феодальної форми власності полягає в тому, що держава, в образі монарха, виступає власником землі. Характерною рисою феодальної системи землеволодіння стало поєднання в феодальному праві політичних та економічних аспектів – права управління та права розпорядження землею, що знайшло своє відображення в терміні “dominium”, запозиченого з латинської. Термін “власність” у феодальному суспільстві відображав не абсолютне, неподільне право на предмет, що мало місце в римському праві, а навпаки, обмежене, певним чином розпорошене.

Наприкінці XVIII століття стався революційний злам у загальносвітовому вимірі вчення про право. Раціоналістична традиція поступилась принципіві історизму, тобто підходу до права як субстанції, що постійно змінюється в часі, перманентно, безперервно еволюціонує у вигляді права позитивного. Концептуального завершення протиріччя, пов'язане з взаємозв'язком природно – правової й позитивістської доктрин, полягає в тому, що гуманістичні, морально – етичні аспекти природного права стають складовою позитивного права, наповнюють його своєрідним морально – етичним змістом. Відповідно, право власності виконує моральну функцію. Вона полягає в тому, що інститут власності впливає на формування особливої ментальності суб'єкта - власника, направленої на бережливе й заощадливе ставлення до ресурсів і засобів виробництва. В свою чергу, він буде вимагати такої ж поведінки від інших. Моральна функція власності зумовлена й релігійними аспектами. Зокрема в християнстві, серед протестантів, панує переконання в тому, що власність виступає не лише засобом елементарного накопичення майна, але й ознакою особливого ставлення Бога до індивіда.

Правова культура об'єднує в собі здобутки людства в галузі права. До них, насамперед, належить місце права в задоволенні потреб суб'єктів права. Цінності права, що є стрижнем правової культури, закладені в його регулятивній, охоронній та захисній функціях.

Правова культура засвоюється особою шляхом набуття знань про право, про права, свободи, обов'язки індивіда, способи та методи їх захисту та гарантії недоторканності індивіда, його сім'ї та власності.

Правова культура, як і взагалі культура, яку опанувала людина, проявляється не лише в знаннях особи, а передусім - в її діях.

Лише при поверховому ознайомленні з правом здається, що це досить просте суспільне явище. Більш ґрунтовне вивчення показує складність права та його визначальне значення в повсякденному житті людини.

Знання права розкриває можливості доцільного і раціонального використання правових цінностей для реалізації власних інтересів, задоволення потреб, що виникають у повсякденному житті людини. Знання права створює умови для активної соціальної, політичної, правової діяльності людини, що особливо важливо в умовах сучасного державотворення та створення цивілізованого правопорядку в Україні.

Процес становлення правової культури українського суспільства варто розглядати відповідно до факторів, що зумовили формування в українському суспільстві правової ідеології. Виходячи з історичних реалій державно – правового статусу України, їх можна класифікувати як внутрішні та зовнішні. До першої групи відносяться такі як національна та соціальна структура суспільства, рівень національної свідомості та національної психології, які дозволяють сприймати, переосмислювати та адаптувати до власних потреб передовий досвід, політико – правові ідеї національних груп, народів чи держав. Сюди варто віднести історичний досвід певної людської спільноти, осмислення й сприйняття його суспільною пам'яттю та вмінням використовувати в практиці державотворення.

Зовнішні фактори зумовлені прямим чи опосередкованим впливом на певну спільноту державно - правових структур, з якими ця спільнота взаємодіє. Йдеться про вплив законодавства Російської та Австро - Угорської імперій, до складу яких, в свій час, входили українські землі, на становлення правової культури українського суспільства.

Реалізація суспільного ідеалу в правосвідомості української спільноти знайшла своє відображення в домінуванні певного морального образу. Українська ментальність, пов'язана з реалізацією правової проблеми, знаходить своє відображення в таких поняттях як добро, справедливість. Досягнення поставленої мети передбачалось шляхом обмеження свободи індивіда. Тому західноєвропейська концепція прав і свобод, заснована на природно – правовій доктрині, не змогла реалізуватися в Україні. Як уявляється, з точки зору сьогодення, сприймаючи концепцію прав і свобод, сформовану західноєвропейською політико-правовою ідеологією, необхідно наповнювати ідеалами, що відображають особливості української ментальності.

Різкий поворот у доктринальних підходах українського суспільства щодо сутності права приватної власності стався в період революційних потрясінь 1917-1921 рр. На кінець 1917 року українське суспільство постало перед необхідністю вибору такого суспільного ідеалу, що дозволив би забезпечити реалізацію принципів природного права на свободу та власність. В кінцевому підсумку політико – правові ідеали українського суспільства знайшли своє відображення в Тимчасовому земельному законі. Закон закріплював зрівняльний характер землеволодіння. Ліквідація землі у поміщиків проводилась без компенсації втраченої власності. Із земель, призначених для розподілу, першочергово задовольнялися потреби місцевого малоземельного і безземельного селянства.

Законодавство в УНР розвивалося в напрямку ігнорування доктрини природного права шляхом задоволення суспільних ідеалів знедоленої частини населення за рахунок позбавлення власності заможних верств суспільства (у багатьох випадках під цю категорію попадали не лише поміщики, а також заможні селяни). При цьому забезпечивши індивідуальний характер господарювання закон обмежував селянина в праві розпорядження землею як з боку місцевого самоврядування, так і центральних органів влади.

У радянський період домінантне становище посідає марксистське трактування власності. Характерною рисою такого підходу стало домінування економічного змісту (економічної природи) власності над її юридичною формою. Спроби переведення права власності в розряд суто економічних категорій знайшли своє найбільш яскраве відображення в теорії економічної сутності права власності, яка історично склалась у 30-40-х роках ХХ ст. Для розуміння права власності в рамках цієї концепції використовувалися поняття, наповнені виключно економічним змістом. Власність, як економічна категорія, складає «базис» суспільства, у той час, як право власності є частиною правової «надбудови» і з цих позицій є явищем суб'єктивного порядку.

В умовах ринкових відносин, що базуються на приватній власності на засоби виробництва, економічний механізм функціонує без зовнішнього втручання особи або держави. Він не потребує додаткових стимулів для отримання легітимного прибутку, особливих юридичних механізмів, крім захисту власності й виконання контракту. Тож у сучасному європейському праві концепція позитивних зобов'язань держави спрямована на захист інституту права власності, ефективною складовою якого виступає ЄСПЛ. Враховуючи той факт, що практику Європейського суду віднесено до джерел права України, зазначений правовий механізм має стати складовою українського законодавства.

Карчевський М.В.,

доктор юридичних наук, професор
Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка
м. Северодонецьк

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ (2013-2020)

Доступність інформаційних технологій та даних офіційної кримінальної статистики дають нагоду використовувати методологію Data Science, здійснюючи цілком відтворювані кримінологічні дослідження. Саме таке дослідження нами проведено[1]. Отримані візуалізації дають змогу охарактеризувати зміст даних щодо протидії злочинності в Україні, що містяться у звітах Офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації за 2013–2020 роки. Результати роботи може бути використано для формулювання висновків щодо загальних тенденцій протидії злочинності в Україні, а також як емпірична база й підґрунтя побудови гіпотез дальших досліджень. Усі дані оброблялися лише автоматизовано. На їх підставі, знову ж таки програмним способом, будувалися візуалізації, що використовуються для формулювання висновків. В онлайн-

додатках до цієї розвідки представлено вихідні дані, дані, придатні до автоматизованої обробки, програмні коди для отримання первинних даних, їх обробки й візуалізації, графічні файли візуалізацій[2].

Основні зроблені нами висновки наступні. Ключові тенденції, що характеризують кримінально-правове регулювання в Україні в період із 2013 по 2020 роки, такі: зменшення кількості облікованих проваджень і засуджених осіб, зменшення суворості покарань, що призначаються. Можна вважати, що все означене свідчить про стійке зростання ефективності національного кримінально-правового регулювання. Менш суворі покарання забезпечують більш результативну протидію злочинності. Є підстави прогнозувати далі стабільне зменшення злочинності.

Водночас така гіпотеза пояснює далеко не всі встановлені характеристики національного кримінально-правового регулювання. По-перше, кількість облікованих проваджень щодо кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XIII Особливої частини КК, із 2014 по 2016 роки зменшується з 30 до 23 тисяч, а з 2017 по 2020 роки становить майже 28, 29 тисяч (віз. 12, 96). Подібну динаміку повторює і кількість засуджених осіб, яка з 2014 по 2016 роки зменшується з 14 до 9 тисяч, а з 2017 року тримається на середньому рівні – майже 10 тисяч. Видається, що означені коливання пов'язані радше з процесами реформування підрозділів Національної поліції щодо протидії незаконному обігу наркотиків, а загальне падіння показників обліку й засудження не свідчить про те, що відповідна соціальна проблема набула меншої гостроти. Такий висновок підтверджує і динаміка засудження за кримінальні правопорушення, передбачені статтями 307 та 309. У 2014 році за незаконні дії, пов'язані зі збутом наркотиків, було засуджено 2271 особа, а за подібні дії, але не пов'язані зі збутом – 9197 осіб (віз. 153, 219). У 2020 році відповідні показники становили 8450 та 559 осіб відповідно. Тобто, якщо в 2014 році на один розглянутий у суді факт збуту наркотиків припадало чотири факти незаконних дій, не пов'язаних зі збутом, то у 2020 році відповідне співвідношення становило 1 до 15. Зрозуміло, що засудження за збут наркотичних засобів потребує якісно іншого рівня складності досудового розслідування та судового розгляду. З огляду на зазначене визнаємо, що динаміка протидії другій за поширеністю групі кримінальних правопорушень є такою, що свідчить радше про недостатню реалізацію публічного інтересу в належній кримінальній юстиції, ніж про зниження рівня відповідної злочинності.

По-друге, протидія кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Було встановлено, що протягом досліджуваного періоду суттєво змінилася структура засуджених осіб за кримінально-правовою кваліфікацією. Якщо до 2018 року більшість осіб засуджували за отримання неправомірної вигоди, то починаючи з 2018 року – за пропозицію неправомірної вигоди. Абсолютні значення ще більш промовисті: у 2014 році за отримання неправомірної вигоди засуджено 445 осіб, за пропозицію – 106; у 2020 році за

отримання неправомірної вигоди засуджено 81 особу, за пропозицію – 598. До того ж процес був поступовим, відповідні тенденції зменшення / збільшення кількості засуджених осіб прослідковувалися протягом усього періоду спостережень. Чи означає це, що головною проблемою протидії корупції в Україні стала пропозиція неправомірної вигоди? Чи відповідає офіційна статистика реальній соціальній ситуації?

Для відповіді на поставлені запитання ми провели розвідувальний контент-аналіз обвинувальних вироків за ст. 369 КК, які було винесено в 2020 році та представлено в базі інформаційно-аналітичної системи «Закон-онлайн». За названими ознаками було встановлено 404 судові рішення. Перші п'ять мали майже тотожні обставини та стосувалися пропозиції неправомірної вигоди поліцейським (прикордонникам) під час виконання ними службових обов'язків у складі добових нарядів (охорона громадського порядку, виконання обов'язків на пункті пропуску через державний кордон тощо). У всіх судових рішеннях йшлося про угоду щодо визнання винуватості. Вироки ухвалили судді судів Чернігівської, Сумської, Луганської, Волинської та Рівненської областей[3]. Тотожність обставин і географічний розподіл дають змогу розглядати отриману добірку судових рішень як репрезентативну для розвідувального аналізу.

Що ж до сформульованих запитань про відповідність фактичної судової практики соціальному запиту протидії корупції, вважаємо, що було отримано досить даних для негативної відповіді. Навряд чи сукупність актів застосування кримінального права, майже 4/5 якої являє собою засудження по угоді за пропозицію правоохоронцеві в складі добового наряду незначної неправомірної вигоди є такою, що відповідає соціальній потребі протидії корупції. У такому контексті зменшення кількості осіб, засуджених за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, навряд чи свідчить про високу ефективність кримінально-правової протидії корупції.

По-третє, не менш болісна соціальна проблема кримінально-правового регулювання у сфері безпеки дорожнього руху. За даними Національної поліції, із 2017 року в ДТП гине майже дев'ять-десять осіб щодня. За даними Державної судової адміністрації, аналогічний період характеризується зменшенням кількості засуджених осіб із 2300 до 1721 особи та збільшенням закритих справ із 1772 до 2191. Майже дзеркальна та з огляду на специфіку показників «герметична» зміна. Знову ж таки, можна сформулювати непросте запитання: зафіксована статистикою зміна тактики кримінально-правового забезпечення безпеки дорожнього руху – це соціальний тренд, що свідчить про більшу схильність потерпілих від ДТП до примирення, чи статистика відображає зростання непрофесійності досудового розслідування та впливу неформальних практик під час судового розгляду?

По-четверте, наведені дані не вичерпують прикладів неоднозначних тенденцій фактичної практики кримінально-правового регулювання в

контексті наявних соціальних потреб. Згадаймо й збільшення кількості засуджених за злочини проти основ національної безпеки з одночасним збільшенням майже до 90% звільнення від покарання за найбільш поширені злочини цієї групи в умовах гібридної війни, і зменшення кількості засуджених за незаконне поводження зі зброєю з одночасним збільшенням кількості закритих справ в умовах «чорного» ринку зброї, що зростає, тощо. Водночас звернемо увагу на загальну характеристику професійного дискурсу у сфері кримінальної юстиції. Досить усталеною є думка про те, що працівники правоохоронних органів проводять тривалу роботу щодо документування злочинних дій, а коли матеріали опиняються в суді, то використання неформальних практик дає змогу уникнути покарання. Не менш поширеною є й оцінка діяльності працівників правоохоронних органів як непрофесійної. Якість проведення досудового розслідування постійно падає, суди отримують такі матеріали, які унеможливають притягнення до відповідальності й призначення справедливого покарання. Тобто професійна комунікація фокусується на перекладанні відповідальності за неефективні дії щодо протидії злочинності між суб'єктами кримінально-правового регулювання. Водночас проведене дослідження об'єктивно показує поступове зменшення суворості покарання, зменшення частки обвинувальних вироків і кількості облікованих кримінальних проваджень, які не завжди зумовлені об'єктивними процесами зменшення злочинності.

Отже, як антитеза до висловленої попередньо гіпотези про загалом позитивну оцінку тенденцій та прогнозу протидії злочинності, може бути сформульована така інтерпретація результатів дослідження: через відсутність конструктивної професійної комунікації правоохоронних органів, прокуратури та судів публічний інтерес у належному функціонуванні системи кримінальної юстиції реалізовується не цілком. Непрофесійні дії під час обліку кримінальних проваджень, досудового розслідування та судового розгляду істотно зменшують ефективність протидії злочинності. Розповсюдження непрофесійних дій створює широке корупційне поле, критично збільшуючи можливість уникнення покарання. Є підстави прогнозувати падіння рівня суспільної довіри до соціальних інститутів, які забезпечують дотримання законів, та, як наслідок, зростання злочинності.

На наше переконання, реальний стан справ почасти передають як перша, так і друга гіпотези. Дійсно, спостерігається певне зменшення рівня злочинності, але водночас фактично існують означені негативні процеси в сфері кримінальної юстиції. Мінімізація ризиків розвитку цих процесів, окрім традиційних заходів (законодавчих, організаційних, адміністративних, технічних, інфраструктурних тощо), передбачає передусім зміну фокусу професійної комунікації, що має бути скерована не на пошук «слабких ланок», а на ефективну реалізацію публічного інтересу належного функціонування кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Карчевський М.В. Протидія злочинності в Україні (2013-2020): інфографіка. - Київ : ВАІТЕ, 2021. - 312 с.
2. Репозитарій он-лайн додатків знаходиться у вільному доступі за адресою, URL: <http://github.com/Nickolay78/Combating-crime-in-Ukraine-2013-2020>
3. Вирок від 06.05.2020 у справі № 733/359/20 Бахмацький районний суд Чернігівської області. Вирок від 22.09.2020 у справі № 585/1976/20 Роменський міськрайонний суд Сумської області. Вирок від 03.11.2020 у справі № 423/2591/20 Лисичанський міський суд Луганської області. Вирок від 17.12.2020 у справі № 162/686/20 Любешівський районний суд Волинської області. Вирок від 17.07.2020 у справі № 566/1640/19 Млинівський районний суд Рівненської області.

Крегул Ю.І.,

кандидат юридичних наук, професор
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, [1].

А стаття 42 Господарського кодексу України визначає підприємництво, як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, [2].

Відтак, суб'єкт підприємницької діяльності, перебуваючи у стані постійного ризику, орієнтується на отримання прибутку якомога вищого рівня. Однак, зрозуміло, така діяльність нерідко характеризується низкою реальних та потенційних загроз для підприємства. Передостаннім постає важливе завдання захистити найважливіші інтереси підприємства, тобто створити такі безпечні умови, які б забезпечили сталий його розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз.

Спеціалісти з питань безпеки вважають, що одним із шляхів створення для підприємств передумов для економічного виживання за умов ринкових відносин є виявлення та нейтралізація загроз економічної стабільності підприємства, що і є суттю діяльності щодо забезпечення безпеки підприємства. Безпека суб'єкта залежить від різних факторів. Шкоду інтересам підприємця може бути завдано у

результаті несприятливої економічної політики держави, протиправних дій конкурентів, кризових явищ в економіці, непередбачених змін кон'юнктури ринку, стихійного лиха, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруги тощо. Отже, фактори, що впливають на рівень безпеки підприємств можуть бути внутрішніми і зовнішніми, економічними та неекономічними, об'єктивними і суб'єктивними. Об'єктивно, на даний момент, в сфері забезпечення безпеки підприємництва в Україні, функціонують дві групи суб'єктів: держава, яка діє через органи законодавчої, виконавчої, судової влади, правоохоронні органи і спецслужби, та недержавні організації в особі приватних охоронних підприємств, комерційних служб безпеки, служб безпеки банків, інформаційних та учбових центрів, вищих навчальних закладів, громадських організацій.

При цьому головними принципами, якими керуються суб'єкти підприємництва в процесі їх спільної діяльності по забезпеченню безпеки особистості і підприємництва є:

- взаємна відповідальність державних і недержавних структур перед законом за дії, що наносять збитки національним інтересам, а також правам людини, її власності та діловій репутації;

- захист державою законних інтересів недержавних організацій у відповідних сферах їх діяльності;

- взаємодія в боротьбі з кримінальним сектором в економічній та фінансовій сферах діяльності;

- взаємодія в боротьбі з проявами екстремізму, тероризму, незаконного обігу наркотичних речовин та організованої злочинності в усіх сферах діяльності;

- надання пріоритетної допомоги недержавним організаціям, які приймають безпосередньо участь в захисті безпеки найбільш важливих для держави підприємств;

- повага і дотримання прав і свобод людини і громадянина. В наш час суб'єкти господарювання в Україні фактично вперше в загальнонаціональних масштабах зіткнулися з необхідністю організації безпеки власного бізнесу. Як свідчить аналіз ситуації, яка склалася у сфері безпеки підприємництва, більшість підприємств України не мають системи безпеки, котра могла б ефективно їх захистити. Усі суб'єкти економічної діяльності, що вже перебувають в недержавній власності, переважно змушені самотужки захищати власні бізнес-інтереси. Разом з цим, сукупність інтересів зазначених суб'єктів знаходиться в площині національних інтересів України, оскільки вони формують лівову частку валового внутрішнього продукту, забезпечують добробут громадян і сталі надходження до державного бюджету.

Для того щоб самостійно захиститися від загроз, суб'єкти підприємницької діяльності створюють служби безпеки підприємства.

Створення служб безпеки обумовлено загостренням конкурентної боротьби на зовнішньому та внутрішньому ринках та поширенням промислового шпигунства. Створення служб безпеки відображає об'єктивну потребу ділових кіл у зменшенні комерційних ризиків та підвищенні безпеки підприємницької діяльності.

Служба безпеки підприємства створюється залежно від розмірів бізнесу. Як правило, такі служби в основному створюються на великих підприємствах. В окремих випадках залежно від важливості вони можуть створюватись і на середніх підприємствах.

В усіх інших випадках безпеку малим і середнім підприємствам забезпечують приватні підприємства які надають послуги безпеки з окремих питань(охорони, захисту інформації, кадрової безпеки і т. д.).

Головні функції які виконує служба безпеки можна сформулювати таким чином:

- 1) охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що є комерційною таємницею підприємства;
- 2) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць підприємства;
- 3) запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей, які становлять комерційну таємницю;
- 4) організація спеціального діловодства, яке унеможливає одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці;
- 5) виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі діяльності та екстремальних ситуацій;
- 6) створення і організація такого режиму безпеки всіх видів діяльності, захист ділового спілкування підприємств з його партнерами;
- 7) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;
- 8) організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів підприємства;
- 9) забезпечення безпеки фінансово-господарської та комерційної діяльності підприємств.

Перелік конкретних завдань і функцій визначається залежно від специфіки діяльності підприємства, його структури, специфіки діяльності та може мати інші функції і завдання.

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служби безпеки підприємств, виокремлюються конкретні об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. Основні об'єкти безпеки:

- персонал- керівні працівники, персонал, який володіє інформацією, яка є комерційною таємницею;
- матеріальні цінності та фінансові ресурси (будівлі, споруди, устаткування, транспорт, валюта, коштовні речі, фінансові документи);

- інформаційні ресурси з обмеженим доступом;
- засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства(організації);
- технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Залежно від специфіки підприємства можуть бути і інші об'єкти безпеки.

Отже, нормативно-правові документи підприємства в тому числі про службу безпеки підприємства розробляються і затверджуються на підприємстві для врегулювання нових відносин, що виникають у процесі забезпечення безпеки діяльності підприємства, оскільки такі відносини неврегульовані на рівні закону. Зазначимо, що сьогодні проблемою діяльності суб'єктів господарювання, по забезпеченню власної безпеки є, насамперед, відсутність спеціального законодавства з безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Відтак, мова йде про необхідність прийняття Закону України «Про недержавне забезпечення безпеки особи та підприємницької діяльності в Україні».

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України.- 1996.- №30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV

Ландіна А.В.,

к.ю.н., старший науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, м. Київ

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захист прав людини у межах національної державної та міжнародної політики є основним завданням, і діяльність відповідних органів спрямована на забезпечення такого захисту у межах кожної окремої держави. Сутність людиноцентричності як раз і полягає у тому, щоб визнавати людину найвищою цінністю в державі.

Ще декілька десятиліть тому спрямованість державної політики була дещо іншою і не ставила людину, наділену правами, свободами і інтересами, вище за інші державні цінності та суспільні відносини. Але зміна основоположних принципів міжнародної політики у бік посилення захисту прав та свобод людини потягла зміни і у національному законодавстві всіх галузей права.

Зміна сутності спрямованості державної політики, центральне місце в якій починає займати людина як наділена правами та свободами особистість, її права, свободи та інтереси, вимагає переосмислення і правового забезпечення їх дотримання в усіх сферах життєдіяльності. Окрім закріплення у Конституції України та інших нормативно-правових актах необхідно забезпечення захисту цих прав і свобод, що здійснюється кримінально-правовими засобами.

У цьому напрямку забезпечення вказаного напрямку державної політики основним засобом захисту прав, свобод та інтересів людини є кримінальне законодавство, а реалізація принципу людиноцентричності у ньому здійснюється через принципи кримінального права та принципи призначення покарань. Принципи кримінального права – це певні правила, які утворюють систему і є обов'язковими саме для цієї галузі права; завдяки їм існує чітко визначений порядок у кримінальному законодавстві. Ці принципи знаходять свій вияв у нормах кримінального законодавства та визначені у них, хоча і опосередковано. Вони, як і будь-який стандарт взагалі, стосуються усіх суб'єктів, що включені у сферу кримінально-правових відносин.

Принцип верховенства права – це фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом [1]. Сутність цього принципу виявляється законодавчо через принцип законності, закріплений у ст. 29 Конституції України і полягає у тому, що кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України. У кримінальному праві даний принцип виражається через формулу «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» - «немає злочину, немає покарання без вказівки на те у законі». Тобто: 1) ніхто не може бути покараний без закріпленого державою покарання за «кримінальну поведінку»; 2) жоден вчинок не може бути визнано кримінально-караним без спеціальної вказівки на це у кримінальному законі; 3) така вказівка має бути чітко визначеною; 4) кримінальний закон не має зворотної дії [2]. Цей принцип забезпечує права осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, але вина яких у вчиненні конкретних злочинів не доведена у законному порядку, а також осіб, які вчинили суспільно неприйнятне діяння, яке не містить ознак складу якогось злочину, передбаченого у нормах КК України.

Принцип рівності громадян перед законом, закріплений у ст. 24 Конституції України, також засновується на принципі верховенства права і передбачає відсутність дискримінації громадян за будь-якими особистісними ознаками і виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності лише за те, що вона має певні риси, які є несприйнятними для особи, яка реалізує кримінальну відповідальність. Цей принцип забезпечує однакове ставлення з точки зору закону до всіх можливих суб'єктів кримінально-правових відносин.

Принцип вини передбачає, що особа підлягає кримінальній відповідальності лише за ті суспільно небезпечні діяння, які були нею вчинені, та наслідки, які настали у результаті їх вчинення, за умови наявності вини. У Конституції України цей принцип закріплений у ст. 62 і має назву «презумпція невинуватості» (цей принцип не є тотожним принципу вини, оскільки є процесуальним, але досить чітко передає його сутність). Принцип вини дозволяє особі, яка підозрюється чи у вчиненні злочину, а також і суб'єкту злочину уникнути упередженого ставлення з боку представників органів кримінальної юстиції щодо винуватості у вчиненні того чи іншого суспільно небезпечного діяння.

Принцип індивідуалізації покарання (особистої відповідальності) передбачений ст. 61 Конституції України і покликаний забезпечувати права суб'єкта кримінального правопорушення. Він повинен нести відповідальність за вчинений злочин лише особисто, тобто відповідати за вчинене повинен він і лише індивідуально. Причому, з іншого боку, відповідальність за вчинене може нести лише суб'єкт, який вчинив злочин. Індивідуалізація покарання разом з тим полягає у визначенні форми, виду та обсягу покарання, яке може бути призначене особі з урахуванням не лише вчиненого злочинного діяння, але і індивідуальних якостей особи, що виявляється у особливому психічному ставленні особи до вчинюваного діяння та його наслідків. Тут також потрібно зазначити, що цей принцип означає неможливість інкримінувати одному суб'єкту злочину вину іншого суб'єкта злочину як у межах вчинення одного злочину (за наявності співучасті), так і за наявності факту вчинення інших злочинів.

Принцип справедливості передбачає можливість застосування до винної особи лише такого покарання, яке відповідає тяжкості вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та передбачає незастосування кримінального покарання до особи, невинуватої у вчиненні злочину. Принцип справедливості означає забезпечення справедливості кримінально-правової репресії, що є необхідним для досягнення виправного та превентивного впливу [3, с. 38].

Сутність принципу гуманізму полягає у тому, що кожен громадянин повинен повністю використати свої можливості в інтересах суспільства, а також і те, що ні від кого не можна вимагати більшого, ніж те, на що він здатний, і поширюється він рівною мірою як на потерпілого, так і на суб'єкта злочину [4]. У межах цього принципу чи не найбільше виявляється власне дотримання прав та основоположних свобод і законних інтересів людини і громадянина. Крім того, даний принцип означає наступне: застосовуючи до особи, винуваної у вчиненні злочину, заходи кримінально-правового примусу, потрібно у першу чергу, переслідувати мету її виправлення, вироблення у свідомості суб'єкта злочину позитивних суспільно-корисних установок, повернення його у суспільство як повноцінної особистості, яка поважає і виконує нормативні приписи; з метою позитивного впливу на суб'єкта злочину застосовувати до нього мінімальний з необхідних заходів кримінально-правового впливу [5].

Вказані принципи призначення покарання гарантують дотримання не лише вказаних, але й інших норм, що забезпечують права осіб, закріплені міжнародних та національних нормативно-правових актах. Забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції саме на вказаних принципах робить можливим здійснення такої діяльності саме у відповідності до принципу людиноцентризму.

Список використаної літератури:

1. Андросук С. Принцип верховенства права: визначення, співвідношення із суміжними поняттями, особливості законодавчого закріплення і реалізації (URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2008>)
2. General principles of criminal law By Jerome Hall. Indianapolis, Ind.: Bobbs-Merrill. 1960. URL: <http://books.google.com.ua/books/about/>
3. Ландіна А.В. Забезпечення прав і свобод людини у кримінально-правовій доктрині. Нормативно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина: матеріали Наукового круглого столу (м. Маріуполь, 11 грудня 2018 р.). Маріуполь. ДонДУУ. 2018. С. 38
4. Івченко В.В. Принцип справедливості та гуманізму у кримінальному праві. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63978/107-Ivchenko.pdf?sequence=1>
5. Березовський А.А. Кримінально-правовий вплив: проблеми визначення URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/20716/%C1>

Марисюк К.Б.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового
інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ

Проблема декриміналізації справедливо може бути віднесена до категорії актуальних, важливих і винятково складних питань кримінально-правової сфери, вирішення яких повинне бути в компетенції вчених-правознавців і юристів-практиків. Проте, аналіз наукових праць з цієї тематики дає можливість стверджувати, що теоретичним проблемам декриміналізації кримінальних правопорушень у вітчизняній кримінально-правовій науці присвячено відносно мало уваги. Велика кількість досліджень, що виконані як у межах аналізу питань кримінально-правової політики держави, так і аналізу

проблем вчинення правопорушень, присвячені діаметрально протилежному поняттю – поняттю криміналізації. Проблеми декриміналізації, якщо і розглядалися в них, то лише поверхнево, на додаток до інших. Проте, незважаючи на низький рівень висвітлення цього питання в науковій літературі, спробуємо дати визначення досліджуваного поняття.

Декриміналізація, як і криміналізація, також розглядається і як певний процес (динамічний аспект), і як результат цього процесу (статичний аспект) [1, с. 14]. На думку О. Коробєєва, декриміналізацію можна розглядати як процес встановлення підстав для заперечення суспільної небезпечності діянь, визначення недоцільності кримінально-правової боротьби з ними і відміни їх караності [2, с. 19]. Таким чином декриміналізація також являє собою процес, однак він прямо протилежний процесу криміналізації. Послідовно проходячи ті ж стадії, що й криміналізації, декриміналізація завершується іншим результатом – виключенням діяння з кола злочинного і відміною його кримінальної караності. Як слушно зазначає В. Кудрявцев, декриміналізацію можна розглядати як протилежність криміналізації, криміналізацію «зі знаком мінус» [3, с. 18]: діяння декриміналізуються тоді, коли відпадають підстави для їхньої криміналізації.

М. Загородніков під декриміналізацією розуміє відміну кримінальної відповідальності за ті чи інші діяння, пом'якшення кримінальної відповідальності, зменшення розміру покарання або встановлення можливості застосування інших більш м'яких видів покарання, відміну деяких дій із загального складу кримінальних правопорушень, тільки окремих форм діяння або діяння, що вчиняються в певних умовах тощо [4, с. 15]. Г. Злобін та С. Келіна вважають, що «виключення діяння з числа кримінально караних, скасування його караності є декриміналізацією» [5, с. 111].

Таким чином, як і щодо визначення поняття криміналізації, щодо визначення поняття протилежного їй процесу декриміналізації серед науковців немає єдиної думки. При аналізі першої дефініції ми з'ясували, що О. Коробєєв помилково ототожнює процес встановлення підстав для скасування суспільної небезпечності діянь із декриміналізацією. Непереконливим також є другий погляд, адже пом'якшення кримінальної відповідальності, зменшення кримінального покарання не виключає кримінальної відповідальності.

Не погоджуємося з висловлюванням у літературі судженням про те, що «декриміналізація може носити і факультативний характер, коли право остаточного вирішення питання про те, чи тягне це діяння кримінальну чи іншу (адміністративну, громадську) відповідальність, закон надає органам правосуддя» [6, с. 165]. У цьому випадку мова йде не про декриміналізацію, а про депеналізацію діяння, тобто «встановлення в законі можливості звільнення від кримінальної відповідальності за його вчинення, хоча саме діяння продовжує залишатися злочином».

На наш погляд, для того, що визначити зміст поняття декриміналізація, необхідно звернути увагу на те, якими способами та яких формах може здійснюватись декриміналізація.

Очевидно, що декриміналізація діяння досягається в результаті зміни кримінального закону. Оскільки кримінальне правопорушення можна визначити як діяння, яке є суспільно небезпечним за змістом і кримінально протиправним за формою, то можна зробити висновок, що декриміналізація діяння може здійснюватись трьома способами: а) суспільно небезпечне діяння може бути визнане таким, що не є суспільно небезпечним за змістом; б) таким, що не є кримінально протиправним за формою; в) таким, що не є ні суспільно небезпечним за змістом, ні кримінально протиправним за формою.

Перший спосіб декриміналізації має місце тоді, коли законодавець визнає, що діяння, яке формально підпадає під ознаки складу кримінального правопорушення, фактично є соціально корисним, бажаним, принаймні соціально нейтральним (прийнятним), але у будь-якому випадку не суспільно небезпечним. Законодавче визнання діяння не суспільно небезпечним має місце, більшим чином, шляхом реформування законодавства, яке регулює позитивну поведінку людей.

Найбільш поширеним способом декриміналізації є визнання законодавцем діяння таким, що не є кримінально протиправним за формою. Оскільки кримінально протиправним є лише таке діяння, яке підпадає під всі визначені кримінальним законом ознаки складу кримінального правопорушення, то декриміналізація у цьому випадку можлива трьома шляхами. По-перше, законодавець може ввести до складу кримінального правопорушення нову ознаку, якої не має низка діянь, що раніше визнавалися злочинними. По-друге, можливе звуження змісту певної ознаки складу кримінального правопорушення, внаслідок чого з'явиться група діянь, які не підпадають під неї. По-третє, можливе і виключення з конкретного складу кримінального правопорушення однієї з ознак, що є обов'язковою у загальному складі.

Перші два варіанти змін можуть стосуватися ознак всіх чотирьох елементів складу кримінального правопорушення. Так, наприклад, при введенні до об'єктивної сторони формального складу кримінального правопорушення ознаки суспільно небезпечних наслідків (тобто при перетворенні цього складу на матеріальний) декриміналізуються діяння, які раніше підпадали під ознаки цього кримінального правопорушення з формальним складом, але не потягли за собою таких наслідків. Якщо ж, наприклад, була звужена така ознака суб'єкта кримінального правопорушення як вік, по досягненню якого особа підлягає кримінальній відповідальності, то можна стверджувати про декриміналізацію діянь, вчинених особами, вік яких виходить за звужені межі даної ознаки. Що ж стосується третього варіанту, то він можливий лише щодо об'єктивних ознак кримінального правопорушення. Так, відмова від визнання об'єктом кримінально-правової охорони честі і гідності особи призвела до декриміналізації клевети та образи (ст. 125 та 126 КК України 1960 р.).

Варто звернути увагу, що не може вважатись декриміналізацією, тобто визнання діяння таким, що не є суспільно небезпечним за змістом та кримінально-протиправним за формою, шляхом визначення у кримінальному законі нових обставин, що виключають злочинність діяння, а так само при розширенні меж заподіяння шкоди при вже існуючих.

Викладене дозволяє зробити деякі висновки. По-перше, декриміналізація може бути здійснена не лише шляхом зміни тексту (форми) кримінального закону, але й шляхом зміни його змісту. Це, зокрема, відбувається при здійсненні її першим з названих вище способів. По-друге, незалежно від вжитого законодавцем способу, наслідки декриміналізації однакові: діяння не може бути визнане злочинним.

Таким чином, враховуючи вищевикладені підходи та законодавчу основу декриміналізації, можна сформулювати таке визначення досліджуваного поняття: декриміналізація – це скасування кримінального закону, що передбачає кримінальну відповідальність і покарання за конкретне кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Митрофанов А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. А. Митрофанов ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2005. 132 с.
2. Коробєєв А. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. Владивосток : Издательство Дальневосточного университета, 1987. 59 с.
3. Кудрявцев В. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация). М.: Наука, 1982. 304 с.
4. Загородников Н. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел. М. : МВШМ МВД СССР, 1979. 120 с.
5. Злобин Г., Келина С. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний. *Проблемы правосудия*. 1978. №1. С. 102-119.
6. Пономаренко Ю. Кримінальний закон: єдність форми та змісту. *Проблеми законності*. 2001. Вип. 46. С. 163-168.

Медицький І. Б.,

професор кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, доцент,
м. Івано-Франківськ

УКРАЇНА У ВІДНОСИНАХ З МІЖНАРОДНИМИ ЮРИСДИКЦІЙНИМИ ОРГАНАМИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ НЕЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «ЯКОСТІ» ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Статистика ЄСПЛ щодо звернень українців за захистом своїх прав має стійку тенденцію до збільшення. З кожним роком Суд виносить все більшу кількість рішень по суті у справах проти України: якщо у 2002 р. Судом було ухвалено 1 рішення по суті, у 2003 – 8 таких рішень, то у 2004 р. – 14, у 2005 р. – вже 120. У 2010 р. Судом було постановлено 109 рішень по суті проти України, у 2011 – 105, у 2012 – 71, у 2013 – 69 відповідних рішень¹⁷¹. З 1997 по 2013 р. Україна програла 962 справ у цьому суді. Із загальної кількості порушень Україною Конвенції 477 – це визнані Судом порушення права особи на справедливий суд, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції, 185 – це порушення права на свободу та особисту недоторканність, визначену ст. 5 Конвенції й 105 – це порушення заборони катування, визначеної ст. 3 цього документа. Заяви проти України, які розглядає Суд, здебільшого стосуються порушень таких прав: право на свободу та особисту недоторканність, у тому числі застосування тортур на досудовому слідстві, неправомірне тримання особи під вартою; право на мирне володіння своїм майном; право на справедливий судовий розгляд в частині права на виконання рішення суду (передусім щодо виплати заборгованості по заробітній платі, пенсіям), перевищення розумних строків розгляду справ судами [4, с.73].

За даними судді цього Суду від України Г. Юдківської, у 2011-2013 рр. наша держава посідала місце у першій п'ятірці держав-лідерів за кількістю скарг громадян. На кінець 2013 року на розгляді Європейського суду знаходилося 13 тис. 284 заяви, подані проти України, що складає 13,3% від загальної кількості заяв у Суді (майже 100 тис.). У справах, за якими суд ухвалює рішення по суті, фіксуються структурні проблеми української правової системи, пов'язані, як правило, з недоліками роботи судових установ і правоохоронних органів. Це виражається передовсім у значних сумах компенсацій, що присуджуються громадянам України, постраждалим від дій державних органів або їх посадових осіб. У 2013 р. Суд зобов'язав Україну виплатити компенсацій на загальну суму 113,6 млн. грн. [4, с.73-74].

Згідно даних Міністерства юстиції України, на виконання рішень ЄСПЛ по суті скарг з державного бюджету було сплачено: у 2008 р. – 20 434 375,53 грн.; у 2009 р. – 7 939 067,82 грн.; у 2010 р. – 29 174 853,54 грн.; у 2011 р. – 25 021 734,79 грн.; у 2012 р. – 39 002 553,75 грн.; у 2014 р. – 169817, 7 тис. грн.; у 2015 р. – 639 981 892, 09 грн.; у 2016 р. – 612 294 315, 54 грн.; у 2017 р. – 61 365,79 тис. грн.; у 2018 р. – 32 646 827,39 грн. [2].

Зобов'язання держави у частині правоохорони права на життя має тісний зв'язок із її процесуальним аспектом – обов'язком забезпечити ефективне розслідування факту смерті за підозрілих обставин, причому висновки слідства повинні ґрунтуватися на ретельному, об'єктивному та безсторонньому аналізі усіх відповідних елементів. Нами було здійснено контент-аналіз 43 рішень ЄСПЛ (2006-2019 роки), за висновками яких констатоване порушення Україною процесуального аспекту ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Найбільш типовими недоліками у роботі правоохоронних органів, допущення яких стало підставою для присудження заявникам 647 694 євро компенсації, стали такі: надмірна тривалість кримінального розслідування та його недоліки (неодноразові відмови порушенні кримінальних справ; неодноразові повернення справи для проведення додаткового розслідування; несвоєчасність проведення експертиз; їх чисельність, яка свідчить про відсутність комплексного підходу до збору доказів на стадії досудового слідства; неодноразовість призначення експертиз одного виду одним слідчим; відсутність належної швидкості та сумлінності, що призвело до втрати важливих доказів та зниження ймовірності успішності слідства; неодноразове невиконання працівниками міліції вказівок вищестоящих органів та несистемний підхід до збирання доказів; відсутність можливості виправити недоліки розслідування), постійне відкладення судових засідань під час судового розгляду справи, тривалість періоду розслідування та судового розгляду справи.

Нескінченні порушення прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування та в судовому провадженні в майбутньому неминуче будуть використані в позовах до ЄСПЛ, що завдасть значних матеріальних й іміджевих збитків для України. Прикладом цього є прецедентне рішення Європейського суду з прав людини, який задовольнив разом усі позови, подані українськими громадянами зі скаргами на невиконання судових рішень українських судів, а це 12 тис. справ. До того ж позови були задоволені без розгляду – за принципом схожості. Європейський суд з прав людини зазначив, що Україна все одно рішень суду фактично не виконує, тому суд уже «заливає» зверненнями з цієї країни і далі так тривати не може [3, с.427].

За висновками Рахункової палати, впродовж 2016 – I кварталу 2018 року Державною казначейською службою України на виконання бюджетних програм «Відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, відшкодування громадянинуві вартості конфіскованого та безхазяйного майна, стягнутого в дохід держави,

відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб», «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» в межах бюджетних призначень використано 723 494,9 тис. грн., що відповідно до законодавства є збитками державного бюджету. Водночас незабезпечення фінансовими ресурсами потреби в бюджетних коштах на відшкодування шкоди громадянам та виконання рішень суду, що гарантовані державою, призводить до щорічного збільшення заборгованості держави з виконання рішень судів перед громадянами і підприємствами, підвищує соціальну напругу, зменшує кредит довіри до інституцій держави та ефективного правосуддя [1].

Фінансові компенсації порушених прав громадян збільшують видатки бюджету, змушуючи державу вживати відповідних заходів. Згідно з ст.19 Закону України «Про державний бюджет України на 2019 рік» Кабінету Міністрів України надано право реструктуризувати фактичну заборгованість обсягом до 7 544 562 370 грн. за рішеннями судів, виконання яких гарантовано державою, а також за рішеннями Європейського суду з прав людини, прийнятими за наслідками розгляду справ проти України, шляхом видачі фінансових казначейських векселів строком обігу до семи років з відстроченням платежів за такою заборгованістю на один рік та відсотковою ставкою 9,3 відсотка річних. Для забезпечення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України, а також забезпечення представництва України у ЄСПЛ передбачено 762 406,2 тис. грн. Платежі на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, складають 594 422,7 тис. грн.

Враховуючи існуючу на початок 2019 р. заборгованість у розмірі у понад 7,5 млрд. грн., сформовану за рішеннями закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України (у тому числі ЄСПЛ), та за умови затвердження у подальшому бюджетних призначень не менше, ніж 594 422,7 тис. грн. (визначених ЗУ «Про державний бюджет України на 2019 рік»), нами було прогнозовано остаточне погашення боргу через 12 (дванадцять) років! Проте прогноз виявився аж занадто «оптимістичним». Уже у 2020 р. розмір платежів за рішеннями закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України був зменшений у понад 10-кратному розмірі – до суми у 42 млн. грн.

Безумовно що така ситуація незабезпечення фінансовими ресурсами потреби у бюджетних коштах на відшкодування шкоди громадянам та виконання рішень суду, що гарантовані державою, призводить до щорічного збільшення заборгованості держави з виконання рішень судів перед громадянами і підприємствами, підвищує соціальну напругу, зменшує кредит довіри до інституцій держави та ефективного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Звіт про результати аудиту стану використання бюджетних коштів на відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам органами державної влади, та на забезпечення виконання рішень суду, що гарантовані державою: рішення Рахункової палати від 31.05.2018 р. №13-2. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/13_2_2018/zvit_13-2_2018.pdf (дата звернення: 31.03.2020).

2. Інформація щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-proti-ukraini> (дата звернення: 24.09.2021).

3. Назаров В. В. Сучасні проблеми дотримання конституційних прав і свобод людини в кримінальному провадженні. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 425-428.

4. Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз: монографія / Овчаренко О.М., Сердюк О.В., Мошак Г.Г., Дунаєва Т.Є., Кохан В.П., Шуміло О.О. ; НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса. Харків, 2015. 242 с.

Нікітенко В.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення бізнесу,
Київський національний торговельно-
економічний університет,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

У 2016 році кримінальну відповідальність за незаконне збагачення було впроваджено шляхом доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) статтею 368-2 «Незаконне збагачення». Проте у 2019 році Конституційний Суд України прийняв рішення про декриміналізацію цієї статті через невідповідність ст.ст. 8, 61, 62, 63 Конституції України, а саме порушення принципу презумпції невинуватості, принципу свободи від самовикриття. У відповідності до цього було перекладено обов'язок доказування зі сторони обвинувачення на сторону захисту, яка повинна доводити законність походження активів [1].

Йдеться про те, що декриміналізована ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення» передбачала кримінальну відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі.

Зі свого боку Конституційний Суд України вирішив, що формулювання «законність підстав набуття, яких не підтверджено доказами» суперечить Конституції України [1].

Відсутність кримінальної відповідальності за незаконне збагачення нівелює роль системи електронного декларування у попередженні та виявленні діянь з ознаками корупції, оскільки їх суб'єкти не мають перешкод для декларування незаконно набутих активів, які можуть бути використані для легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

У 2019 році законодавцем доповнено КК ст. 368-5 та передбачено цивільну конфіскацію активів чиновників. Цією статтею запропоновано принципово інший підхід до визначення незаконного збагачення.

Так, у відповідності до ст. 368-5 КК незаконним збагаченням визначається набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на 6500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи. Така зміна формулювання повністю змінила підхід до розуміння складу злочину та його розслідування. У примітці до норми закону роз'яснено вжиті у ній терміни [2].

Згідно із цією статтею кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо особа, що підпадає під дію цього закону, незаконно набула у власність активи на більше ніж 6500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить понад 7 мільйонів гривень. Одночасно, якщо сума непідтверджених активів певного посадовця менша цієї суми, то відповідальність буде визначатися у цивільно-правовому порядку. Тобто, якщо фактичні доходи особи перевищують отримані їх законним способом більш, ніж 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (приблизно 1,2 млн. грн.), то Спеціальна антикорупційна прокуратура (далі – САП) у разі доведення незаконності цих активів у Вищому антикорупційному суді може стягнути їх в дохід держави в порядку цивільної конфіскації.

При цьому на предмет незаконного збагачення досліджуються такі активи, як готівкові кошти та кошти на рахунках у банках, фінансових установах, нерухомість та інше майно, майнові права, немайнові права, включаючи криптовалюту, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Водночас згідно з положеннями п. 8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) не підлягають декларуванню наявні грошові активи (готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам) та активи у дорогоцінних (банківських)

металах, сукупна вартість яких не перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб (приблизно 140 тисяч гривень) [3].

Даний факт свідчить, що у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 140 тис. грн., але меншому, ніж 1,2 млн грн. без законних підстав, така особа може бути притягнута лише до адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, тобто сплатить лише штраф. Правових механізмів стягнення таких активів не передбачено чинним законодавством.

Механізм доведення антикорупційними органами відповідальності за незаконне збагачення прописаний досить змістовно. Так, Національне агентство із запобігання корупції (далі – НАЗК) займається первісною перевіркою електронних декларацій чиновників. У разі виявлення у деклараціях відомостей про набуття останніми права власності на незаконні активи НАЗК має звернутися до правоохоронних органів за підслідністю із відповідним повідомленням. У подальшому Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) та САП мають зібрати достатньо доказів для того, щоб довести, що задекларовані активи не відповідають законним статкам.

З іншого боку інформація про наявність у чиновника активів, які неспіврозмірні із його статками, може бути отримана з відкритих джерел або безпосередньо із заяви про вчинення кримінального правопорушення. У такому випадку детективи НАБУ повинні довести зв'язок між майном і чиновником як прямий, або ж опосередкований через будь-яких інших осіб, якщо буде доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням самого посадовця. Далі справа передається до Вищого антикорупційного суду України (далі – ВАСУ) для її вирішення у судовому порядку. Позов про визнання активів необґрунтованими може подаватись без наявності обвинувального вироку стосовно особи.

Незважаючи на вказані позитивні моменти, сама ідея доповнення КК ст. 358-5 та її реалізація на практиці викликає й негативні побоювання. Правоохоронні органи не в змозі констатувати факт існування незаконних статків без з'ясування джерела їх походження. А таке джерело, у свою чергу, не може мати легальний характер і, скоріше за все, отримане в результаті вчинення корупційних діянь, що утворює окремий склад кримінального правопорушення.

Кримінальне законодавство не вимагає такого розслідування та встановлення джерела походження активів, у зв'язку з чим відповідальність за незаконне збагачення може стати потужним інструментом судового переслідування чиновників. Адже вона не потребує доведення корупційної складової, що дозволяє суду робити висновки з того факту, що посадовець має статки, які не могли бути отримані із законних джерел.

Відповідно до змісту Закону конфіскація незаконних активів і покарання за набуття таких активів застосовуватиметься виключно до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, перелік яких міститься у п. 1 ч. 1 ст. 3. Водночас у преамбулі зазначено, що Закон визначає правові та організаційні засади функціонування

системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Відповідно до ст. 3 Закону, крім осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, його дія поширюється і на інших суб'єктів, які теж є суб'єктами декларування. При цьому згідно із ч. 1 ст. 65 Закону за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень відповідні особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку [3].

Отже, доповнення КК статтею 368-5, якою встановлена відповідальність за незаконне збагачення, актуалізувала роль системи електронного декларування у запобіганні корупції. Крім того, дана стаття чітко регламентує механізм доведення антикорупційними органами відповідальності за незаконне збагачення, що надає змогу налагодити взаємодію у діяльності цих органів та підвищити ефективність роботи у цьому напрямку.

Водночас негативними моментами є відсутність дієвого покарання у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 140 тис. грн., але меншому, ніж 1 млн грн. без законних підстав, а також відсутність правових механізмів стягнення таких активів в дохід держави.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 10.09.2009 № 1-р/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Острогляд О.В.,

к.ю.н., доц., доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»,
професор кафедри права ЗВО «Університет Короля Данила»
м. Житомир

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ: МОЖЛИВІСТЬ ВИМІРЮВАННЯ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Питання ефективності кримінально-правової політики та конкретної кримінально-правової заборони завжди цікавило дослідників кримінально-правової науки. Оскільки в суспільстві де завжди не вистачає коштів на всі сфери державного регулювання існує запит суспільства на їх правильне використання. Також увага до діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності актуалізується при вчиненні так званих резонансних злочинів, тоді знову виникає запит на те, чи ефективно здійснюється кримінально-правова політика і чи ефективною є конкретна кримінально-правова заборона.

Кримінально-правова політика – системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами (див. детальніше: Острогляд О.В. Поняття та ознаки кримінально-правової політики // *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. №4(44). 2020. – С. 99-103).

Стосовно ефективності кримінально-правової політики трохи легше ніж з конкретною нормою, оскільки основним завданням її є розробка стратегії і тактики протидії злочинності кримінально-правовими засобами, то їх наявність вже достатня для певного рівня ефективності.

Як вказує П.А. Фріс, кримінально-правова політика, як елемент правової політики держави в цілому, є базою для прийняття управлінських рішень в сфері охорони найважливіших для суспільства відносин благ та інтересів. Вирішення її завдань свідчить про високий рівень ефективності. Зрозуміло, що чим більшим є рівень вирішення завдань, тим вищим є і ефективність кримінально-правової політики [6, с.312].

Ефективність кримінально-правової політики, в першу чергу, базується на ефективності кримінально-правового закону і залежить від ефективності кримінально-правових норм та інститутів. Однак розглядати ефективність кримінально-правової політики як просту суму ефективності окремих кримінально-правових норм та інститутів було б невірним. Вона визначається дією всього комплексу кримінально-правової охорони. Разом з цим на ефективність політики суттєво впливають і правозастосувальна практика і загальний рівень розвитку законодавства і рівень правосвідомості суспільства [6, с.313-314].

В цьому випадку показовим є виступ М.В. Карчевського на Львівському форумі кримінальної юстиції (вересень 2021), в якому він на прикладі показав, що однієї статистики, без врахування ситуації з діяльністю правоохоронних органів, недостатньо для висновку про ефективність протидії кримінальним правопорушенням певного виду (<https://www.youtube.com/watch?v=I04OLnHZ90&t=5708s> див. з 1-30 – О.О.).

Зрозуміло, що завдання розробки стратегії і тактики протидії злочинності кримінально-правовими засобами кореспондується основна ціль кримінально-правової політики зниження рівня злочинності в країні. Проте, на певних етапах розвитку держави ця ціль може поділятися на складові і на певний період часу може визначатися ефективність кримінально-правової політики щодо цих складових, що залежать від напрямків політики.

Для визначення ефективності кримінально-правової політики вчені пропонують певні формули.

Наприклад, П.А. Фріс пропонує для показника ефективності кримінально-правової політики використовувати наступну формулу: $E = P - \Pi / B$ де E – показник ефективності кримінально-правової політики; P – результат, який було досягнуто в наслідок її здійснення; Π – попередній стан, які підлягав зміні в наслідок реалізації кримінально-правової політики; B – витрати, на досягнення результату [6, с.324].

Питання ефективності кримінально-правової політики досліджувала також Н.А. Лопашенко, поєднуючи з ефективністю кримінального закону, вказуючи, що ефективність кримінального закону напряму пов'язана з тими завданнями, які перед ними стоять. Якщо ці завдання виконуються, ефективність кримінального закону можна констатувати і навпаки. Кримінальна політика повинна ж опиратися на завдання кримінального права. Останні ж в певній його частині – але ніколи повністю – адаптуються до проведення в суспільстві кримінальної політики [4, с.472-473].

Зрозуміло, що ефективність кримінально-правової політики залежить від ефективності кримінального закону, який впливає через його якість на правотворчість як форму реалізації політики і через практичне застосування та таку її форму, як правозастосування.

Як вже було визначено вище ефективність кримінального законодавства впливає на ефективність реалізації кримінально-правової політики, тому встановлюючи другу, потрібно виходити з першого.

Як вказує Н.А. Лопашенко, ефективність кримінального закону складається з трьох обов'язкових компонентів:

- 1) кримінологічної і політичної обґрунтованості кримінально-правової норми;
- 2) якісного формулювання кримінально-правової норми;
- 3) властивості її застосування – реалізації на практиці [4, с.465].

Іншими словами, ефективність кримінального закону (ЕКЗ) – це ефективність криміналізації (в широкому розумінні, разом з пеналізацією) (ЕК),

ефективність законотворчості (включаючи диференціацію відповідальності) (ЕЗ) і ефективність правозастосування (включаючи індивідуалізацію кримінальної відповідальності) (ЕП), разом взяті, що може бути виражено в наступній формулі:

$$ЕКЗ = ЕК + ЕЗ + ЕП.$$

Найвища ефективність кримінального закону, відповідно, є тоді, коли його норма була дійсно необхідна для кримінально-правового регулювання, сформульована бездоганно (без суперечностей між нею і окремими кримінально-правовими нормами і групами норм, при узгодженості з нормами інших галузей права і законодавства, без дублювання інших норм і ін.), в тому числі, з точки зору законодавчої техніки, і застосовується на практиці без особливих труднощів – зрозуміла правозастосовачу і зручна в застосуванні. І навпаки, не можна чекати ніякої ефективності від кримінального закону, якщо поява кримінально-правової норми була обумовлена не об'єктивною необхідністю, а чийось приватними інтересами; якщо норма несе в собі конструктивні і редакційні недоліки, не узгоджена з іншими нормами, що породжує неподоланні труднощі на практиці її застосування, при чому труднощі обумовлені і тим, що норма фактично не потрібна і тим, що навіть при бажанні її не можна застосувати через внутрішні дефекти [4, с.466].

Крім того варто вказати і на своєчасність прийняття кримінально-правових заборон, а також на своєчасному скасуванні тих заборон, що вже пережили свою необхідність, це також впливає і на ефективність закону і ефективність політики.

На відміну від процесу криміналізації, де пріоритет в підготовці відповідних новацій і пропозицій, з нашої точки зору, належить кримінологам, питання декриміналізації в більшій мірі носить суто комплексний характер. Так, криміналісти в процесі розслідування і розкриття злочинів отримують повну і достовірну інформацію про реальну дійсність, ефективність і обґрунтованість конкретних статей Кримінального кодексу. Подібна інформація, безумовно, може бути отримана і процесі розгляду кримінальних справ, і в рамках адвокатської практики. Адвокати, вивчаючи кримінальні справи і вникаючи в сутність злочинних діянь, що вчиняються, як з об'єктивної, так і суб'єктивної сторони, постійно отримують цінну інформацію про конкретний злочин, особу злочинця, умови скоєння злочину, і відповідно, можуть з високим ступенем достовірності дати експертну оцінку ефективності і обґрунтованості тих чи інших складів, що містяться в Кодексі [3, с. 105].

Яким же чином вставити ефективність кримінального закону, починаючи з конкретної кримінально-правової заборони?

Карчевський М.В. та Арланова О.Д. з цього приводу зазначають: «кримінально-правове регулювання неефективне. Науковому дискурсу бракує раціональних аргументів для виправлення ситуації. Найбільш перспективний шлях розв'язання проблеми – збір та аналіз даних, використання сучасних технологій для збору, класифікації, постійної актуалізації надвеликих обсягів інформації» [1, с. 199]. Напевне в недалекому майбутньому за допомогою великих

обсягів інформації дійсно можна зробити висновок про ефективність чи неефективність конкретної норми і в другому випадку виправити ситуацію якомога оперативніше. Але завжди траплятимуться ситуації, які впливатимуть на тлумачення отриманих даних, як от та на яку вище вказував М.В. Карчевський.

Рощина І.О. вказує, що для того, щоб дати чітке визначення поняття «ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинам (тут і надалі вживається термін «злочин» - в сучасному розумінні ККУ «кримінальне правопорушення» – О.О.)», перш за все, необхідно розглянути складові елементи цієї ефективності. Визначення складових елементів ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинам є важливим фактором в її організації і здійсненні. В ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинам можна виділити декілька основних складових її елементів. Перш за все, слід відмітити, що законодавець, приймаючи ту чи іншу норму кримінального права, має на меті певну суспільно корисну мету – отримати максимально позитивні результати в регульованій нею сфері суспільних відносин і для цього споряджає її можливостями забезпечити досягнення наміченої мети. Якби не ця властивість, законодавство було б безцільним. Отже, ефективність норми кримінального права у запобіганні злочинам повинна визначатися тим, наскільки її застосування сприяє досягненню мети, яка поставлена перед правовим регулюванням відповідних суспільних відносин. Що ж стосується самої мети, то вона досягається тим, що не вчиняються злочини, за які ця норма встановлює відповідальність [5, с.97-98].

В цьому випадку також потрібно вивчати і майбутні можливості норми, що приймається, передбачати її охоронний вплив. А також зробити певне застереження, що зменшення кількості вчинених діянь також може свідчити про ефективність норми. Оскільки невчинення діянь, в певних випадках, може свідчити про необхідність декриміналізації.

Дослідниця також робить висновок, що до складових елементів ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинам слід віднести:

- 1) відображення в нормі волі народу та основних напрямів політики держави;
- 2) чітке визначення мети прийняття норми;
- 3) повноту відображення в нормі кримінального права особливостей злочинності сучасного періоду;
- 4) прогнозування — наскільки ефективною виявиться запропонована норма або норма, що проектується;
- 5) урахування при прийнятті норми економічних, політичних, ідеологічних та інших соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві;
- 6) відображення в нормі об'єктивних потреб і можливостей суспільства;
- 7) своєчасність і повноту застосування норми;
- 8) дотримання законності при застосуванні норми;
- 9) стан рецидивної злочинності;
- 10) порівняння результатів застосування норм з їх безпосередньою метою;
- 11) системний підхід до підвищення ефективності норм у запобіганні злочинам;

12) належну підготовку виконавців, які реалізують норму;
13) відповідність покарання суспільній небезпеці злочину;
14) аналіз правозастосовної діяльності у запобіганні злочинам;
15) урахування передбачуваних (планових) і фактично здійснених витрат пов'язаних із застосуванням норми;

16) дослідження норм кримінального права, які найкращим чином забезпечили охорону та розвиток суспільних відносин у нашій країні та використання методів їх регулювання, форм і рамок при прийнятті нових норм кримінального права;

17) передбачення в бюджеті країни на кожен рік відповідної статті витрат на це дослідження [5, с.101-102].

Таким чином визначаючи ефективність кримінально-правової політики та конкретної кримінально-правової норми потрібно враховувати ряд факторів, як от: зменшення рецидивної злочинності; співвідношення витрат і отриманого результату; своєчасність прийняття кримінально-правових заборон; прийняття кримінально-правових заборон на підставі ґрунтовних досліджень, а не «політичної доцільності» чи прохання міжнародних донорів; можливість застосування норми з врахуванням супутніх факторів (просто незастосування норми протягом тривалого часу не свідчить про її неефективність, наприклад, геноцид, а часте застосування звільнення від кримінальної відповідальності за певні діяння може свідчити), а також звичайно потрібно враховувати діяльність правозастосовних органів і судів, оскільки саме від виконавців в першу чергу залежить ефективність норми.

А чи можна то все буде перевести в математичний алгоритм покаже час.

Список використаних джерел:

1. Карчевский М.В., Кудінов А.С. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. № 4 (76). С. 101-114

2. В'юник М. В. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова ; упоряд. Ю. В. Баулін ; Коміс. з питань прав. реформи, Робоча група з розвитку кримін. права. – Харків : Право, 2020. – 212 с.

3. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология и проблемы декриминализации // Журнал российского права, 2005. - №4. – С. 103-107 --- 119

4. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.

5. Роцина І.О. Поняття і складові елементи ефективності норми кримінального права у запобіганні злочинам // Вісник Академії адвокатури України. число 3(19). 2010. – С. 97-103

6. Фріс Павло Львович. Кримінально-правова політика України : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 440 с.

Павліченко І.М.,

старший викладач кафедри права
та правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»
м. Житомир

ІНФОРМАЦІЙНА ПРОЗОРІСТЬ ВЛАДИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадський контроль, як контроль над діяльністю органів влади, що здійснюється громадянами і інституційними структурами громадянського суспільства, має мету - виявлення та припинення різних видів зловживання владою.

Громадський контроль за роботою органів влади є ключовим елементом сучасної демократії. Суспільство, надаючи владі повноваження та ресурси, має всі підстави контролювати їх цільове використання. Але громадський контроль потрібен не лише суспільству. У такому контролі зацікавлена і держава, і органи місцевого самоврядування. Зацікавленість цих суб'єктів зумовлена необхідністю підвищення довіри громадянського суспільства до влади.

Загалом можна стверджувати, що система громадського контролю забезпечує механізм демократії, ефективності та легітимності влади, гарантує захист особистості від свавілля держави.

Громадський контроль як система вимагає певних умов для зрілості громадянського суспільства. Громадянське суспільство, представлене неурядовими організаціями, здатне забезпечити доступ різних соціальних груп до формування державних та місцевих рішень, контролювати діяльність політики та влади, запобігати неефективному державному управлінню. З іншого боку, громадський контроль неможливий без сприяння державних органів. Завдання держави полягає, перш за все, у створенні сприятливих правових, політичних, організаційних умов для громадського контролю. Важливою є можливість отримання громадянами доступ до повної та достовірної інформації про діяльність органів державної влади.

Більшість інформації, що створюється та використовується державними органами, знаходиться у вільному доступі та охоплює поняття "інформаційна відкритість". Інформаційна відкритість влади особливої актуальності набула в процесі демократизації українського суспільства. Оскільки процес становлення громадянського суспільства передбачає зміну філософії функціонування державного апарату, то він часто зазнає певного супротиву з боку частини державних службовців, які звикли до іншої системи взаємодії з громадськістю. У таких умовах інформаційна відкритість органів державної влади важлива насамперед у контексті формування нового типу відносин та стилю управління, що, у свою чергу, відображається на іміджі державної влади загалом.

Інформаційна відкритість включає в себе 3 основних рівні. Основний рівень відкритості системи: це "розуміння" інформації для одержувача та легкість її сприйняття, оскільки, в іншому випадку, це не має сенсу. Ось чому таке розкриття інформації зазвичай визначається як можливість отримання інформації про діяльність органів державної влади шляхом гарантованого доступу до засобів масової інформації, таких як документи, фотографії, відео, в яких фіксуються рішення, що стосуються важливих соціальних проблем.

Більш високий рівень інформаційної відкритості є не доступність інформації як такої, а *доступ до процесу прийняття рішень*, його причин та передбачуваних результатів. Ці знання необхідні для усвідомлення відповідальності тих, хто приймає значущі рішення, що у сфері суспільних інтересів.

Третій рівень інформаційної відкритості передбачає *процес прийняття рішень за участю громадськості*. Саме в цьому полягає феномен демократичної участі і народовладдя.

Доступ громадян до інформації в Україні гарантується Конституцією України, ст. 34, яка гарантує кожному громадянину свободу думки та слова, вільно висловлювати свої погляди та переконання, а також вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію. Ст.40 Конституції України передбачає, що всі громадяни мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування та посадових осіб цих органів,^[1] які, в свою чергу, зобов'язані розглянути ці звернення та надати обґрунтовані відповіді у встановлений законодавством термін.

До кола основних законів, що регламентують процедури роботи з державною інформацією, належать закони "Про інформацію",^[2] "Про державну таємницю", "Про звернення громадян", "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності". Серед основних документів, що стосуються відкритості роботи органів виконавчої влади, можна віднести й Указ Президента України від 17.05.2001р. "Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів влади" та Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних».^[4]

До безпосередніх механізмів, які забезпечують інформаційну відкритість органів влади, відноситься інформаційний запит.

Інформаційний запит – це письмове звернення громадянина або юридичної особи до органу державної влади або місцевого самоврядування про надання можливості ознайомлення з офіційними документами. Громадянин має право звернутися до державних органів та вимагати надання будь-якого офіційного документа, незалежно від того, стосується його документ особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених Законом "Про державну таємницю". Законодавчі, виконавчі та судові органи влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію про свою діяльність, письмово, усно, по телефону або використовувати публічні виступи своїх працівників.

Значна частина соціально активного населення України отримує необхідну інформацію про діяльність органів державної влади через Інтернет. В Україні ресурсів електронної інформації досить багато: існують сайти Президента України, Верховної Ради України, Конституційного Суду України, Верховного Суду, веб-сайт Кабінету Міністрів України, тощо.

Відповідно до чинного законодавства веб-сайти органів державної влади повністю та безпосередньо забезпечуються інформацією: новинами, поточною діяльністю, переліком нормативних актів, що регулюють діяльність або є результатом діяльності відповідного органу, опублікованими планами та певними формами довідки щодо їх реалізації, надається інформація про графіки прийому громадян працівниками, номери «телефонів довіри» або «гарячих ліній» тощо.

Слід зазначити, що в контексті реалізації принципу відкритості органів державної влади громадянам надається лише інформація, тоді як зворотний зв'язок залишається досить слабким. Таким чином, згідно з моніторингом, проведеним в 2020р. Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, на всіх сайтах органів виконавчої влади застосовані режими рівня інформування. Однак лише 43% центральних органів виконавчої влади та 41% районних адміністрацій мали двосторонню взаємодію на своїх веб-сайтах. Крім того, Державний комітет телебачення та радіомовлення, за результатами моніторингу сайтів центральних органів виконавчої влади, зробив певні загальні зауваження, пов'язані з відсутністю або оприлюдненням не в повному обсязі інформації, обов'язковість розміщення якої регламентується нормативно-правовими актами.

Основним недоліком більшості сайтів є відсутність дати розміщення інформації. Це в свою чергу унеможливає встановлення актуальності інформації.

Інший недолік – відсутність навігаційної доступності, яка визначає рівень простоти та зручності пошуку інформації на веб-сайті та залежить від прозорості інформаційної структури веб-сайту. На сайтах з високим рівнем навігаційної доступності інформація розміщена в логічному розділі веб-сайту та її можна легко знайти. Для пошуку інформації потрібно не більше 3 послідовних переходів за гіперпосиланнями, починаючи з головної сторінки веб-сайту. При низькому рівні навігаційної доступності пошук інформації значно ускладнений, інформація розміщена не в логічному розділі веб-сайту.

Варто також звернути увагу на відсутність забезпечення доступності інформації на веб-сайтах для сприйняття особами з вадами зору та слуху. Не вся інформація на веб-сайтах адаптована для користувачів з вадами зору та слуху.

Серед переліку недоліків, що зустрічаються найчастіше - брак даних про структуру центрального органу виконавчої влади. Зокрема, в багатьох випадках повністю або частково відсутні функції структурних підрозділів, контактна інформація керівників структурних підрозділів відсутня чи несвоєчасно оновлюється.

На веб-сайтах деяких місцевих органів виконавчої влади спостерігається низький рівень наявності інформації щодо установ і закладів соціальної сфери, комунальних підприємств, правоохоронних органів, які знаходяться на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, їх адрес, номерів телефонів та розпорядку роботи.[5]

Проаналізувавши веб-сайт Житомирської обласної адміністрації, ми можемо зробити висновок, що структура сайту схожа до структури центральних органів влади, але має свої особливості. На головній сторінці є детальна інформація про Житомирську область, анонс подій, плани роботи ОДА, звернення, публічна інформація, рубрики: "Запобігання корупції", "Дошка оголошень", "Громадянське суспільство", "Звіти про стратегічну екологічну оцінку проектів програм", "Про заходи щодо запобігання COVID-19 (коронавірусу)" тощо.

Отож, інформування органів державної влади є необхідною умовою побудови демократичного суспільства. Щоб завоювати довіру людей, влада повинна остаточно викоринити старі традиції, закритості влади та культу секретності, усвідомити необхідність встановлення та підтримання конструктивного діалогу з громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України 28.06.1996р. Відомості Верховної Ради України, 1996, №30 в ред. Від 01.01.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про інформацію» URL: <https://bit.ly/2XCLiqs>
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
4. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#n12>
5. Сайт Державного комітету телебачення і радіомовлення України. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=167745&cat_id=112507

Сушицька Ю.,

асистент кафедри права
та правоохоронної діяльності

Кушнір Д.,

студентка групи ПД-1

Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ. ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Правова культура суспільства – це система духовних і матеріальних цінностей у правовій сфері, збережених, накопичених та розвинених суспільством завдяки постійному вдосконаленню заходів інформаційного, просвітницько-освітнього характеру з урахуванням загальнолюдських правових цінностей. Громадяни України можуть змінювати та вдосконалювати правову культуру через правосвідомість. Правова культура відображає такий важливий елемент цивілізації, як регулювання суспільних відносин. В результаті у людей формується правосвідомість, у суспільстві складається режим законності, розвивається законодавство та вдосконалюється юридична практика розвивається та стверджується право як соціальна цінність. Професор С.С. Алексєєв назвав правову культуру «юридичним багатством суспільства».

Деякі науковці виділяють як окремий вид правової культури юриста - професійну культуру працівника правоохоронних органів. Так, С. С. Сливка трактує це поняття як результат професійної діяльності працівника правоохоронних органів, розуміння та переконання в цінності правових явищ і норм, які гарантуються організацією праці в цих органах, інтелектом, мораллю, етикетом, психологічними та педагогічними вміннями працівників правоохоронних органів [3,ст.17]

А.В. Смирнов роз'яснює поняття професійної культури правоохоронця як чітке знання, розуміння, позитивне ставлення та неухильне виконання права в процесі своєї професійної діяльності [5,ст.274]

Правоохоронець – це людина, яка ставить інтереси суспільства вище за свої. Необхідною умовою у формуванні у правоохоронця правової культури є правова та професійна підготовка.

С.С. Алексєєв довів необхідність етики правника через право, законність тобто інститути соціального життя, тісно пов'язані з суспільною мораллю, вони втілюють її ідеали та принципи. Специфіка юридичної роботи містить потенційну небезпеку професійної деградації особи, що виявляється в актах бюрократизму, формалізму, втрати самоконтролю, відповідального ставлення до справи, у прояві грубості, не людяності тощо. Робота правоохоронця

безпосередньо впливає на долі людей, їх взаємовідносини, що споріднює професію правоохоронця з професією лікаря. Тому питання про етику цих професій виникає з об'єктивною закономірністю. Таким чином, діяльність правоохоронця за своєю специфікою глибоко вторгається у сферу моралі, і тому, як підкреслює С.С. Алексєєв, повинна співвідноситися з моральними вимогами, враховувати особливості юридичної діяльності [2 ст.8]

В.М. Горшенєв зробив спробу узагальнити всю інформацію про кваліфікаційну характеристику правоохоронця, розглянути професію правоохоронця в кількох аспектах: а) правоохоронець як особа; б) правоохоронець як політичний діяч; в) правоохоронець як спеціаліст; г) правоохоронець як носій високих моральних якостей; д) естетична культура правоохоронця. Теоретичні положення та висновки В.М. Горшенєва заклали підвалини подальшого розвитку системи філософсько-етичних знань у професійній діяльності правоохоронців [2 ст.9]

В правоохоронців формуються високі моральні якості та дисципліна. Законність, що регулюється правом, здійснюється в суспільстві завдяки зростаючій ролі правової культури правоохоронців. Моральність закону, помножена на моральні принципи особи, яка використовує цей закон, здатна побудувати дійсно ефективну правову політику. Тому до професійно значущих якостей правоохоронця ми, перш за все, відносимо правову культуру [2 ст.47]

Основним завданням працівників правоохоронних органів є робота по недопущенню злочинної діяльності, підтримання суспільного правопорядку, припинення злочинної діяльності, а в разі скоєння злочину - його розслідування та затримання осіб, причетних до вчинення даного злочину, виконання судових вироків [1 Ст..292]

Правоохоронці повинні поважати кожну людину, незважаючи на її дії та вчинки, а також бути справедливими та іноді милосердними. Від професійного рівня правоохоронця залежить стан правової культури суспільства і громадянина.

Правова культура правоохоронця включає:

- професійно-правову майстерність,
- всебічне і глибоке знання правових норм та специфіки їх практичної реалізації.
 - висока нормативна культура.
 - якісний рівень правового мислення.
 - навички і вміння необхідні для правоохоронної діяльності.
 - оптимальна професійна підготовка і ефективне використання спеціальних засобів.
- ціннісно-правові орієнтації в сфері права.
- належний рівень загальної правової культури.

- ступінь готовності послідовно і цілеспрямовано проводити в життя принципи права.

- мотиви вибору власної професії.

- високі моральні якості правоохоронця

- професійна бездоганність

- службова дисциплінованість

- добросовісність та чесність

- соціально-політична і громадянська відповідальність за забезпечення прав і свобод громадян, які виступають не тільки як особисті цінності, але й як загальний суспільний інтерес

- ґрунтовні знання у різних галузях суспільного життя

- належний ступінь глибини політичного і економічного мислення, кругозір в сфері специфічних проблем [2 ст.51]

Кожен правоохоронець повинен поважати закони та Конституцію, дотримуючись їх, сприяти їх поширенню серед суспільства. Наш світ змінюється, розвивається та вдосконалюється, тому сучасна поліція повинна бути всебічно розвинута, в тому числі і в освіті. Вони повинні розуміти правові і моральні обов'язки суспільства.

Правова культура правоохоронця полягає в критичному, творчому осмисленні правових норм, законів, правових явищ з точки зору їх гуманістичного, демократичного і морального змісту [2 ст.52]

Саме правова культура здатна упорядковувати відносини між людьми та надає їм правову допомогу. Також вона формує в працівника таку якість як розсудливість, яка дозволяє запобігати конфліктам, які виникають шляхом застосування права

Отже, правова культура відіграє важливу роль не лише в житті та професіоналізмі правоохоронця, але й в суспільстві. Правова культура полягає в знанні та використанні законів, правових норм та формуванні моральних якостей та розсудливості у правоохоронця.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д., Сливка С.С. Правова деонтологія За ред. акад. П.Д. Біленчука. - Київ: АТІКА, 1999. Ст..292
2. Савіщенко В.М. Конспект лекцій з дисципліни «Деонтологічні основи правоохоронної діяльності» Дніпро – 2019.-149 ст.
3. Сливка С.С. Правнича деонтологія: Підруч. для вищ. навч. закл. - К, 2017.- 258с.

Рябчинська О.П.,

доктор юридичних наук, професор
завідувачка кафедрою кримінального права,
процесу та криміналісти
Класичний приватний університет

Большакова Д.О.,

аспірантка Класичного приватного університету
м. Запоріжжя

ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПОТЕРПІЛОЮ ОСОБОЮ ЧЕРЕЗ НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПОКАРАННЯ ТЯЖКОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВопорушення

Закон наділяє суд дискреційними повноваженнями визначати, чи знижують встановлені під час судового розгляду обставини ступінь тяжкості вчиненого злочину, і призначати таке покарання, яке за видом і розміром є необхідним та достатнім для виправлення особи й попередження вчинення нових злочинів.

Обираючи міру покарання суд керується приписами ст. 65 КК, які визначають правила призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 цього Кодексу; 2) відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Законодавець також орієнтує, що особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень, а більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

В цій же статті визначаються підстави для призначення більш м'якого покарання та більш суворого покарання, ніж передбачене відповідною статтею (відповідними статтями) Особливої частини цього Кодексу за вчинене кримінальне правопорушення. При цьому в кримінальному законі не регламентовано яким чином в межах судової дискреції при визначенні міри покарання враховується думка потерпілої від злочину особи, на кшталт того як це зроблено в ч.3 ст. 288 КПК, де зазначається, що суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

Науковці цілком справедливо звертають увагу на те, що «практика судового розгляду кримінальних проваджень щодо забезпечення права на оскарження судових рішень засвідчила наявність проблеми правильного застосування багатьох нормативно-правових актів. Йдеться, зокрема, про п. 8 ч. 2 ст. 128 Конституції України (стосовно забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом), ч. 4 ст. 394 КПК України (з приводу визначення права на оскарження вироку на підставі угоди лише обвинуваченим, його захисником, законним представником та прокурором, але не іншою особою, прав, свобод та інтересів якої стосується вирок на підставі угоди), ст. 24 КПК України (у якій йдеться про право на перегляд вироку, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді), п. п. 1, 2, 10, 17 ч. 1 ст. 7 КПК України (верховенство права, законність, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень)» [1, с.516].

Кримінальним процесуальним кодексом передбачено право потерпілої особи або його законного представника чи представника - у частині, що стосується інтересів потерпілого, подати апеляційну скаргу (п. 7 ч. 1 ст. 393 КПК) та касаційну скаргу п.7 ч.1. ст. 425 КПК, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції.

Саме в аспекті тлумачення ознаки «в межах заявлених вимог» в судовій практиці склалася неоднозначна ситуація. Так в одній ситуації касаційні скарги потерпілих на суворість призначеного винній особі покарання повертають на підставі того, що потерпіла особа звернулася до суду касаційної інстанції зі скаргою, яка виходить за межі вимог, заявлених нею в суді першої інстанції, та стосується інтересів засудженого всупереч вимогам п. 7 ч. 1 ст. 425 КПК [2].

В інших ситуаціях така касаційна скарга розглядається виходячи з наступного. За змістом п. 7 ч. 1 ст. 393 КПК України та п. 7 ч. 1 ст. 425 КПК потерпілий або його законний представник чи представник мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень з підстави невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого внаслідок суворості, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції [3;4].

Зі змісту наведених вище постанов вбачається, що висновки щодо прав потерпілого на касаційне оскарження в інтересах засудженого у подібних правовідносинах, є протилежними. За таких обставин Касаційний кримінальний суд відступив від висновку, викладеному у постанові від 25.01.2018 (провадження № 51-1218ск18), оскільки дійшов до протилежної правової позиції щодо застосування норми права у подібних правовідносинах і у зв'язку з необхідністю відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах та з метою забезпечення єдності судової

практики щодо права потерпілого подати касаційну скаргу на невідповідність призначеного покарання тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та даним про особу засудженого через суворість, кримінальне провадження передано на розгляд Об'єднаної палати ККС.

Верховний Суд касаційної інстанції зазначив, що відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 393 КПК України потерпілий або його представник чи законний представник мають право подати апеляційну скаргу в частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції. Однак за своєю правовою природою вимоги полягають в адресованих суду і сформульованих у категоричній формі пропозиціях учасників процесу вчинити певні дії, які окреслюють межі процесуальних повноважень суду. У передбачених законом випадках зі сторони потерпілого такі пропозиції можуть стосуватися обсягу обвинувачення, розміру цивільного позову, дослідження певних доказів. Позиція ж потерпілого щодо визначення винному виду та розміру покарання й можливості звільнення від його відбування є не процесуальною вимогою, а думкою потерпілого, яка може бути врахована в сукупності з іншими обставинами, однак не обмежує суд у реалізації своїх дискреційних повноважень, визначених законом про кримінальну відповідальність. Також така висловлена позиція не обмежує потерпілого у можливостях подальшого оскарження до суду вищого рівня законності й обґрунтованості вироку у частині вирішення вказаних питань у тому числі щодо невідповідності призначеного покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого через м'якість [2].

У даному випадку оскарження потерпілим судових рішень з підстави невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого внаслідок суворості, враховуючи законодавчі обмеження, становлять приватний інтерес потерпілого у контексті права відстоювати свою позицію і намагатися встановленими законом засобами досягти зміни або скасування судового рішення. Така правова позиція підтримується сьогодні при розгляді аналогічних апеляційних та касаційних скарг [5].

В КПК передбачені особливості апеляційного та касаційного оскарження вироку суду, яким затверджена угода про примирення та про визнання винуватості. Утім, позиція законодавця з оскарженням такого вироку саме потерпілим є чіткою. В ст. 424 КПК передбачено, що вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку зокрема: 1) засудженим, його захисником, законним представником з підстави призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; 2) потерпілим, його представником, законним представником з підстави призначення судом

покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди потерпілого на призначення покарання.

При цьому правова позиція вищої судової інстанції полягає у тому, що якщо в угоді наявні недоліки, які за своїм змістом не є суттєвими, зокрема угода вміщує суперечності, неточності, що обумовлено переважно правовою необізнаністю сторін, з огляду на заборону, передбачену ч. 8 ст. 474 КПК, щодо повторного звернення з угодою в одному кримінальному провадженні правильним видається надання судом можливості сторонам уточнення укладеної угоди, внесення відповідних змін до її змісту [6]. Таким недоліком зокрема було визнано призначення узгодженого сторонами угоди про примирення покарання у виді штрафу не в неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а в твердій сумі 1000 грн. [7].

Список використаних джерел:

1. Навроцька В.В. Право на оскарження угоди про визнання винуватості особою, яка не є її учасником. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 515-521. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_81C.515-521.
2. Постанова Верховного Суду від 19.04.2021 № 641/5714/19 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96503072>
3. Постанова ККС від 25.07.2019 (провадження № 51-10620км18). Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ohliad_KKS_02_2021.pdf
4. Ухвала ККС від 09.02.2021 у справі № 641/5714/19 (провадження № 51-536км20). URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/94874063>
5. Постанова Верховного Суду в справі № 607/18721/19 від 08 липня 2021 року. URL: <http://od.revestr.court.gov.ua/files/49/30c819a0c858816c65da2fd7d003a43a.rtf/>
6. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 №13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text>
7. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 27 лютого 2018 року в справі № 203/378/17. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/72587728>

Тичина В.П.,

к. ю. н., доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності

Ковальчук О.Ю.,

студентка 1 курсу

Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир

УКРАЇНА В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Регіональні міжнародні механізми захисту прав людини створюються на підставі відповідних міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів. На цей час регіональні механізми захисту прав людини створено у Європі, Америці, Африці, Південно-Східній Азії, Близькому Сході. Як правило ці органи поширюють свою компетенцію на держав-учасниць відповідного регіонального міжнародного договору про права людини.

Щодо європейської системи захисту прав людини, то можна говорити про функціонування декількох механізмів захисту прав людини і основних свобод в Європі, серед яких Рада Європи (далі – РЄ), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), Європейський Союз (далі – ЄС), які діють на підставі відповідних регіональних міжнародних договорів, зокрема: Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р., Хартії ЄС про основоположні права 2000 р., Договору про ЄС 1992 р., Договору про функціонування ЄС 1957 р., Гельсінського Заключного Акту 1975 р.

На сьогодні найзначнішу роль у сприянні забезпеченню та захисту прав людини на європейському рівні відіграє Рада Європи – політична міждержавна організація, яка складається з 47 держав-членів, головною сферою діяльності якої від моменту виникнення є захист прав людини та основних свобод. Рада Європи діє на засадах Статуту від 3 серпня 1949 р., у преамбулі якого проголошується, що духовні й моральні цінності, які є загальною спадщиною народів держав-членів, є першоосновою принципів особистої й політичної свободи та верховенства права, на яких ґрунтується істинна демократія [1].

Один із найбільших успіхів Ради Європи, це прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ), яка слугує основою для Європейського суду з прав людини, міжнародного судового органу, юрисдикція якого поширюється на всі-держави члени, що ратифікували ЄКПЛ, і включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування конвенції, включаючи міждержавні справи та скарги окремих осіб.

До європейської системи захисту прав людини в рамках Ради Європи Україна вступила у 1995 р. На підставі винесеного 26 вересня 1995 р. Парламентської Асамблеї РЄ висновку, Комітет міністрів Ради Європи одностайно ухвалив резолюцію про запрошення України стати 37-м членом організації і приєднатися до її Статуту [2]. 31 жовтня 1995 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України про приєднання до Статуту Ради Європи.

На сучасному етапі відображенням пріоритетів співробітництва нашої держави в рамках цієї міжнародної регіональної організації є План дій Ради Європи для України на 2018-2021 рр. від 21 лютого 2018 р. [3]. Цим Планом дій Рада Європи та Україна погодили через програми співпраці спільно сприяти поступу реформ, спрямованих на зміцнення незалежності та ефективності системи правосуддя, гармонізацію застосування європейських стандартів у галузі прав людини, посилення парламентської спроможності, вдосконалення врядування на всіх рівнях, протидію корупції та відмивання грошей, боротьбу з жорстоким поведінням і безкарністю, захист прав ув'язнених, підвищення якості та полегшення доступу до правової допомоги, захист прав людини внутрішньо переміщених осіб (ВПО), посилення захисту меншин та протидію дискримінації за будь-якими ознаками, запобігання насильству щодо дітей та сприяння правам дитини, розширення доступу до публічної інформації, захист персональних даних і підвищення незалежності ЗМІ та безпеки журналістів. Також було досягнуто домовленості про сприяння гендерній рівності та посилення ролі громадянського суспільства в процесах реформування.

Не менш важливу роль в європейській системі захисту прав людини відіграє також Організація з безпеки та співробітництва в Європі, яка ставить собі за мету збереження миру й розвиток демократії на європейському континенті. Сьогодні ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та людському.

Україна є учасницею ОБСЄ з 30 січня 1992 р. Серед пріоритетів діяльності України в цій міжнародній організації слід відзначити: зміцнення потенціалу ОБСЄ як платформи для політичного діалогу та інструменту раннього попередження, запобігання конфліктам, врегулювання кризових та конфліктних ситуацій та постконфліктного відновлення; відновлення дотримання Російською Федерацією основоположних принципів згідно з Гельсінкським заключним актом НБСЄ 1975 р. та зобов'язань в рамках ОБСЄ внаслідок військової агресії на сході України, окупації та анексії АР Крим та м. Севастополь, засудження викрадення та незаконного утримування українських громадян в Росії; сприяння процесу пошуку моделей мирного врегулювання Придністровського конфлікту; посилення потенціалу ОБСЄ у боротьбі з транснаціональними викликами та загрозами безпеці (боротьба з проявами тероризму, незаконним обігом наркотиків, організованою злочинністю, протидія загрозам, що надходять з кіберпростору); подальша розбудова та зміцнення в рамках ОБСЄ діалогу з питань енергетичної безпеки [4].

Окрім того, Україна приділяє особливу увагу питанням розвитку співробітництва між державами-учасницями ОБСЄ у сфері захисту навколишнього середовища, протидії торгівлі людьми, просуванню терпимості і недискримінації, утвердженню свободи слова, проблемам національних меншин у міждержавних відносинах.

Проаналізувавши європейську систему захисту прав людини, можна дійти висновку, що на сьогоднішній день Україна активно співпрацює з багатьма європейськими міжнародними організаціями, зокрема, Радою Європи та ОБСЄ, діяльність яких спрямована на захист прав людини та основоположних свобод.

Список використаних джерел:

1. Статут Ради Європи: міжнародний документ від 05.05.1949 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
2. Рада Європи: міжнародні програми. Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/page/rada-yevropy>
3. План дій Ради Європи для України на 2018-2021 рр.: міжнародний документ від 21.02.2018 р. URL: <https://rm.coe.int/ap-ukraine-2018-2021-ukr-local-lang-official-non-web/16809e4563>
4. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ): багатостороннє співробітництво. Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>

Хорт І.В.,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
факультету міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ ТА ІНШІ ФОРМИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Анотація: Розглядаючи питання про громадянські і політичні права і свободи, треба мати на увазі, що ці права і свободи - нерозривно пов'язані з гідністю людини - адже їх реалізація без урахування права на повагу до гідності людини означатиме чисто формальний, бюрократизований підхід до здійснення цих прав і свобод. Саме через повагу до гідності людини громадянські і політичні права набувають сучасних цивілізаційних виміру та змісту. Реалізація будь-якого політичного чи громадянського права або свободи так чи інакше спирається саме в гідність людини, і тому, якщо порушується вищезазначене політичне (або громадянське) право (чи свобода), має місце посягання саме на гідність людини.

Гідність людини захищається як найвища соціальна цінність, яка зумовляє конституційні обов'язки держави (ст.3). Конституція (ст. 28) встановлює неприпустимість катування, жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, тобто сформульований абсолютний імператив щодо неприпустимості вчинення будь-яких дій, які посягають на гідність людини. Однак виникає питання щодо мірила гідності людини, оскільки така оцінка тісно пов'язана з особистістю, поріг гідності якої є суто індивідуальним. Тому зростає роль суду, який має дати таку оцінку. Разом з тим, суд не може відступати від загальних стандартів забезпечення прав людини від посягань на її гідність.

Існують міжнародні механізми попередження катувань і нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження або покарання. До них насамперед належать Комітет по правам людини, Комітет по забороні катувань, Комітет по попередженню катувань тощо.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод містить і дві прямі імперативні норми про заборону катування та рабства і примусової праці, що є прямим обов'язком держави в контексті забезпечення права на життя людини. Зокрема, ст.3 наголошує, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

На відміну від інших норм Конвенції, які допускають можливість втручання держави, ст. 3 Конвенції не передбачає жодних винятків, і в цьому сенсі вона закріплює одну із основних цінностей демократичних суспільств, що входять до Ради Європи. Згідно з тлумаченням її положень Судом, вона гарантує захист від спричинення фізичного та/чи психічного страждання.

Абсолютний характер гарантій, передбачених ст. 3 Конвенції, означає, що стосовно цього права не може бути жодних винятків і не може існувати жодних підстав для відступу держави від своїх зобов'язань за ст. 3 Конвенції під час війни або іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації. Такий характер цієї заборони підкріплюється тим фактом, що дії, які ставляться у провину потерпілому, якими б неприйнятними чи небезпечними вони не були, жодним чином не можуть виправдати будь-яке посягання на гідність, свободу та фізичну недоторканність людини.

Для того, аби жорстоке поводження становило порушення ст. 3 Конвенції, воно повинно досягнути мінімального рівня жорстокості. У рішенні у справі «Ireland v. the United Kingdom» від 18.01.1978 р. Суд зазначив, що «оцінка мінімального рівня жорстокості має відносний характер; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість даного поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках - стать, вік, стан здоров'я потерпілого та інші обставини». Суд виробив певні принципи оцінки рівня жорстокості, які він застосовує у кожній конкретній справі.

По-перше, практика Суду виокремила три види поводження, заборонені ст. 3 Конвенції:

- а) таке поводження чи покарання, що принижує гідність;
- б) нелюдське поводження чи покарання;
- в) катування.

По-друге, Суд враховує при оцінці жорстокості поводження індивідуальні характеристики потерпілого - його вік, стать, а також його зв'язок з тим, хто завдає йому страждань (зокрема, співвідносність фізичної сили потерпілого з фізичною силою особи, яка здійснює арешт). Відтак саме принцип мінімального рівня жорстокості і визначає нижню межу страждань, зазнавши яких, людина вважається такою, що її піддали поводженню, забороненому ст. 3 Конвенції. Верхньою ж межею страждань, яких зазнає людина внаслідок порушення ст. 3 Конвенції, є такий вид жорстокого поводження, як катування.

Поводження чи покарання, що принижують людську гідність, є, умовно кажучи, «найменш жорстоким» видом поводження, забороненого ст. 3 Конвенції. Згідно з позицією Суду, яка була висловлена у 1978 р., поводження чи покарання, що принижують людську гідність, «спричиняє у потерпілого почуття страху, болісні страждання й почуття неповноцінності, спроможні принизити його гідність і навіть зламати його фізичний і моральний опір» (рішення Суду у справі «Ireland v. the United Kingdom» від 18.01.1978). Це було підтверджено й у 2000 р. у рішенні Суду у справі «Kudla v. Poland» (рішення від 26.10.2000): таким, що принижує гідність, Суд назвав поводження, яке «мало на меті викликати у потерпілих почуття страху, страждань і меншовартості, а відтак принизити та зневажити їх».

Крім того, у деяких випадках для того, аби визнати певне поводження «таким, що принижує гідність», у значенні ст. 3 Конвенції, необов'язково, щоб це приниження відбулося публічно. Ще у 1978 р. Суд вказав, що «може бути цілком достатньо, аби потерпілий був принижений у власних очах, навіть якщо він не був принижений в очах інших людей» (рішення Суду у справі «Tугег v. the United Kingdom» від 25.04.1978). До прикладу, Суд визнав таким, що принижує людську гідність, поводження із заявницею у справі «Gongadze v. Ukraine» від 08.11.2005, оскільки їй було завдано страждань, спричинених значними порушеннями прав людини, рівень і характер яких відрізнявся від простого емоційного навантаження. Суд дійшов висновку, що ставлення слідчих органів до заявниці та її сім'ї (яке полягало, зокрема, у затягуванні розслідування у справі щодо зникнення чоловіка заявниці, відмові надати їй доступ до матеріалів справи) справді завдало серйозних страждань, які прирівнюються до поводження, що принижує гідність.

Практика Суду окреслила випадки, в яких відповідне поводження з особами, яких тримають під вартою з огляду на застосування до них відповідного запобіжного заходу або через виконання призначеного судом покарання, порушує вимоги ст. 3 Конвенції і становить поводження, яке принижує людську гідність. Наприклад, у рішенні у справі «Melnik v. Ukraine» від 28.03.1996 Суд визнав наявність поводження, яке принижує людську

гідність, з огляду на такі обставини тримання заявника під вартою: переповненість камери, в якій утримувався заявник (особистий простір заявника в камері становив 1-2,5 м²); заявник лише раз на тиждень мав змогу приймати душ та прати білизну; тримання заявника у таких умовах протягом тривалого часу. (Див. також рішення Суду у справі «Visloguzov v. Ukraine» від 20.05.2010, у якому було визнано наявність такого, що принижує гідність, поводження через неналежні фізичні умови тримання особи під вартою).

Нелюдське поводження чи покарання може виявлятися як у свідомому застосуванні фізичного чи психічного насильства щодо особи, так і в результаті невжиття певних заходів. На відміну від катування, кваліфікація дій чи бездіяльності державних органів як нелюдського поводження не вимагає наявності мети. У вже згаданій справі «Kudla v. Poland» (рішення від 26.10.2000) Суд провів розмежування «нелюдського» і такого, «що принижує гідність», поводження, вказавши, що нелюдське поводження має місце, «якщо, крім іншого, воно було умисним, застосовувалося впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань».

Як нелюдське поводження Суд може кваліфікувати, зваживши усі обставини справи, застосування сили під час затримання особи (див., наприклад, рішення Суду у справі «Rehbock v. Slovenia» від 28.11.2000). Так само й у рішенні у справі «Ocalan v. Turkey» від 12.05.2005 Суд у складі його Великої палати визнав наявність нелюдського поводження у зв'язку з ухваленням смертного вироку внаслідок несправедливого судового процесу з огляду на те, що через це особа незаконно була піддана стражданням значного ступеню від страху бути страченою.

Нелюдське ж покарання може виявлятися у формі одиночного тримання під вартою особи, оскільки «суцільна сенсорна ізоляція, поєднана зі суцільною соціальною ізоляцією, може знищити особистість». Проте лише видалення із співтовариства інших в'язнів через міркування безпеки, дисципліни або захисту не становить нелюдського або такого, що принижує гідність, покарання (див., наприклад, рішення Суду у складі його Великої палати у справі «Ramirez Sanchez v. France» від 06.07.2006).

Катування досить часто розглядається Судом у сенсі, що міститься у ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання, більше відома під назвою Конвенція ООН проти катувань - це міжнародний інструмент захисту прав людини, що прийнятий ООН в 1984 році та набув чинності в 1987 році. Конвенція забороняє катування при будь-яких обставинах, забороняє видачу осіб у країни, де для них існує серйозна загроза катувань, та встановлює обов'язковість кримінального переслідування за катування. Станом на вересень 2019 року в Конвенції беруть участь 156 держав.

Для цілей цієї Конвенції термін "катування" означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. (наприклад, рішення Суду у справі «Khokhlich v. Ukraine» від 29.04.2003). Водночас Суд у своїй практиці ще у 1978 р. визначив поняття катування як «умисне нелюдське поводження, яке спричиняє дуже тяжке й болісне страждання».

Це термін не охоплює біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково.

З огляду на те, що для кваліфікації поводження з особою як катування, необхідно встановити такі ознаки поводження, як умисність, наявність мети та особливий ступінь жорстокості, тягар їх доказування покладається на заявника. (Рішення у справі «Bursuc v. Romania» від 12.10.2004 р.). При цьому Суд оцінює надані заявником докази і визнає наявність катування (як, зрештою, й інших видів поводження, забороненого ст. 3 Конвенції) у тому разі, якщо такі докази є переконливими «поза розумним сумнівом» і впливають «із сукупності достатньо сильних, ясних та узгоджених умовиводів або неспростовних фактичних презумпцій такого ж характеру».

Висновки. Отже, катування та інші жорстокі види поводження і покарання, що принижують гідність особи, розглядаються міжнародним товариством як грубі порушення прав людини і є імперативною нормою, що не передбачає винятків. Як постійно підкреслює у своїх рішеннях ЄСПЛ, вона відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Таким чином, кожен громадянин, працівник органів влади і просто будь-яка особа має мати внутрішнє переконання у неможливості застосовувати катування до інших осіб та неприпустимості подібних дій, а вони припиняться тільки тоді, коли будуть втілені у свідомість людей, а не тільки будуть задекларовані.

Шведова Г.А.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Київ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Кримінально-правова політика держави має багато аспектів. Корупція визнається проблемою соціальною, економічною, політичною, а вже потім правовою [1, с. 305]. В такому випадку кримінально-політика запровадження виключно правових засобів протидії корупції без врахування соціально-політичної, економічної ситуації в країні не буде мати під собою надійного фундаменту, буде носити тимчасовий характер і може потягнути навіть негативні наслідки.

Запобігання корупції слід вважати першочерговою формою протидії [2, с. 20]. Адже якісне запобігання, як вважається, мінімізує подальшу діяльність із протидії. Багаторубіжний механізм правової протидії через паралельне впровадження різних механізмів вважається виправданим [3, с. 17].

Так, справедливим буде визнання одним із напрямків запобігання - забезпечення прямої відсутності будь-якої можливості для поширення злочинності та вплив на формування невідворотності негативних наслідків основними способами запобігання.

Разом з тим, проведення сучасної запобіжної діяльності пропонується одночасно в трьох напрямках: модернізації сучасного законодавства, стимулювання правомірної поведінки та відповідної правової освіти. При цьому заходи загальносоціального запобігання справедливо пропонується спрямувати на ускладнення скоєння корупційних кримінальних правопорушень та зниження вигід від таких діянь [1, с. 119].

Поряд з цим існує необхідність формування відповідної системи запобіжних заходів, серед яких основними можна виділити наступні: чітке законодавче закріплення функцій, повноважень та посилення координації діяльності відповідних органів із запобігання злочинності в Україні; розробка науково обґрунтованих критеріїв оцінки результатів відповідної запобіжної діяльності в державі; підвищення ефективності парламентського контролю в цій сфері; встановлення персональної відповідальності за реалізацію рішень у сфері запобігання корупції.

Не завжди науковці коректно інтерпретують механізм запобігання окремим видам злочинності і процес протидії їй, часто підміняючи ці поняття або навіть ототожнюючи їх. Зокрема, НАЗК, інститути громадянського суспільства переважно здійснюють саме запобігання злочинності через їх призначення та повноваження.

Протидія корупції передусім визначається ефективністю кримінально-правової політики в державі. В цьому напрямку слід звернути на увагу на ряд нормативних реформ в кримінальному законодавстві. Зокрема, кримінально-правовий поділ корупційних правопорушень, що відбувся не так давно, пов'язаний із сферою їх вчинення, спеціальним суб'єктом, особливістю ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Підхід, використаний національним законодавцем, дозволяє виокремити корупційні кримінальні правопорушення у сфері публічної влади, сфері публічних послуг. Тобто для таких правопорушень традиційно законодавець не виділив спільною ознакою - родовий об'єкт. Поряд з цим слід зазначити, що порівняно з міжнародно-правовими документами КК України не зараховує до корупційних кримінальних правопорушень протекціонізм, підкуп виборців, лобіювання інтересів тіньової економіки у відповідь на політичну підтримку.

Продовжуючи цю думку, зазначимо, що питання недосконалої норм діючого антикорупційного законодавства та неефективності їх застосування вважається основною правовою проблемою всього процесу протидії корупції. Шляхи вдосконалення полягають у різних напрямках, зокрема, проведення антикорупційної експертизи всього законодавства України для запобігання подальшому поширенню корупції та декриміналізація діянь невеликої тяжкості.

Поряд з цим слід враховувати той факт, що феномен корупції в українському суспільстві вимагає адекватних засобів кримінально-правового впливу та запобігання. Тенденція до встановлення відповідності норм кримінального закону європейським стандартам, активна масштабна динаміка змін до кримінального законодавства, посилення кримінальної відповідальності за посягання на права і свободи громадян ускладнюють роботу правоохоронців щодо виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень та обмежують можливості успішної організації наукових досліджень в цій сфері.

В контексті кримінально-правової політики в сфері протидії корупції, слід зазначити, що зміни та доповнення до КК України, які відбулися за роки його існування є наочним підтвердженням висловленої тези – більшість змін були викликані зобов'язаннями прийнятими на себе Україною при підписанні та ратифікації відповідних міжнародних угод і належать до так званих конвенційних норм.

Серед позитивних зрушень в цьому напрямку, що відбулись останнім часом в Україні, можна визнати інституційне забезпечення антикорупційної політики, зокрема, утворення Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції.

Також на реалізацію кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції спрямовано такі новели кримінального законодавства як: легальне закріплення визначення поняття «корупційний злочин» у примітці до ст. 45 КК України; збільшення санкцій статей Особливої частини КК, які передбачають кримінальну відповідальність за кримінально карані правопорушення; неможливість застосовувати до корупціонерів положення ст.ст. 45, 46, 47, 48 КК України, що передбачають підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності; практично відсутня можливість застосовувати до осіб, винних у вчиненні корупційних злочинів, амністії та актів помилування; зміна строків погашення та зняття судимості у частині застосування додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади; запровадження спеціального досудового розслідування щодо окремих корупційних злочинів стосовно підозрюваних, які переходять від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошені у міждержавний та/або міжнародний розшук тощо [4]. Разом з тим залишилась низка невирішених питань, які в майбутньому мають бути вирішені.

В зв'язку з чим формувати прогнозовану антикорупційну політику в державі стає все складнішим завданням. Тому слід професійно підходити до будь-яких змін кримінального законодавства, що очікується правовою спільнотою при підготовці проекту нового КК України.

Список використаних джерел:

1. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії / Микола Іванович Мельник. – К., 2004. – 400 с.
2. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні. Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Трепак Віктор Миколайович; Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2020. – 36 с.
3. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Михайленко Дмитро Григорович; Національний університет «Одеська юридична академія». – О., 2018. – 36 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради, 2001, № 25-26, ст.131.

Шпиталенко Г.А.,
доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності, кандидат історичних наук
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ПРАВО НА ДИТИНСТВО В СІМЕЙНО-ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ 20-ИХ РР. ХХ СТ.

У розбудові в Україні демократичної соціально-правової держави виховання здорового молодого покоління громадян, охорона прав дитини є одним із головних завдань держави та суспільства. Для належного правового забезпечення діяльності щодо прав та інтересів дитини в сучасній Україні, створення її наукових засад, важливим є вивчення історичного досвіду правового забезпечення прав дитини. 20-ті роки минулого століття в контексті нашого дослідження цікаві формуванням принципово нових підходів до державно-правового забезпечення прав дитини в умовах становлення диктатури більшовиків та тоталітарного режиму.

Двадцяте століття в історії нашого народу було відзначене низкою жахливих подій, які несли смерть сотень тисяч наших співвітчизників. І кожна нова хвиля історичних катастроф виштовхувала напризволяще все нові й нові легіони знедолених безпритульних дітей. Справжньою «цунамі» ХХ ст. для України можна вважати серію війн та революцій, яка тривала без перерви з 1914 по 1921 рік і залишила по собі вщент зруйноване господарство, розвал економіки, голод, епідемії і як наслідок – дитяче сирітство та безпритульність. З перших днів існування радянська влада здійснювала реалізацію одного з базових історичних завдань – перебудови на кардинально нових фундаментальних засадах сімейно-шлюбних відносин. Так, 18 і 19 грудня 1917 р. ВЦВК і РНК РРФСР видали декрети «Про громадянський шлюб, дітей і про введення книг актів громадянського стану», «Про розлучення», якими було розпочато створення законодавства нового типу. Позашлюбні діти прирівнювалися у правах з дітьми, що народилися у шлюбі, як в майнових, так і в особистих правах. Вони отримали можливість встановлення в суді батьківства і на відповідне стягнення аліментів з особи, яка була визначена батьком позивача. 22 жовтня 1918 р. був затверджений «Кодекс законів про акти громадянського стану, шлюбне, сімейне і опікунське право РРФСР». Основні положення цього закону були достатньо демократичними і відповідали початковим поглядам більшовиків. В Кодексі вперше було сформульоване положення про те, що батьківські права могли бути здійснені тільки в інтересах дітей. При неправомірному здійсненні цих прав батьки могли позбавлятися батьківських прав. Кодекс 1918 р. вперше після революції врегулював питання опіки.

Слід відзначити, що на початку ХХ ст. права і свободи дітей не були новелою, однак вони не мали чіткого нормативного вираження. За часів радянської влади ця ситуація дещо змінювалась, дитинство стало набувати окремих правових механізмів регулювання. Йдеться про повну зміну моделі побудови сім'ї, а також загального відношення до прав дітей. Це було пов'язано із тим, що загальна політика радянської влади у 20-х роках ХХ ст. була спрямована на піднесення ролі робітничого класу як соціальної основи «диктатури пролетаріату». Держава прагнула зміцнити єдину офіційну ідеологію – комуністичну у всіх сферах суспільного буття. Проте часто правові механізми і показова та політично доцільна правова регламентація окремих аспектів прав дитини зводилась нанівець. Так, вирішального удару по дитячому населенню завдав голод 1921–1923 рр. Загальна чисельність голодуючих вже на 1 серпня 1922 р. становила 4 283 835 чоловік. У 1922 р. в Україні у зв'язку з голодом померло 70% немовлят [1]. Голод у 1921-1922рр. став одним із кризових етапів для дитячого населення України. Взимку 1921 – 1922 рр. в Україні голодувало до 2 млн. дітей, а на 1 квітня 1922 р. їх вже було 5,6 млн., що становило 25% всього населення [1]. Наслідки голоду були жахливі для демографічної ситуації України і, особливо, для дитячого населення. В період з 1921-1922 рр. кількість дітей-сиріт збільшилась до 1,5 млн. чоловік, а загальна кількість дітей зменшилась утричі. Були губернії, в яких майже не залишилось дітей молодших 6-7 років [3]. Маленькі втікачі поповнювали лави безхатченків. З метою допомоги безпритульним дітям РНК УСРР прийняла постанови: «Про заходи протидії дитячій безпритульності» від 11 липня 1921 р., «Про безпритульних дітей» від 14 жовтня 1921 р. Для вирішення проблеми з виховання та харчування безпритульних дітей їх поселяли у домівках сільських і міських мешканців, які давали на це згоду. Через поширення безпритульності та бездоглядності на території України виникла проблема з дитячою проституцією. Для боротьби з усіма формами експлуатації владою було прийнято постанова ВУЦВК «Про боротьбу з проституцією» від 13 липня 1921 р., яка надавала право центральним та місцевим міжвідомчим комісіям притягати до судової відповідальності власників місць розпусти та звідництва або осіб, які користуються тяжким матеріальним становищем жінок та дівчат. Постанова РНК «Про заходи по боротьбі з дитячою безпритульністю» від 11 червня 1922 р. містила вказівку про те, що батьки або інші особи, які експлуатують неповнолітніх шляхом отримання прибутку, передаються народному судові [1]. Дитячий будинок, який за планами перших радянських освітян мав стати осередком виховання людини «світлого комуністичного майбутнього», став тоді головною формою порятунку дітлахів від голодної й холодної смерті. У 1923 р. на утримання дитячих будинків в Україні витрачалось понад 50 % видатків з бюджету НКО УСРР (понад 11 300 000 крб.). Але в умовах господарської розрухи цих грошей хронічно не вистачало. Захворюваність та смертність в дитячих установах часом досягала 50% всього

населення інтернату, захворювання туберкульозом в дитбудинках сягало 55 – 60 % його утриманців. За приблизними підрахунками кількість безпритульних дітей в Україні на 18.10.23 р. складала 120 000 дітей [2, с.19]. 17 квітня 1924 р ВУЦВК прийняла постанову «Про боротьбу з дитячою безпритульністю», відповідно до якої Президія ВУЦВК повинна була вжити заходів щодо покращення діяльності органів охорони дитинства.

Певний прорив в організації державної охорони здоров'я дітей відбувся з прийняттям РНК і ВУЦВК УСРР постанови «Про державну організацію охорони здоров'я дітей і про права та обов'язки лікаря охорони здоров'я дітей» від 19 листопада 1924 р. У 1924-1925 роках держава починає приділяти більше уваги пошуку нових дієвих форм боротьби з безпритульністю: утворення шкіл-клубів, організація осередків Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», проведення акцій, метою яких було збирання коштів на покращення становища дітей в дитбудинках У листопаді 1927 р. була прийнята постанова ВУЦВК та РНК УСРР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР», якою ставилося завдання ліквідувати дитячу безпритульність у країні до 1928 р.

Слід зазначити, що протягом двадцятих років в УРСР тривав процес подальшого удосконалення сімейного законодавства. При цьому у розробників сімейного законодавства була можливість орієнтуватися на міжнародні стандарти прав дитини, оскільки у 1924 р. Ліга Націй прийняла Женевську Декларацію прав дитини, якою були визначені основні принципи політики щодо дитинства. Проте чи відобразились вони в подальшому радянському законодавстві? Чи були вони реалізовані? В 1926 році був прийнятий «Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УРСР», основні положення якого базувалися на тих же принципах сімейного права, які були закладені в перших декретах. Важливим моментом у питанні регулювання інституту дитинства було те, що Сімейний кодекс 1926 р. провів повне урівняння позашлюбних дітей зі шлюбними, досить детально регламентуючи порядок встановлення батьківства щодо позашлюбних дітей. Спеціальна глава Кодексу присвячена інституту усиновлення, який був вперше введений в українське законодавство. Кодекс містив норми, які регулювали опіку і піклування. Крім того, низка законодавчих актів того часу передбачала захист життя, здоров'я, честі та гідності дитини, охорону її прав. Наприклад, була передбачена кримінальна відповідальність за несплату аліментів на утримання дітей і за залишення малолітніх дітей батьками без належної допомоги, за використання права опіки з корисливою метою, залишення підопічних дітей без нагляду та необхідної матеріальної допомоги. У 1926-1930 роках характер безпритульності змінився. Більшість колишніх безпритульних перебувала у дитячих закладах. На вулицях залишилися лише ті, хто з різних причин утекли із дитячих будинків або не хотіли туди потрапляти, хто займався злочинною діяльністю.

Отже, правовий статус дітей, їх захищеність у 20-ті роки ХХ ст. визначалися тією політичною ситуацією, яка мала місце в Україні того часу. Це був період

встановлення більшовицького тоталітарного режиму під виглядом «диктатури пролетаріату». І хоча права і свободи дітей поступово стали набувати окремих правових механізмів регулювання, це не виходило за рамки загальної політики радянської влади у 20-х рр, яка була спрямована на піднесення ролі робітничого класу як соціальної основи «диктатури пролетаріату».

Список використаних джерел

1. Паращевіна О. Діти і голод 1921-1922 рр. в Україні. URL: http://resource.history.org.ua/publ/pro_2005_14_137
2. Арнаутов В.А. Голод и дети на Украине / В.А. Арнаутов. Харьков, 1922. С. 146–147.
3. Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. Харьков : Вторая Советская типогр., 1921. 703 с. (Издание Народного Комиссариата Юстиции У. С. С. Р. Харьков, 1921г.)

Яковець І.С.,

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Генеральний менеджер БО «FREEZONE»

ІНСПЕКТУВАННЯ В ПРОБАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

Пробація – це лідер з високою корпоративною культурою, інноваційними інструментами, методами роботи й навчання, актуальними знаннями і вміннями та постійним прагненням досконалості. Пробація – це організація, що постійно навчається, та в результаті має розвинуту здібність постійно адаптуватись до зовнішнього середовища та впроваджувати організаційні зміни. Тому регулярні інспекції є засобом втілення позитивних змін, оскільки дозволяють об'єктивно встановити, які задачі реалізуються ефективно, а які форми та способи діяльності необхідно покращити чи змінити.

Інспектування буде здійснюватися персоналом Державної установи «Центр пробації», який пройшов відповідне навчання, та полягає у документальній і фактичній перевірці відповідності певного комплексу або окремих питань діяльності підрозділу пробації встановленим стандартам. Результати інспектування планується викладати у звіті.

Метою інспектування є не тільки оцінювання стану роботи підрозділу та окремих працівників, а й надання рекомендацій щодо забезпечення ефективної реалізації покладених функцій і завдань. Керівник підрозділу пробації після отримання таких рекомендацій має вивчити їх та впровадити позитивні зміни у практику. Розроблені стандарти інспектування містять в собі

показники, які дають можливість дати оцінку та охарактеризувати роботу підпорядкованих працівників. Вони базуються на усталених моделях і ґрунтуються на доказах, навчанні та досвіді. Ці стандарти є єдиними (однаковими) для всіх без винятку підрозділів та відбивають в собі ідеальну модель роботи працівника пробації, практичну реалізацію якої вимагають не лише чинне законодавство та відомчі нормативні акти, а й місія та перспективи розвитку пробації, прагнення удосконалення діяльності, орієнтування на клієнта та забезпечення безпеки суспільства.

Стандарти розподілені по різних формах відповідно до основних напрямів діяльності уповноважених органів з питань пробації. Вони включають у себе перелік запитань та відповідей, які характеризують стан справ на певній ділянці роботи, та є узгодженими, достатньо вичерпними і чіткими. Стандарти інспектування дають можливість оцінити якість діяльності підрозділу в цілому, а не специфіку процесу чи використання якогось конкретного інструменту.

Стандарти інспектування базуються на наборі принципів, які забезпечують їх позитивне значення і вплив.

Інспектування повинно бути справедливим і воно має сприйматися як справедливий інструмент. Для забезпечення дотримання цього принципу:

стандарти інспектування є прозорими, тобто доступні для всіх, хто буде перевіряти, і кого будуть перевіряти;

стандарти інспектування, а також методологія їх реалізації є однаковими для перевірки всіх підрозділів, незалежно від регіону;

методологія проведення інспектування, в тому числі й вибірки справ, є надійною, базується на міжнародному досвіді й національних наукових напрацюваннях, та піддаватиметься ретельному аналізу в ході пілотування;

вибірка справ базується на засадах репрезентативності, валідності та відтворюваності.

Проведення інспектування є пропорційним, тобто в ході перевірки та оцінювання вимоги, що висуваються до працівників є пропорційно вимогливими, тобто не вимагають від них більше, ніж необхідно для досягнення мети функціонування пробації.

Інспектування також ґрунтується на принципі прозорості, що полягає в належному інформуванні працівників про початок, спосіб проведення інспектування, методи оцінювання та наслідки завершення цього процесу.

Оцінка діяльності підрозділу в ході інспектування буде здійснюватися послідовно, через поетапне встановлення відповідності дій персоналу та матеріалів справ затвердженим стандартам. При цьому перевірку за наведеною схемою проходитимуть всі підрозділи, а суб'єкт інспектування зобов'язаний дотримуватись встановленого алгоритму дій.

Окремі вимоги висуваються і до порядку відбору справ в процесі інспектування. Основною метою побудови вибірки справ є виділення підмножини справ з їх генеральної сукупності або таке формування вибірки,

що буде репрезентувати генеральну сукупність всіх справ, які формуються в органі пробації. Ідеальна вибірка має бути не громіздкою, проте адекватно репрезентувати генеральну сукупність.

При цьому має бути забезпечена репрезентативність, валідність та відтворюваність вибірки. *Валідність* - це комплексна характеристика методики вивчення й аналізу справ, що відбиває інформацію про коло досліджуваних критеріїв та дій органу пробації, а також міру репрезентативності процедури дослідження по відношенню до них. Валідність досягається за рахунок розуміння цілей дослідження, ретельного формування вибірки дослідження. Обрані для аналізу справи повинні достатньо повно репрезентувати всю сукупність. Для досягнення високої валідності велике значення має правильний відбір відповідних справ. Вони повинні бути обрані так, щоб у результаті їх вивчення висновки являли собою повний зріз змісту на даному напрямі діяльності. *Відтворюваність* – обраний набір справ чи даних повинен щоразу призводити до однакових висновків. *Репрезентативність* - здатність вибіркової сукупності справ відтворювати основні характеристики їх генеральної сукупності. Репрезентативність досягається за рахунок правильного формування вибірки, яка за принциповими для дослідження параметрами має відтворювати загальний об'єкт дослідження.

Оцінювання роботи підрозділу пробації фактично полягає в аналізі відповідності кількісних та якісних параметрів роботи підрозділу пробації існуючим у суспільстві вимогам (стандартам).

Генеральною сукупністю для вибірки при організації інспектування уповноваженого органу пробації виступає весь масив справ, які формуються і ведуться в цьому підрозділі згідно з покладеними повноваженнями.

Відповідно до Закону України «Про пробацію», основними видами пробації, що існують в діяльності кожного без винятку підрозділу й обсяг виконуваних функцій, є:

- досудова пробація;
- наглядова пробація;
- пенітенціарна пробація.

У межах проекту з впровадження стандартів інспектування пілотування починається з блоків *досудової та наглядової пробації*.

Блок *пенітенціарної пробації* буде додано після уведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, тому пропозиції щодо вибірки справ за цим напрямом не надаються.

Досудова пробація полягає у забезпеченні суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Результатом досудової пробації є досудова доповідь та матеріали до неї, сформовані в окремому справу.

Наглядова пробація - це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні

посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Під час наглядової пробації справа формується на кожну з наведених категорій осіб окремо. Крім того, наглядова пробація поєднується з реалізацією покладених судом обов'язків, проведенням соціально-виховної роботи з суб'єктами пробації, а також виконанням покарання у виді штрафу.

Крім того, органи пробації здійснюють контроль за відбуванням адміністративних стягнень у виді громадських, виправних та суспільно корисних робіт, що не входить до змісту основних видів пробації, проте має враховуватись при подальшому поглибленні стандартів інспектування.

Враховуючи, що діяльність органів пробації охоплює великий масив різних категорій справ, основою для проведення вибірки справ з метою інспектування має становити саме *стратифікована вибірка*, а критерієм первинного поділу справ – зазначені основні напрями (блоки) діяльності органів пробації. Подальший поділ масиву справ всередині груп, виділених за основними видами пробації, виокремлюється на підставі специфічних рис, пов'язаних з особистістю засудженої особи (стать, вік), вчиненим нею злочином, визначеним ризиком вчинення нового злочину, висновком досудової доповіді, покладеними обов'язками, часом перебування на обліку тощо.

При визначенні числа справ кожної конкретної категорії, які мають бути вивчені в ході інспектування для забезпечення репрезентативної вибірки, за розрахункову одиницю пропонується узяти відсоткову, а не числову частку таких справ, оскільки їх число в різних підрозділах є різним і коливається в значних межах.

Правова політика України в працях молодих дослідників

Аббасова Д.Л.,

аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Тітко І.А.

д.ю.н., проф. завідувач кафедри кримінального права та
кримінально-правових дисциплін

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава
м. Харків

**ВИКОРИСТАННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ (ОБРАЗЛИВОЇ) ЛЕКСИКИ У
ТЕКСТАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ:
ЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Питання допустимості використання нецензурної лексики у текстах кримінальних процесуальних документів хоч і не врегульовано КПК України, проте актуалізується у вітчизняній судовій практиці. Дослідження останньої дозволяє констатувати непоодинокі випадки застосування відповідних висловлювань учасниками кримінального провадження: 1) заявниками (потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим, засудженим або їх захисниками / представниками) при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора під час досудового розслідування; заявленні клопотань у ході судового розгляду; поданні апеляційних чи касаційних скарг на судові рішення [1, 2, 3, 4]. 2) органами досудового розслідування, прокурором при здійсненні фіксації кримінального провадження шляхом дослівного відтворення у протоколі слідчої дії відомостей, отриманих у ході допиту або використанні у повідомленні про підозру чи то в обвинувальному акті словесних конструкцій, що містять образливі висловлювання способом цитування [5]. 3) судом у тексті судового рішення шляхом посилання на матеріали досудового розслідування, надані стороною кримінального провадження, у яких наявні такі висловлювання або на відповідні заяви чи клопотання сторони захисту [6]. При цьому процесуальні наслідки застосування нецензурної лексики у кожному з вищеперелічених випадків є різними.

1. Використання образливих висловлювань, які виходять за межі нормальної, коректної та легітимної критики розглядається у судовій практиці як зловживання правом на подання заяви, скарги і свідчить про очевидну неповагу до честі, гідності прокурорів та суддів і суперечить основним засадам та принципам кримінального процесуального судочинства та його завданню.

Таким чином, нецензурна лексика, образливі та лайливі слова чи символи не можуть використовуватися в текстах кримінальних процесуальних документів, а відповідні заяви чи скарги повертаються заявнику або залишаються без розгляду [1, 2, 3, 4].

Однак КПК України не визначає зловживання правом як підставу для повернення скарги або відмови у відкритті провадження (прикладом слугують: ч. 2 ст. 304 КПК України, ст. 399 КПК України, ст. 429 КПК України). Разом з цим, категорії «нецензурна лексика», «образливі та лайливі слова» є оціночними поняттями і встановлюються судом. Це може викликати питання щодо меж дискреційних повноважень судового органу та потенційних ризиків обмеження права особи на справедливий суд у частині доступу до правосуддя.

Всупереч цьому, суди обґрунтовують такий спосіб процесуального реагування, виходячи із аналогії права (ч. 6 ст. 9 КПК України) [1, 2, 3, 4], яка дозволяє застосування загальних засад кримінального провадження у подібних випадках (мова йде про ст. 11 КПК України, якою регламентовано, що під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної людини), а також необхідністю застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ і практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

У свою чергу ЄСПЛ стоїть на позиції необхідності відмежування оціночних суджень, які виражають емоційне ставлення заявника від образливої та провокаційної лексики. Так, у п. 117 рішення ЄСПЛ у справі «Aleksanyan v. Russia» (заява № 46468/06) Суд зазначив, що постійне використання заявником образливих або провокаційних висловлювань може розглядатися як зловживання правом на заяву у значенні пункту 3 статті 35 ЄКПЛ. При цьому заява відхиляється як образлива, лише якщо вона свідомо ґрунтується на неправдивих фактах (п. 116). У той час як оціночні судження не визнаються Судом як «неправдиві», а лише підкреслюють емоційність заявника (п. 118) [7].

Отже, загалом судова практика визнає недопустимим використання нецензурної лексики у текстах кримінальних процесуальних документів.

2. Застосування стороною обвинувачення нецензурної лексики у наданих до суду процесуальних документах, аналогічно попередньому випадку, кваліфіковано як зловживання правом, що стало наслідком відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості [5]. Однак під час апеляційного перегляду, вищевказане судові рішення було скасовано з мотивів необхідності повного викладу у кримінальному процесуальному документі фактичних обставин кримінального правопорушення, без дозвольного скорочення тексту матеріалів і без перекручування думок [8]. При цьому варто зазначити, що

¹ Відповідно до ст. 35 ЄКПЛ суд оголошує неприйнятною та відхиляє заяву, яка є несумісною з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви.

подібний підхід викликає етико-правову дилему, яку слід розглянути на прикладі застосування нецензурної лексики у судових рішеннях.

3. Питання дослідження під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження, які містять нецензурну лексику з подальшим використанням подібних висловлювань у формі цитування у тексті судового рішення є спірним. З одного боку, подібний підхід суперечить загальним засадам кримінального провадження та виходить за межі морально-етичних категорій «честі» та «гідності», підриває авторитет судової влади в очах громадян та знижує рівень правової культури суспільства.

З іншого боку фіксування у судовому рішенні нецензурної лексики, яка була використана у наданих до суду документах, за умови, якщо це стосується фактичного викладу обставин справи, а не надання оцінки дій чи бездіяльності інших учасників кримінального процесу, сприяє повноті судового розгляду і як наслідок відповідає завданню кримінального провадження. До того ж, це дозволяє перевірити відповідність судового рішення принципу законності, у випадках визнання скарги заявника неприйнятною та такою, що була подана із зловживанням правом на підставі використання нецензурних або образливих слів. У цьому контексті доволі слушною є думка О. А. Зайцева, який наголошує на необхідності відображення ненормативної лексики в кримінальних процесуальних документах, у зв'язку з чим на законодавчому рівні пропонує регламентувати спосіб її фіксації, серед яких виділяє наступні: 1) заміна слів ненормативної лексики на офіційне визначення цього слова з приміткою, що останнє мало місце в грубій формі; 2) заміна слів ненормативної лексики на номер слова у словнику ненормативної лексики або на посилання електронного ресурса; 3) пропуск слів ненормативної лексики і їх заміна на близькі за значенням слова літературної мови; 4) заміна окремих літер у слові на трикрапку; 5) фіксація в кримінально-процесуальних документах всіх слів ненормативної лексики з приміткою на те, що документ містить ненормативну лексику та ін [9, с. 242–243].

Таким чином, застосування нецензурної лексики у текстах кримінальних процесуальних документів шляхом цитування відповідних слів або словосполучень, речень є недопустимим та несумісним з позиції етики та моралі не тільки при наданні оцінки діям чи бездіяльності суб'єктів кримінального процесу, а й при викладенні фактичних обставин кримінального провадження. Однак з огляду на те, що потреба у відображенні нецензурної лексики у текстах кримінальних процесуальних документів об'єктивується завданням кримінального провадження щодо необхідності повного та всебічного судового розгляду, найбільш прийнятним способом фіксації останньої є заміна слів ненормативної лексики на офіційне визначення цього слова з приміткою, що останнє мало місце в грубій формі.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 22 липня 2021 р., судова справа № 264/6844/20. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98728757> (дата звернення: 04.10.2021).
2. Постанова Верховного Суду від 24 березня 2021 р., судова справа № 937/1059/20. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/95946421> (дата звернення: 04.10.2021).
3. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 01 вересня 2021 р., судова справа № 991/3638/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/99313295> (дата звернення: 04.10.2021).
4. Ухвала Вищого Антикорупційного суду від 13 травня 2021 р., судова справа № 991/3183/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/96856302> (дата звернення: 04.10.2021).
5. Ухвала Іллічівського районного суду м. Маріуполя від 13 липня 2021 р., судова справа № 264/4526/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98288942> (дата звернення: 04.10.2021).
6. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 25 травня 2021 р., судова справа № 991/2310/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/97251207> (дата звернення: 04.10.2021).
7. Case of Aleksanyan v. Russia (Applicatuon 46468/06): Judgment European Court of Human Rights, 05 June 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90390> (Last accessed: 04.10.2021).
8. Ухвала Донецького апеляційного суду від 28 вересня 2021 р., судова справа № 264/4526/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/100055126> (дата звернення: 04.10.2021).
9. Зайцев А. А. К вопросу о возможности использования ненормативной лексики в обвинительном заключении. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2019. № 1 (45). С. 241–244.

Барис А.О.,

студентка

Державного університету «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: Павліченко І.М.,

старший викладач кафедри права

та правоохоронної діяльності

Державного університету

«Житомирська політехніка»

м. Житомир

МІСЦЕ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Вступ. Щорічно зростає кількість активної молоді, яка перш за все має на меті працевлаштування та отримання престижної заробітної плати, однак роботодавці не поспішають приймати на роботу недосвідчених фахівців, оскільки студенти не готові конкурувати з представниками інших економічно активних груп населення. Причиною цього є низка чинників, серед яких безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків та недостатній рівень знань молодих працівників, котрі здатні похитнути авторитет навіть найпрестижнішої компанії з багаторічним досвідом роботи і негативно вплинути на подальший ріст компанії в масштабах країни.

Мета дослідження. Ключовим завданням даного дослідження є здійснення аналізу сучасного ринку праці в Україні, пошук гарантій щодо надання першого робочого місця для молоді та шляхів вирішення проблем на шляху до успішного працевлаштування.

Результати дослідження. Наразі однією з головних юридичних гарантій працевлаштування виділяють забезпечення молоді першим робочим місцем [3]. Якщо брати до уваги саме перший досвід студентів, то слід звернути увагу на ст. 197 КЗпП, яка наголошує на тому, що працездатній молоді - громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації надається перше робоче місце на строк не менше двох років [2]. Зазначена норма є значною перевагою молоді перед старшим поколінням, однак має певні недоліки, тому що не враховується така масштабна соціальна категорія, як неповнолітні, адже законом визначена необхідність бути наділеним статусом випускника певного навчального закладу.

На противагу цьому, особи наділені можливістю реалізувати своє конституційне право на працю з 16 років, а в окремих випадках, передбачених законодавством, і з 14-15 років. Відповідно до ст. 188 КПЗП України за згодою одного з батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись

на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років, а для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. У такому разі їх слід вважати повноправними суб'єктами трудових правовідносин, на що вказує ст. 187 КПзП України, наголошуючи на тому, що неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх [2]. Прогалини у законодавстві не дають змогу коректно його тлумачити, що погіршує ситуацію з першочерговою метою молоді – отриманням омріяного робочого місця.

У Законі України «Про зайнятість населення» окреслено розширення можливостей для підвищення конкурентоспроможної молоді та визначено у ст. 29 цього Закону, що студенти закладів фахової передвищої та вищої освіти, учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які здобули професію (кваліфікацію) за освітньо-кваліфікаційним рівнем "кваліфікований робітник", освітньо-професійним ступенем "фаховий молодший бакалавр", освітнім ступенем "молодший бакалавр", "бакалавр", "магістр" та продовжують навчатися на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, мають право проходити стажування за професією (спеціальністю), за якою здобувається освіта, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, на умовах, визначених договором про стажування у вільний від навчання час. Варто зауважити, що метою стажування є набуття досвіду з виконання професійних завдань та обов'язків, удосконалення професійних знань, умінь та навичок, вивчення та засвоєння нових технологій, техніки, набуття додаткових компетенцій, що надає змогу виправити недолік недосвідченості молодих спеціалістів, уникнути ризиків пошкодження матеріалів або засобів виробництва на підприємстві [4].

Паралельно з підвищеним рівнем освітньої активності хвилюючим залишається питання наявності прошарку населення, яке знаходиться поза системою зайнятості та освіти, що характеризується середнім показником частки осіб у віці 15–24 років, яка не задіяна до праці, навчання та здобуття професії (NEET), що свідчить про надзвичайно довготривалий вплив економічного спаду на молодих людей [8]. Така тенденція спровокувала дефіцит професійних і комунікативних навичок, що певним чином відобразиться на самореалізації в подальшому та показниках безробіття в країні, а також становить ризики зародження соціальної ізоляції, виникнення проявів девіантної поведінки і заохочення молоді до ризикованих форм діяльності. Представники цієї категорії в цілому становлять загрозу для суспільства, оскільки таке явище пов'язано з втратою податкових надходжень, збільшенням фінансування на соціальне забезпечення молоді, а також видатків на утримання соціальних служб, боротьбу із підвищеним рівнем

злочинності та реабілітацію молодих людей [1]. В Україні на законодавчому рівні протидія поширенню NEET зосереджена в молодіжній політиці та зводиться до підтримки молоді у сфері виховання та освіти, забезпечення зайнятості молоді, економічного розвитку молодих сімей, поширення молодіжних громадських об'єднань і організацій.

Пріоритетним шляхом вирішення проблеми працевлаштування молоді можна виокремити молодіжні центри, особливості діяльності яких закріплені у статті 15 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [6]. Визначена норма вказує на те, що місцеві молодіжні центри сприяють соціальному та індивідуальному розвитку дітей та молоді на засадах залучення до прийняття рішень та інтеграції в життя громади, забезпечують розвиток громадянської та неформальної освіти, запроваджують інші форми змістовного дозвілля дітей та молоді, здійснюють методичне та інформаційне забезпечення діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи [5]. Варто додати, що їх напрями трудової діяльності визначаються згідно із бажаннями та потребами молодих людей окремого населеного пункту. На сьогоднішній день в Україні спостерігається активна діяльність декількох сотень молодіжних центрів, у тому числі сформованих на базі закладів освіти, культури та спорту, які набувають поширення в маленьких містах і селах України [7].

Висновки. Таким чином, пріоритетними шляхами вирішення проблем працевлаштування молоді на ринку праці України слід визначити чітко сформульовану мету опанування певної професії, спеціальності чи посади, забезпечення комунікації між працівником та роботодавцем, створення молодіжних центрів та поширення інформації щодо їх роботи та запровадження гнучких форм зайнятості населення. Перелік поданих пропозицій щодо вдосконалення системи працевлаштування молоді має на меті зміцнити їх конкурентоспроможність на ринку праці, стимулювати до пошуку роботи та стабільного заробітку, а також сприятиме покращенню умов праці молоді, яка є рушійною силою на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Дудин В., Ткалич О. Спільне. Праця замість молодості: загрози для молоді на ринку праці. – 04 липня 2016 р. URL: <https://commons.com.ua/ru/pratsya-zamist-molodosti-zagrozi-dlya-molodi-na-rinku/>
2. Кодекс законів про працю України // затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, – 1971.
3. Матеріали семінару на базі Новоселицького районного центру зайнятості на тему «Особливості зайнятості молоді», 16 січня 2019 р., Чернівецька область // Праця молоді: права та гарантії. – URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/pratsya-molodi-prava-ta-garantiyi/>.

4. Про зайнятість населення: Закон України від 05 липня 2012 року № 5067-VI / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

5. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. №1414-IX. Верховна Рада України. URL: – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

6. Старченко І. Д. Міністерство юстиції України. Працевлаштування молоді на перше робоче місце // URL: https://minjust.gov.ua/m/str_37963.

7. Швець П. А. Молодь на ринку праці України: проблеми, тенденції й особливості // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2018. -№1. – с. 149-157. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197267897.pdf>

8. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / Міністерство молоді та спорту України Державний інститут сімейної та молодіжної політики. – Київ, 2019 р. – 107 с.

Березний О.,

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: Шпиталенко Г.А.,

доцент кафедри права та
правоохоронної діяльності, кандидат історичних наук
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ 1917-1930 РР.

Правоохоронні органи в усі часи були гарантом громадського спокою та правопорядку. Міліція як єдина складна система органів покликана бути важливим інструментом держави, оскільки саме вона має забезпечувати не лише дотримання правопорядку, а й виявлення правопорушень, участь у їх розкритті та попередженні. Створення та реформування міліції на території України відбувалося в умовах кардинальних соціально-політичних змін та державотворчих процесів здійснюваних різними політичними силами. В різні періоди свого функціонування міліція була наділена певними характеристиками, які надалі визначали її правове становище, функції, повноваження, завдання. Дослідження особливостей створення та функціонування міліції протягом 1917-1930 рр. є актуальним, оскільки це був не лише період формування радянської державності, а й процес пошуку форм та напрямів діяльності правоохоронних органів в умовах становлення держави з тоталітарним політичним режимом.

Так, наприкінці 1917 – початку 1918 р. р єдиної системи органів охорони правопорядку на українській території, що контролювалася більшовиками, не було – це був початковий період існування радянської державності в Україні.

30 січня був створений перший орган правопорядку, який мав координувати дії в боротьбі з анархією, спекуляцією, та саботажем – це губернський головний штаб боротьби з контрреволюцією [1,с.84]. Зокрема, він мав право: здійснювати арешти та обшуки; усувати безладдя і передавати винних осіб суду революційного трибуналу; боротися з хуліганством, пияцтвом, торгівлею спиртними напоями. У деяких містах створювали комісаріати громадської безпеки. Наприкінці 1918 р. при військово-революційних комітетах створювалися відділи народної міліції.

Першим спеціалізованим органом з охорони правопорядку на контрольованій більшовиками території України стала міліція, яка була створена на підставі декрету Раднаркому у УСРР «Про організацію міліції» від 9 лютого 1919. Завданнями органів міліції згідно даного документа були: охорона основ радянського державного і суспільного ладу, забезпечення виконання приписів радянських законів; охорона громадського порядку, підтримання громадського благоустрою, адміністративна діяльність; боротьба зі злочинністю, здійснення попереднього слідства з кримінальних справ; вжиття заходів процесуального характеру щодо сприяння органам правосуддя [1,с.184]. На міліцію також покладался обов'язок надання соціальної та правової допомоги населенню та сприяння в межах своєї компетентності державним органам, установам та організаціям.

Слід зазначити, що формування української міліції у вказаний період проходило в складних для радянської влади умовах: не вистачало кадрів, надзвичайно слабкою була матеріально-технічна база. Ситуація ускладнювалась тим, що здебільшого міліція використовувалася владою як каральний інструмент, повноваженням же превентивного характеру увага не приділялась. На цей час не було чітких нормативних положень, якими б точно окреслювалося коло діяльності міліції, що іноді змушувало органи міліції покладати на себе обов'язки, які не мали прямого стосунку до її функцій і призначення.

Складним залишався і процес формування нових кадрів та кадрового забезпечення органів міліції, суть якого полягала в перебудові органів внутрішніх справ з чотирирівневої схеми (головне управління-губернське управління-окружне управління-районні управління) на схему трирівневого управління (головне-окружне-районне). Реорганізація міліції щодо визначення спеціалізації її органів відбулася в першій половині 1919 року, опираючись на нормативно-правовий досвід Радянської Росії. Уряд УСРР видав нормативні акти, які регламентували створення в Україні окремих служб в міліції, які мали особливі форми та методи діяльності. Були створені такі підрозділи міліції: загальна (зовнішня міліція); кримінальний розшук та судово-кримінальна міліція; промислова; залізнична; річкова (морська). Влітку 1919р.ускладнилося воєнне становище Радянської республіки і було вжито заходи до мілітаризації міліції [1, с.88].

Служба в міліції була добровільною справою, однак кожен хто вступав на службу, зобов'язаний був прослужити не менше, ніж 1 рік. На службу мали прийматися виключно громадяни УСРР, які досягли 21-річного віку, грамотні, які користувалися виборчим правом, не перебували під слідством і судом, цілком здорові та придатні до служби. Процес створення органів радянської міліції в Україні був тісно пов'язаний з інтересами забезпечення організаційних функцій НКВС. Для керівництва усіма видами міліції 30 березня 1920р. в системі НКВС УСРР було створено Головне управління міліції. В цей час міліція за своїм складом наближалася до військових підрозділів. При цьому в розбудову та діяльність міліції УСРР втручалися різні органи РФ.

У 1926 р. українська міліція отримала нове «Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР». Відтепер міліція відповідала за охорону порядку та громадської безпеки, захист населення від соціально-небезпечних елементів. Відбувалася і перебудова структури міліцейських органів. При РНК УСРР було засновано Головне управління міліції й карного розшуку. Основними напрямками діяльності міліції в означуваний період були: боротьба з бандитизмом, зі злочинами проти власності, спекуляцією, охорона громадського порядку, боротьба з безпритульністю, запобігання правопорушенням неповнолітніх.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що міліція і надалі піддавалася реорганізаціям і трансформаціям. Так, 25 травня 1931р. РНК СРСР було затверджено перше загальносоюзне положення про робітничо-селянську міліцію, що діяло до 1962р. [3, с.92]. Протягом 1931 р. міліція Української СРР була реорганізована шляхом злиття з органами безпеки. Метою такої реформи була необхідність подальшої централізації правоохоронних органів, що головним чином відповідало завданням зміцнення радянського режиму, при цьому головна функція міліції – правоохоронна, що потребувала особливої уваги як з боку держави, так і в діяльності міліції, як показали 30-ті роки та стан дотримання прав людини, не стала пріоритетною.

Список використаних джерел

1. Історія правоохоронних органів України[підручник]; С.В. Банах, А.В. Грубінко та ін.; ЗУНУ,2021 - 286с.
2. Козинець О. Напрями діяльності правоохоронних органів(міліції) в Радянській Україні в 1920-1930-х рр. Теорія держави і права. 1/2021.- С.182-186.
3. Андренко С. Історико-правовий аналіз кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України Європейські перспективи №8,2014.- С.90-96

Бондаренко А.А.,

студентка 2-го курсу,

Київський національний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Шведова Г.Л.

К.ю.н., доцент, доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

У кримінальному праві вік, з якого настає кримінальна відповідальність, дорівнює шістнадцяти років, але є окремі випадки, коли неповнолітня особа (від 14-16 років) несе відповідальність за вчинення окремих видів кримінальних правопорушень. Злочинність неповнолітніх на сьогодні одна з найголовніших проблем суспільства, адже цей факт відображає загальний стан країни, який являє собою сукупність показників рівня освіти, праворозуміння, економіки, безробіття тощо.

Дослідженням тенденцій злочинності неповнолітніх осіб займалися ряд науковців, серед них: Граб Т., Федосова О., Виготський Л., Бабенко А., Семерак О., та інші.

Для злочинності неповнолітніх осіб характерна підвищена латентність, як зазначає Граб Т., оскільки більшість кримінальних правопорушень, які вчиняються ними не сприймаються серйозно дорослими, такі як: крадіжка вдома, в магазині, бійки, відбирання речей у однолітків, їх залякування тощо. Найбільш характерні види кримінальних правопорушень, які здійснюються підлітками є: вживання наркотиків, пияцтво, хуліганство, крадіжка та об'єднання у злочинні групи [1, с. 24].

Для того, щоб визначити загальний рівень злочинності, потрібно зробити аналіз стану і динаміки виявлення кримінальних правопорушень, вчинені неповнолітніми упродовж останніх років за статистичними даними МВС [2, с.103].

Отже, з 2001 р. – 36 218 кримінальних правопорушень, були вчинені неповнолітніми особами, а в 2019 р. – 4 088. За даний період кількість кримінальних правопорушень зменшилася у 8 разів. Період з 2012 р. по 2016 р. характеризується найбільш динамічним спадом злочинності неповнолітніх, оскільки 2012 р. - 14 238, 2013 р. – 8 781, 2014 р. – 7 467, 2015 р. – 7 171, 2016 р. – 5 230[3].

Для того, щоб будь-яка особа вчинила кримінальне правопорушення, цьому повинні сприяти різного роду соціальні ситуації, за допомогою яких формується особистість неповнолітньої особи. Роль соціальної ситуації у встановленні особистості неповнолітньої особи визначив Л. Виготський: «Дитина є частиною соціальної ситуації, відношення дитини до середовища і середовища до дитини дається через переживання і діяльність самої дитини; сили середовища набувають спрямовуюче значення завдяки переживанням дитини» [4, с. 90].

Наразі активно виїжджають українці з України до Європи для того, щоб краще забезпечити гарними умовами своє майбутнє. А. М. Бабенко зазначає, що при зменшенні кількості населення, може збільшитися кількість кримінальних правопорушень за рахунок неповнолітніх осіб та молоді в цілому. Це за собою тягне нові проблеми країни, такі як: депопуляція населення, низький рівень народжуваності, зменшення кількості укладених шлюбів і відповідно збільшення кількості розірваних [5, с. 299].

Підлітковий вік є одною з причин такого рівня злочинності підліткових осіб, оскільки головними його особливостями є недостатній життєвий досвід, бажання показати себе самостійним і дорослим, неправильна оцінка своїх дій та конкретних життєвих ситуацій, інтенсивний вплив збоку дорослих та ряд інших. Четверта частина неповнолітніх осіб, які скоювали кримінальні правопорушення, вчиняли його за участю дорослих осіб, оскільки несформоване дитяче мислення не завжди може правильно аналізувати свої дії відповідно до засад моральності [6, с. 101]. Участь дорослих осіб у кримінальних правопорушеннях, які скоювали неповнолітні особи, проявляється у формі фізичного насильства (заподіяння тілесних ушкоджень) або психічного впливу (погрози, примушування, надання порад, залякування, обман тощо).

Проаналізувавши судову практику, Семерак О. визначив, що причинами порушення вимог закону під час досудового і судового провадження щодо неповнолітніх - є недостатня освіченість слідчих у сфері дитячої психології та педагогіки [6, с. 102].

Отже, відповідно до вищевикладеного, ми можемо зробити висновок, що проблема злочинності неповнолітніх суттєво впливає на життєвий рівень у країні. Головною причиною поширення злочинності неповнолітніх є недбалість дорослих та їх безвідповідальність. Хоч відповідно до статистики рівень злочинності неповнолітніх значно зменшився, але законодавство повинно і надалі сприяти подоланню цієї проблеми, адже діти – це майбутнє країни, яке повинно захищати і виховувати. Можна підтримати думку Семерака О., адже, дійсно, дуже мало уваги приділяється дитячій психології та педагогіки. Потрібно вміти аналізувати поведінку дітей, їх вчинки і ті чинники, які саме могли сприяти їх виникненню, оскільки вступає в силу загальне правило: «знайдеш причину і знищиш проблему». Граб Т. наводить перелік основних кримінальних правопорушень, які найбільш часто вчиняються неповнолітніми, але хочемо зазначити, що їх коріння йде ще зі школи, де діти стикаються вперше з жорстокістю однолітків, а вчителя ці дії ігнорують. Коли дитина постійно у стресі і не бачить допомоги зі сторони дорослих, тоді значно страждає її психіка, яка і так ще не сформована і дуже хитка. Повинні у дитячих закладах активно працювати кваліфіковані психологи, щоб мати змогу виявляти проблеми і сприяти їх подоланню. Кожний повинен пам'ятати, що майбутнє нашої країни ми ведемо кожного дня до школи чи дитсадочка, граємося з ним в ігри і вчимо тримати ложку, тож слід разом створимо щасливу і світлу державу, де процвітає закон і правопорядок.

Список використаних джерел:

1. Граб Т.В. Сучасні тенденції злочинності неповнолітніх та фактори, що їх обумовлюють / Т.В. Граб // Актуальні проблеми протидії злочинності : матеріали XVIII студ. наук. конф. з кримінології (м. Харків, 28 листоп. 2018 р.). – Харків, 2018. – С. 24
2. Федосова О.В. Сучасний стан та тенденції злочинності неповнолітніх в Україні / О.В. Федосова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2013. - № 4. - С. 103.
3. EUAM Новий Кримінальний Кодекс: Статистика. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>
4. Виготський Л.С. Психологія дитячого віку II Л.С. Виготський Психологія. - М.: Эксмо-прес, С. 89-90 .
5. Бабенко А. М. Географія злочинності неповнолітніх: що очікує Україну через 10 років / А. М. Бабенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. - №3-1. – С. 299.
6. Семерак О.С. Про деякі тенденції, структуру та причини злочинності неповнолітніх / О.С. Семерак, І.О. Семерак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2018. - Вип. 51(2). - С. 101-102.

Браславська А.В.,

студентка 2 БЮ гр. КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,

Науковий керівник: Швець Л.В.,

викладач правових дисциплін

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,

м. Бар

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Починаючи із 2014 року у державі актуальними є проблеми розширення прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Вирішення цих проблем потребує відповідних зусиль від них самих, держави, міжнародного співтовариства.

До недавнього часу в Україні не існувало такої категорії осіб, як внутрішньо переміщені особи. Така внутрішня міграція у межах державного кордону має певні причини та є наслідком процесів, які відбуваються у нас в країні.

Питання забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб Україною є тільки часткою загальносвітової проблеми вимушеної внутрішньої міграції, яка останнім часом набуває дуже великі та загрозливі об'єми [1].

Саме це потребує вивчення міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та застосування їх в Україні з метою захисту та адаптації такої категорії осіб державою.

Науковцями, які займаються дослідженням проблемних питань щодо правового статусу внутрішньо переміщених осіб є: К.О. Крахмальова, А.М. Ніколенко, В.І. Михайловський, І.С. Басова, І.Г. Козинець, О.А. Малиновська, В.В. Тимчак, П.А. Трачук, М. Кобець, М.А. Бояринцева, О.А. Фесенко, Т.А. Плугатар, Т.О. Подоляка та ін.. Але, незважаючи на наявність наукових праць, існує багато питань, які потребують вирішення основних питань щодо реалізації прав, свобод та обов'язків внутрішньо переміщених осіб.

Тривалий час вважалося, що внутрішні переміщення – у компетенції суверенних держав, а не міжнародних структур (крім Червоного Хреста, який наглядав за виконанням Женевських конвенцій 1949 р. щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів). Проте поступово формувалося розуміння необхідності вироблення спільних підходів до розв'язання проблем осіб, переміщених в межах власних країн, та надання суверенним державам міжнародної допомоги в цій сфері [2].

Саме Організація Об'єднаних Націй розкрила і поширила таку правову категорію як внутрішньо переміщені особи.

До внутрішньо переміщених осіб відносили:

- а) осіб, чий стан схожий зі становищем біженців;
- б) осіб, які рятуються від переслідування, воєнних конфліктів або громадянської ворожнечі.

Переміщені всередині країни – це особи чи група осіб, яких примусили або вимусили покинути чи залишити своє житло чи місця постійного проживання, зокрема, в результаті чи з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насилля, порушення прав людини, стихійних чи викликаних діяльністю людини катастроф, і хто не перетинав міжнародно визнаних державних кордонів [3].

Як зауважує І. С. Басова, сьогодні міжнародна співпраця у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб займає окрему ланку в системі захисту прав і свобод людини у світі. Вона охоплює коло міжнародних організацій та інституцій, до повноважень яких включені питання захисту внутрішньо переміщених осіб і, які через прийняті ними акти здійснюють захист таких осіб. Цими актами є конвенції, резолюції, постанови, розпорядження, рішення. Міжнародна нормативна база з питань захисту внутрішньо переміщених осіб є достатньо широкою за кількісним та змістовним наповненням, охоплює значне коло проблемних питань, що мають як загальне значення, так і вужче – для окремо взятих країн. Проте це не значить, що вирішення проблем внутрішньо

переміщених осіб покладається виключно на міжнародні організації. Їх діяльність є лише допоміжною, а вироблені міжнародно-правові акти є додатковим джерелом на шляху їх врегулювання в національній державі. Така комплексна взаємодія дозволяє побудувати систему національного законодавства у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб відповідно до міжнародних стандартів та сприяє ефективному врегулюванню нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні [4, с. 64]. Слід погодитися із цим.

До міжнародних структур та організацій у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб варто віднести такі:

- а) Організацію Об'єднаних Націй: Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців;
- б) Організацію з безпеки та співробітництва в Європі та Парламентську Асамблею Ради Європи;
- в) Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця [4, с. 65].

У 1998 р. Генеральною Асамблеєю ООН та Комісією з прав людини були розроблені та прийняті «Керівні принципи з питань переміщених всередині країни осіб».

Ці Принципи відображають міжнародні норми про права людини і норми гуманітарного права і відповідають їм. Вони служать керівництвом:

- а) для Представника Генерального Секретаря у справах переміщених всередині країни осіб при виконанні його мандата;
- б) для держав, коли вони стикаються з переміщенням всередині країни;
- с) для інших властей, груп і окремих осіб в їх відносинах з переміщеними всередині країни особами;
- д) для міжурядових і неурядових організацій, коли вони мають справу з переміщенням всередині країни [3].

У межах діяльності ООН питаннями внутрішньо переміщених осіб займається представник Генерального секретаря у справах внутрішньо переміщених осіб, а серед міжнародних організацій питання захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб належить Управлінню Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН (UNHCR)).

Внутрішньо переміщені особи наділяться основними міжнародно-визнаними правами людини і гарантіями міжнародного права на додаток до тих прав, які вони мають у своїй країні як громадяни.

Отже, міжнародний досвід щодо захисту внутрішньо переміщених осіб дає можливість організувати дієву роботу по захисту і підтримці внутрішніх переселенців та приведення у відповідність нормам міжнародного права національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні. Т. 2: [моногр.] / за заг. ред. О.В. Балуєвої; Донецький державний університет управління. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2017. 261 с.
2. Малиновська О. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. 32 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf
3. Руководящие принципы по вопросам о перемещении лиц внутри страны, 1998 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml
4. Басова І.С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення». – Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019, 216 с.

Бучинська О.С.,

аспірантка кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.305 КК УКРАЇНИ

При дослідженні кваліфікуючих ознак контрабанди слід виходити з того, що вітчизняне кримінальне право розрізняє за ступенем небезпеки, зокрема, основний (без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин), кваліфікований (з обтяжуючими обставинами), особливо кваліфікований (з особливо обтяжуючими обставинами) та привілейований (з пом'якшуючими обставинами) складу [1, с. 82-83].

Ч.2 ст.305 КК України передбачає вчинення тих самих дій, вчинених повторно або за попередньою змовою з групою осіб, а також якщо предметом цих дій були особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини або наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби.

Поняття повторності розкривається у ст.32 КК. Це є вчинення 2 або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (два або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення (ч.2 ст.28 КК).

Вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб означає спільне вчинення цього кримінального правопорушення декількома (двома і більше) суб'єктами кримінального правопорушення, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення. Домовитись про спільне вчинення кримінального правопорушення заздалегідь – означає дійти згоди щодо його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони. Таким чином, ця домовленість можлива на стадії готування кримінального правопорушення, а також у процесі замаху на кримінальне правопорушення. Як впливає із ч.2 ст.28, домовленість повинна стосуватися спільності вчинення кримінального правопорушення (узгодження об'єкта кримінального правопорушення, його характеру, місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій тощо). Така домовленість може відбутися у будь-якій формі – усній, письмовій, за допомогою конклюдентних дій тощо.

Н. Мирошниченко у своїй роботі[2, с. 305] пропонує доповнити статтю 305 КК деякими кваліфікуючими ознаками, які передбачені у ст.201 КК. Зокрема, ч.2 ст.201 КК передбачено кваліфікуючою ознакою вчинення контрабанди особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею. Пропонується і у статті 305 КК закріпити зазначену кваліфікуючу ознаку. Ми підтримуємо зазначену позицію і вважаємо, що було б доречно закріпити у ст.305 КК таку кваліфікуючу ознаку як вчинення діяння, передбаченого ч.1 вказаної статті особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею. Після декриміналізації товарної контрабанди, в диспозиції ст.201 КК залишилися отруйні та сильнодіючі речовини (предмет контрабанди). Особи, що займаються контрабандою наркотичних засобів, часто перевозять також отруйні і сильнодіючі речовини, що є предметом складу контрабанди (ст.201 КК). Це підтверджує необхідність врахування судимості при кваліфікації за контрабанду як за ст.201 КК, так і за ст.305 КК.

Поряд із судимістю, яка повинна бути вказана в якості кваліфікуючої ознаки в ч.3 ст. 305 КК, пропонуємо в другу частину цієї статті включити таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення контрабанди «особою, яка раніше вчинила одне із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 307, 309, 311 КК», а також вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів посадовою особою, яка вчинила це кримінальне правопорушення з використанням службового становища. Ці кваліфікуючі обставини підвищують суспільну небезпеку контрабанди, тому вимагають більш суворого покарання. Крім того, включення їх в якості кваліфікуючих ознак позбавить необхідності кваліфікувати діяння за сукупністю кримінальних правопорушень.

Особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини включені до списків № 1 і № 2 таблиці I Переліку наркотичні засоби і психотропні речовини, які є особливо небезпечними для здоров'я населення.

Перелік складено з урахуванням положень і вимог відповідних міжнародних конвенцій та протоколів Організації Об'єднаних Націй і з виявленням нових наркотичних засобів та психотропних речовин доповнюється, тому треба мати на увазі, що при вирішенні питання про кримінальну відповідальність особи застосовується той Перелік, що був чинним на момент вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Згідно з передбаченими законодавством заходами контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів їх розподілено у Переліку до чотирьох таблиць. В основі такої класифікації – врахування доцільності використання у медичній практиці зазначених засобів і речовин та ступінь небезпечності для здоров'я людини, яку вони можуть становити у разі зловживання ними.

Таблиця I містить особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини, включені відповідно до списків N 1 і N 2, обіг яких в Україні заборонено, а також рослини, що містять наркотичні засоби і психотропні речовини (мак снотворний і коноплі), внесені до списку N 3.

Використання особливо небезпечних наркотичних засобів і психотропних речовин допускається лише в експертній й оперативно-розшуковій діяльності та в наукових і навчальних цілях, а культивування та/або використання маку снотворного і конопель – для промислових цілей та за умов, визначених законодавством.

Оскільки для встановлення виду, назви і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, аналога такого засобу, речовини або прекурсора, їх походження, способу виготовлення або переробки, а також належності нарковмісних рослин необхідні спеціальні знання, у справах цієї категорії обов'язково має бути висновок експерта з цих питань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина. / За ред. М. Мельника, В. Клименка. К.: Атіка, 2009. 496 с.
2. Мирошніченко Н. Кваліфікація контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 304-308.

Грабазей А.І.,

студентка 2 курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.А.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового

забезпечення безпеки бізнесу

м. Київ

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТУ ТА РІШЕНЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У процесі розвитку людства спостерігається глобалізація всіх суспільних відносин. На сучасному етапі, не залишається осторонь і динамічний розвиток кримінального права, реалізація функцій держави у сфері забезпечення правопорядку й законності. Усе це обумовлює пошук нових способів і засобів регулювання цієї сфери. З огляду на це, досить рушійною є проблема джерел кримінального права, оскільки як положення законодавства, так і практика застосування свідчать про рівень відповідної науки в країні. Дійсно, протягом тривалого часу воля законодавчого органу держави була єдиним джерелом розвитку юридичної науки в цілому. Традиційно, суди займали роль органу, який був уповноважений на застосування або тлумачення правових норм. Однак, переважно, судова практика не мала значного впливу на формування правової системи в Україні.

Про відродження наукового інтересу до проблематики джерел саме кримінального права свідчать палкі дискусії науковців стосовно того, чи доцільно визнавати судовий прецедент джерелом кримінального права, а чи ні. В Україні за ідею про можливість і допустимість судового прецеденту висловились ряд учених, зокрема Колос М., Магазинер Я., Андрушко П., Клименко В., Константи́й О., Баулін Ю. та інші.

На нашу думку, тема даного дослідження є особливо актуальною в сучасний період удосконалення правової системи. Адже, у країні без запровадженого прецедентного права все ж таки певним аспектом фігурують рішення судових органів. Важливість цього питання полягає й в тому, що «формування неточних підходів до вивчення проблемного поняття джерел кримінального права може спричинити серйозні негативні наслідки, зокрема виникнення неправильного уявлення про зміст і порядок реалізації кримінально-правових норм» [1, с. 66]. Тож, яка все ж таки роль належить судовому прецеденту в кримінальному праві України і наскільки важливим є визнання його джерелом цієї галузі права?

По-перше, огляд зазначеної проблеми варто почати з визначення самого поняття джерел кримінального права. Оскільки для встановлення юридичної

природи будь-якого інституту потрібно чітко з'ясувати етимологічне і правове значення поняття (терміна) [2, 108]. У юридичній літературі наведено багато визначень поняттю «джерело кримінального права», проте єдиного, законодавчо закріпленого, немає. Доцільно зазначити думку Михайла Колоса, який під джерелами кримінального права розуміє систему внутрішніх національних кримінальних законів та міжнародно-правових актів, що містять норми кримінального права. Науковець виділяє основне національне джерело кримінального права — Кримінальний Кодекс України (далі – ККУ) та додаткове - рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) про неконституційність кримінальних законів чи їх окремих положень [3, с. 62]. Не можна не погодитись з твердженнями Вадима Клименка, який переконаний, що джерелами кримінального права є чинний КК України, міжнародні правові акти, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України (далі - ВРУ), Конституцію України (далі - КУ) і, відповідно до ст. 152 КУ, рішення КСУ про неконституційність кримінальних законів [4, с. 21].

По-друге, існують різні погляди з приводу поділу на види формально-юридичних джерел кримінального права. Здебільшого до цих джерел відносять лише один вид нормативно-правових актів — закон про кримінальну відповідальність [5, с. 14–16]. В інших випадках, крім різних видів законів, — й інші юридичні акти, у яких викладені правові позиції КСУ в ухвалених ним рішеннях; правові позиції Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), викладені у його рішеннях, що містять тлумачення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; правові позиції Верховного Суду України (далі — ВСУ), викладені у його рішеннях, ухвалених за наслідками розгляду заяв про перегляд судових рішень із мотивів неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм закону про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, та ін. [6, с. 25–41].

По-третє, загальноприйнятим правилом є те, що судовий прецедент не є джерелом права, адже рішення судових органів лише допомагають, тобто виступають певним орієнтиром для правильного розуміння та застосування норм права. Проте, з огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що стандартне розуміння поняття «судового прецеденту» із сучасним дещо різняться. У Великому тлумачному словнику поняття «судового прецеденту» визначається як рішення суду щодо певної справи, яке в подальшому є взірцем для суддів при розв'язанні аналогічних ситуацій. Як зазначав Яков Магазинер, прецедент – це своєрідне джерело права, яке відіграє велику роль у праві (оскільки прецедентом є такі дії органів влади, які були наявними хоча б тільки один раз, але можуть слугувати прикладом для подальших дій цих органів держави [7]. У контексті розгляду теми нашого дослідження варто зазначити про прецедентність рішень КСУ, ВСУ та ЄСПЛ. Не можна не погодитися з думкою

Юрія Бауліна, який зазначав, що своєю діяльністю КСУ як гарант верховенства Основного Закону України на території нашої держави не лише сприяє контролю, становленню та розвитку кримінального законодавства, а й, де-факто, є одним із креативних учасників цих процесів [8, с. 23]. Переконані, що рішення КСУ не лише обов'язковий прецедент тлумачення, а й нормативний прецедент, адже він може змінювати обсяг правової регламентації в будь-якій правовій сфері. Тож, можна стверджувати, що рішення КСУ як судові прецеденти є джерелом кримінального права. З прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» почалися фундаментальні зміни судової влади в Україні. Згідно зі статтею 46 цього закону Постанови Пленуму ВСУ залишаються джерелом кримінального права України [9]. Особливе місце в дискусії щодо судового прецеденту як джерела кримінального права посідає питання щодо рішень ЄСПЛ. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна визнала обов'язковою та без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [10]. На підставі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права [11].

Отже, можна дійти висновку, що судовий прецедент в кримінальному праві України займає значущу роль. Він втілює рекомендаційний або обов'язковий характер застосування. До того ж, ми вважаємо, що існування прецеденту в правовій системі нашої країни є важливим, з огляду на те, що саме він допомагає уникати прогалів у законодавстві про кримінальну відповідальність, які склалися під час нормотворчості.

Список використаних джерел:

1. Кузембаєв О.С. Джерела кримінально-правового регулювання в Україні / Scientific-discussion №8 (8), 2017 / Section of social and economic sciences // С. 66
2. Поняття джерел кримінального права України / А. С. Сохіяян // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 131. - С.108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_14 С.108, (дата звернення: 03.10.2021).
3. Колос М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. — К., 2007. — С. 62
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — 5-те вид., переробл. та допов. — К., 2009. — С. 21.

5. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5 -те вид. на перероб. і допов. — Харків : Право, 2015. — 528 с. — С.14-16.
6. Андрушко П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П. Андрушко // Право України. — 2011. — № 9. — С. 25–41
7. Магазинер Я.М. Избранные труды по общей теории права / Я.М. Магазинер; отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А.К. Кравцов. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006 – 352 с.
8. Баулін Ю. В. Вплив рішень Конституційного Суду України на розвиток конституційної доктрини в галузі кримінального та кримінального процесуального права // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014 -М1-С. 16-24
9. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545
10. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 40, ст.263 URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2021).
11. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 30, ст.260 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 04.10.2021).

Гриневич Т. П., Панасюк О. І.,

студенти ОС «Магістр»

Поліський національний університет

Науковий керівник: Ляшенко Р.Д.

к.ю.н., доцент

м. Житомир

АКТИ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ НОРМ ПРАВА

Тлумачення норм права є видом юридичної діяльності, оскільки саме під час тлумачення дається відповідь на питання стосовно коректності використання певних правових норм, їх значення в конкретно визначених ситуаціях. З огляду на це, актуальним є наступні питання: які акти тлумачення взагалі існують?; яка їх роль при вирішенні юридичних справ? які суб'єкти уповноважені давати роз'яснення та у яких випадках?

Акт офіційного тлумачення норм права — це акт-документ, у якому містяться роз'яснення уповноваженого органу щодо змісту правової норми та порядку її застосування. Такий акт-документ має обов'язкову силу для суб'єктів, які застосовують норми, що були роз'яснені.

Нормативність актів офіційного тлумачення становить собою: нормативність тих роз'яснень, що видаються уповноваженими на таку діяльність органами державної влади і управління; нормативність роз'яснень, які видаються органами, до сфери повноважень яких не належить здійснення тлумачення.

Дія актів нормативного тлумачення має загальний характер, тому вони поширюється на широке коло суспільних відносин та мають вищий ступінь обов'язковості.

Серед актів офіційного тлумачення, що мають нормативний характер, виділяють групу актів автентичного тлумачення, які мають допоміжний характер та видаються органами, що безпосередньо видали норму, яка підлягає детальнішому роз'ясненню. Акти, спрямовані на вирішення конкретної ситуації є актами казуального тлумачення. Вони є обов'язковими лише для конкретного випадку та мають разове значення. Їх значення полягає у тому, що вони є зразками найбільш правильного застосування правових норм.

Створення актів офіційного тлумачення не має на меті створення нових правових норм, їх завданням є конкретизація та уточнення уже діючих норм [1, с. 26-27].

Серед актів офіційного тлумачення норм права виділяють акти нормативного та казуального тлумачення. У свою чергу, акти нормативного тлумачення поділяються на акти автентичного тлумачення та акти делегованого/легального тлумачення: ті і інші мають самостійне значення. Такі акти мають загальнообов'язкове значення, охоплюють різні сфери суспільних відносин та підлягають неодноразовому застосуванню в юридичній діяльності.

Акти автентичного тлумачення видаються тим же уповноваженим суб'єктом нормотворчості, який прийняв нормативно-правовий акт. Тобто, «автор» видання та тлумачення норми права той самий.

Акти делегованого/легального тлумачення видаються нормотворчим суб'єктом, якому офіційно були делеговані ці повноваження.

Серед актів казуального (індивідуального) тлумачення виділяють акти судового тлумачення та акти адміністративного тлумачення. Такі акти поширюються на конкретний випадок, є разовими та не можуть в подальшому використовуватися у юридичній практиці.

Акти судового тлумачення видаються судами загальної юрисдикції та спеціалізованими судами. До таких актів належать: мотивувальна частина рішення суду; роз'яснення, листи, рекомендації суду касаційної інстанції.

Акти адміністративного тлумачення здійснюється адміністративним органом при розгляді конкретної справи. До таких актів належать: акти стосовно скасування вищим органом незаконних актів або рішень прийнятих

підвідомчими органами або організаціями; листи-роз'яснення певних законодавчих норм, які видаються у відповідь на запити [2, с. 245].

До актів адміністративного тлумачення можна віднести також і накази міністерств, їх правозастосовні акти, які видані у зв'язку із розглядом заяв чи скарг; також акти органів місцевого самоврядування [3, с. 9].

Слід зазначити, що судове тлумачення як вид офіційного тлумачення норм права може бути казуальним та нормативним.

Суб'єктами казуального судового тлумачення є суди вищих та нижчих інстанцій, їх судді, які здійснюють таке тлумачення під час розгляду конкретних справ, тобто його результат є обов'язковим для осіб, які беруть у цій справі участь. Актом казуального судового тлумачення є судові рішення по справі, а результати роз'яснень містяться безпосередньо у мотивувальній частині такого рішення.

Нормативне судове тлумачення надається компетентним органом та розповсюджується на усі випадки, які передбачені правовою нормою, що тлумачиться, тобто враховується під час розгляду подібних судових справ. До суб'єктів такого тлумачення відносять суддів вищих судових органів, які здійснюють тлумачення на основі узагальнення судової практики задля однакового розуміння тієї чи іншої правової норми усіма судами. Актом нормативного судового тлумачення є постанови пленумів судів вищих інстанцій, а результати роз'яснень поширюються на широке коло осіб та правовідносин [4, с. 14].

До суб'єктів офіційного тлумачення також належить Конституційний Суд України. Відповідно до ст.150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України [4].

Проте, Конституційний Суд України не може з власної ініціативи здійснювати тлумачення. Підставою для такого тлумачення є практична необхідність, що обґрунтовується у конституційному поданні.

Отже, акти офіційного тлумачення поширюються на широке коло суспільних відносин та осіб, для яких дані акти є обов'язковими при застосуванні ними розтлумаченої актом норми. Говорячи про офіційне тлумачення його поділяють на окремі види, в залежності від суб'єктів здійснення інтерпретаційної діяльності та від статусу норм, які потрібно роз'яснювати. Завдяки компетентності уповноважених суб'єктів, які здійснюють таке тлумачення, воно слугує засобом реального встановлення змісту норм права, обґрунтування їх ролі та значущості при застосуванні правових норм у юридичній сфері.

Список використаних джерел :

1. Кривецька Л.М. Юридична природа актів тлумачення норм права. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. №4. С. 25-33.

2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те видання допов. і перероб. К.: Алерта, 2013. 524 с.

3. Антошкіна В.К. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Вчені записки ТНУ імені Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70). 2020. №1. С. 7-13.

4. Нагребецька В. В. Судове тлумачення норм права. Реформування правової системи держави: матеріали II науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26-27 червня 2020 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 12-16.

5. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

Жидкова Д.С.,

студентка 2-го курсу,

Київський національний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Шведова Г.Л.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ

МАЛОЗНАЧНІСТЬ ДІЯННЯ: ПОНЯТТЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ІЗ СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ

В частині 2 статті 11 Кримінального кодексу України визначено, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [1].

У практичному застосуванні виникають труднощі із застосування цієї норми Кримінального кодексу України (далі – КК України), тому багато науковців, які досліджували у своїх працях поняття малозначності діяння, розходилися в думках щодо необхідності збереження зазначеної норми у кримінальному законодавстві нашої держави.

Деякі вчені наголошували лише на окремому значенні чи особливих ознаках малозначності діяння без категоричного висновку щодо залишення чи скасування цього положення в КК України. Дудоров О.О. та Хавронюк М.І. лише підкреслили, що значення малозначного діяння в Кримінальному законі України полягає в тому, щоб наголосити, що формальний момент – кримінальна протиправність типового діяння – не може превалювати над фактичним – відсутністю суспільної небезпеки конкретного діяння [2, с. 113].

Тобто, в такий спосіб законодавець наголошує на головній ознаці кримінального правопорушення – на його суспільній небезпеці. І в цьому випадку, зазначаючи у другій частині статті КК України про те, що суспільна небезпека, яка нікому не заподіяла істотної шкоди, не є кримінальним правопорушенням [1], уточнює, що для визначення кримінального правопорушення потрібні наслідки у вигляді значних збитків для фізичної або юридичної особи, суспільства або держави.

З іншого боку, Мирошніченко Н.А. впевнена, що у зв'язку з реформуванням кримінального та кримінально-процесуального законодавства збереження цього поняття в КК України є недоцільним [3, с. 550]. Мирошніченко Н.А. обґрунтовує свою точку зору щодо відмови від поняття малозначності діяння тим, що його слід перевести в категорію проступків [3, с. 553]. Можна лише певною мірою погодитися з даними висновками щодо цього питання, адже кримінальний проступок та малозначність діяння хоча і не мають значних наслідків для суспільства в цілому, але на відміну від першого, малозначність діяння не заподіює реальної шкоди, а тому можна погодитися з думкою Маломужа С.І., що відмова від поняття малозначності діяння може призвести до випадків невинуватого притягнення до кримінальної відповідальності, коли діяння буде містити всі ознаки передбачені відповідною статтею Особливої частини КК України, проте не створюватиме реальної небезпеки заподіяння шкоди тому чи іншому об'єкту кримінально-правової охорони [4, с. 4].

Окрім вищезазначеного розмежування кримінального проступку та малозначності діяння, останнє також потрібно відокремлювати від понять «адміністративне правопорушення», «відсутність складу кримінального правопорушення», «звільнення від кримінальної відповідальності», адже з ними часто плутають предмет нашого розгляду.

Маломуж С.І. у своїй праці дійшов висновку, що всі адміністративні правопорушення з позиції кримінального права є малозначними, проте не всі малозначні діяння є адміністративними правопорушеннями [5, с. 176]. Це говорить про безпосереднє співвідношення цих двох понять, але не про їх тотожність.

Також вчений стверджує, що поняття «малозначне діяння» та «відсутність складу злочину» є взаємовиключними, оскільки малозначне діяння формально містить ознаки складу злочину [5, с. 130]. Маломуж С.І. наголошує на ключовому значенні розмежування злочину як явища реальної дійсності та складу злочину як типової юридичної конструкції при встановленні ознак малозначного діяння. А отже, малозначним є діяння, яке містить ознаки типової юридичної конструкції (складу злочину), проте через відсутність суспільної небезпеки як обов'язкової ознаки кримінального правопорушення, не є таким [5, с. 202].

Також існує хибна думка про те, що малозначність діяння є підставою звільнення від кримінальної відповідальності. Але у переліку підстав, зазначених в КК України, малозначності діяння не передбачено. Також Маломуж С.І. пояснює, що підставою звільнення від кримінальної

відповідальності є кримінальне правопорушення певної категорії за ступенем тяжкості, а малозначність діяння згідно із ч. 2 ст. 11 КК України не є кримінальним правопорушенням [5, с. 176].

Отже, можна зробити висновок, що малозначність діяння є самостійним та необхідним поняттям. Адже через його відсутність в КК України можуть виникнути випадки винесення несправедливих та неправосудних судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ, редакція від 16.09.2021 // Верховна Рада України. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
3. Мирошниченко Н.А. Уголовные правонарушения и малозначительность деяния / Н.А. Мирошниченко // Актуальні проблеми держави і права. - 2012. - Вип. 65. - С. 549-553.
4. Маломуж С.І. Малозначність діяння у кримінально-правовій політиці: до питання шляхів удосконалення поняття // Матер. Міжнар. наук,- практ. інтер.-конф. «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (25.02-02.03. 2014 р.. Юрид. ін.-т Прикарпатського нац. ун.-ту ім. В. Стефаника).
5. Маломуж С.І. Малозначність діяння в кримінальному праві України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Маломуж Сергій Ігорович. - Одеса, 2017. –254 с.

Ковальчук Д.М.,

студентка групи ПД-8

Науковий керівник : Шпиталенко Г.А.,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,

кандидат історичних наук,

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА МЕХАНІЗМУ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Правовий статус людини — це її юридично закріплене становище у суспільстві, сукупність прав і обов'язків, відповідальності та гарантій. Найважливішим елементом правового статусу людини є права, свободи та обов'язки, в яких розкриваються основні принципи взаємовідносин держави й особи. Права людини – це її соціальна спроможність вільно діяти, самостійно

обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних матеріальних і духовних потреб людини шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами. Свобода людини — це вихідне поняття проблеми прав людини і громадянина. У Конституції України передбачаються такі групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні. Вони викладені у розділі 2 Конституції України [1].

Проте звичайне закріплення прав і обов'язків людини у законодавчих актах, навіть у Конституції не може бути визнане достатнім без існування механізму реалізації своїх прав, який передбачає втілення їх у життя конкретною особою. Під таким механізмом слід розуміти всю сукупність різних гарантій і дій, відповідний процес, у результаті якого громадяни, що мають певне право, свободу чи обов'язок, реально досягають тих цілей, інтересів, благ, які передбачаються нормою Конституції.

Механізм реалізації прав, свобод і обов'язків насамперед складається з гарантій їх забезпечення. Гарантії - відповідні умови й засоби, які сприяють реалізації кожною людиною і громадянином закріплених Конституцією України прав, свобод і обов'язків. Вони диференціюються на особисті, політичні, економічні, ідеологічні і юридичні. Так, особисті гарантії — це власні можливості людини і громадянина щодо захисту своїх прав, свобод, законних інтересів і обов'язків. Важливе місце серед конституційних прав і свобод в Україні займає право на захист. Так, зокрема, ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Своєю чергою ст. 56 Основного Закону гарантує, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Згідно зі ст. 57 кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними. Ст. 59 Конституції України гарантує право

на правову допомогу. Згідно зі ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного й того ж виду за одне й те ж саме правопорушення. В Україні діє “презумпція невинуватості”. Це означає, що особа вважається невинною у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувачувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Під політичними гарантіями слід розуміти політичний плюралізм і свободу політичної діяльності, що не заборонена законодавством і передбачена ст. 15 Конституції України, реальне визнання народу єдиним джерелом влади і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову відповідно до ст. 5 і 6 Конституції України. Найголовнішими економічними гарантіями слід вважати конституційні положення про рівність усіх форм власності та їх захист державою (ст. 13), справедливість і неупередженість розподілу суспільного багатства (ст. 95), гарантування приватної власності (ст. 41) і т. д. До ідеологічних гарантій здебільшого належать: ідеологічна багатоманітність суспільного життя; відсутність державної (обов'язкової) ідеології і цензури (ст. 15); забезпечення вільного розвитку мов (ст. 10); сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11) тощо [1].

Юридичні гарантії - це державно-правові засоби, які забезпечують здійснення та охорону прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Саме вони найбільшою мірою і складають механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина, до якого входять: 1) юридичне закріплення гарантій прав і свобод. Так, Конституція України у ст. 21 закріпила, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, а у ст. 22, що вони не можуть бути скасованими, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; 2) створення широкої системи охорони й захисту державою прав і свобод, яка забезпечувала б їх реальне використання та надійний захист від будь-яких посягань. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до спеціально створеного для цього органу — Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, використовувати для цього всі національні засоби, а також звертатися до відповідних міжнародних судових установ чи до певних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55); 3) розвиток громадсько-політичної активності громадян, формування свідомого ставлення до використання прав і свобод,

підвищення рівня правової культури; 4) активізація діяльності об'єднань громадян, які сприяють охороні і захисту прав і свобод. Для здійснення правової допомоги в Україні діє адвокатура. Безумовно, що функції захисту прав, свобод і обов'язків людини і громадянина покладаються не тільки на адвокатуру. Відповідні повноваження у цій сфері мають органи прокуратури, суду, СБУ, внутрішніх справ і т. д. З формуванням в Україні громадянського суспільства збільшується кількість недержавних правозахисних органів, якісно поліпшується їх діяльність; 5) державний і громадський контроль за станом забезпечення прав, свобод і обов'язків. Державний контроль у вказаній сфері покладається майже на всі державні органи [2, с.124].

Конституція України чітко визначає систему органів та осіб, покликаних забезпечувати права й свободи людини і громадянина. До них належать: Верховна Рада України, яка виключно законами визначає права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав та свобод (ч. 1 ст. 22); Конституційний Суд України (ст. 147 Конституції України); Президент України як гарант прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції України); Кабінет Міністрів України, який повинен вживати заходів щодо виконання законів (ч. 2, ст. 16); Місцеві державні адміністрації на відповідній території (ст. 119); Система судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів (ст. 125), прокуратура, інші правоохоронні органи України.

Відповідно до Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Метою парламентського контролю є: захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та повага прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами; запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню тощо. Також громадяни України отримали право безпосереднього звернення до Європейського суду з прав людини з моменту набуття чинності Конвенції про захист прав людини та основних свобод (11 вересня 1997 р.)

Список використаних джерел

1. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2020) URL: zakon.rada.gov.ua
2. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

Когут В.Є.,

студентка факультету міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет,

Науковий керівник: Хорт І.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
факультет міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСТВУ: ДОСВІД США, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА АВСТРАЛІЇ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що проблема «рейдерських захоплень» зачепили економіку майже всіх розвинених країн світу. Не оминула ця проблема і країни, що розвиваються, в тому числі і Україну. У результаті «рейдерських атак» руйнується інвестиційна привабливість як окремих галузей, так і економіки в цілому. А це в сукупності знижує економічне розвиток держави.

Різні аспекти протидії рейдерству та законодавство іноземних держав у сфері незаконного захоплення досліджували М.І. Хавронюк, А.В. Савченко, Ю.Л. Шуляк, І.В. Красницький, С.Я. Лихова, С.С. Титаренко, М.С. Румянцев, М.Ф. Мусаелян, А.Ю. Федоров, О.Ю. Ісаєв, Т.М. Алімбаєв, Б. Адалбергена.

Метою доповіді є визначення способів протидії рейдерству на основі світового досвіду, а також формування ефективної державної політики України для боротьби з негативними наслідками такого захоплення.

Об'єктом дослідження є світовий досвід протидії рейдерству.

Предметом дослідження є механізми та способи протидії рейдерству.

Результати дослідження. У розвинених країнах, порівняно з Україною, «рейдерство» є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, проте в Україні дещо інша ситуація – це явище є інструментом перерозподілу власності та особистих інтересів.

Аналіз досвіду зарубіжних країн у протидії посяганням на майно акціонерних товариств варто провести на основі законодавства США, Великої Британії та Австралії.

Варто визнати значний досвід боротьби з рейдерством у міжнародній спільноті, зокрема, ці країни забезпечують права юридичних осіб на господарську діяльність у межах норм цивільного та господарського законодавства. Це передусім пов'язано з високою економічною та правовою культурою цих держав, низьким рівнем корупції, прозорою економічною політикою держави та відсутністю тіньової економіки.

Однак у країнах пострадянського простору, зокрема, в Україні, з огляду на нестабільні економічні процеси, які відбувались у 90-ті роки минулого століття під

час переходу до ринкової економіки, та невідповідність законодавства умовам розвитку держави, яке не могло гарантувати та забезпечити права юридичних осіб на підприємницьку діяльність, рейдерство досягло суспільно небезпечних масштабів та вкоренилося в економічне середовище. Поширення цього негативного явища призвело до того, що постала необхідність криміналізації рейдерських діянь у кримінальних законах.

В цих країнах рейдерські атаки мають свої особливості, тому ідентичних, чи якоюсь мірою універсальних методів подолання рейдерства не існує. А тому, в кожній країні механізми протидії рейдерству мають свої особливості, постійно розробляються та оновлюються різноманітні заходи щодо захисту від такого негативного явища.

Спочатку розглянемо досвід, що є найбільш напрацьованим у протидії «рейдерству» та формуванню ефективної державної політики в Сполучених Штатах Америки. Ця країна переживала пік зростання кількості ворожих поглинань у 80-90-х роках ХХ століття, однак, такі поглинання становили не більше 20 % загальної кількості угод на ринку. Також, саме в цей період почали формуватися компанії, основною діяльністю яких було здійснення «рейдерських ворожих атак». Проте нині «рейдерські атаки» в США здійснюються переважно з метою розвитку бізнесу та за згодою сторін, що є досить дієвим механізмом зміцнення бізнесу та економіки країни в цілому [8, с.80-82].

Нормативно-правовим актом в США, який регулює ринок корпоративного контролю є Закон Вільямса, відповідно до якого претенденти на здійснення управління бізнесом повинні повідомляти про свої наміри Комісії з цінних паперів США, а також здійснювати будь-які дії щодо участі у бізнесі у визначені терміни [2].

Усі захисні дії в США поділяються на:

- превентивні (ті, що застосовуються до моменту появи пропозиції про поглинання): справедлива ціна; кваліфікована більшість для схвалення; рада директорів з щорічним частковим оновленням; умови про спеціальні класи акцій; кумулятивне голосування при настанні певних умов; «отруйні пігулки»;
- тактичні (ті, що застосовуються після появи пропозиції про поглинання): звинувачення в порушенні законодавства та початок судового процесу; реструктуризація активів; реструктуризація пасивів; стоп-згода; цільовий викуп; компенсаційні парашути; захист «Пек Мен»; захист «білий лицар» [5, с.43].

Такий механізм здійснення поглинань неможливий у застосуванні в Україні, тому що існує прогресивність ворожих поглинань, які мають особисті інтереси та цілі. А якщо застосувати досвід США у регулюванні корпоративних відносин, це зміцнило конкурентоспроможність підприємств у державі [9].

У Великій Британії злиття та поглинання регулюють за допомогою Companies Act (Акт про компанії), що визначає рішення, які приймаються спеціальною резолюцією (не менше 75 %). До них відносять: зміну статуту компанії; зміну найменування компанії; перереєстрацію публічної компанії в

приватну і навпаки; перетворення компанії з необмеженою відповідальністю в компанію з обмеженою відповідальністю; відмову від застосування переважного права акціонерів на придбання акцій; зменшення капіталу компанії; поза ринкове придбання компанією власних акцій; виплати з капіталу для погашення або придбання власних акцій [7].

Позитивний досвід Австралії у протидії посяганням на майно є значним, ефективним та заслуговує уваги. В Австралії діє Експертна група Австралії з питань поглинання (The Takeovers Panel). До її функцій входить:

- здійснення контролю та нагляду у сфері злиття та поглинань підприємств, а також врегулювання суперечності між учасниками, які виникають у процесі проведення цих операцій [6];

- аналіз положення угоди про реструктуризацію та видача дозволу на реорганізацію підприємства, видача розпорядження з метою захисту прав осіб при злитті чи поглинанні з метою забезпечення дотримання їхніх прав;

- видача нормативних документів та їх публікація на офіційному веб-сайті (завдяки цьому здійснюється контроль процесу злиття і поглинань [3, с.265-266].

Законодавство України теж містить прогалини, зокрема є необхідність криміналізації рейдерських дій в одній статті КК України. Така стаття, за умови її ефективно побудови, сприятиме протидії рейдерським протиправним посяганням та зростанню економіки держави.

Висновки. В доповіді проаналізовано зарубіжний досвід протидії рейдерству та визначено, що в більшості європейських країн застосовують заходи захисту підприємницької діяльності від «рейдерських атак» на державному рівні, тобто, встановлюються чітко регламентовані норми законодавства, які допомагають запобігти даному негативному явищу та ефективно із ним боротись, коли атаку розпочато. Також визначено, що переважно в пострадянських державах найбільше спостерігається явище злочинного або ворожого захоплення підприємств. Тому такі держави мають окремі статті щодо протидії рейдерству в кримінальному законодавстві, які ефективно впливають на зменшення негативних захоплень та наслідків ворожого злиття чи поглинання підприємств.

Отже, Україні потрібно взяти до уваги методи боротьби проти рейдерства більш досвідчених зарубіжних партнерів та удосконалити законодавство, спрямоване на протидію незаконним захопленням підприємств. При формуванні державної системи протидії рейдерству, потрібно вдосконалити нормативно-правову базу в частині укладення публічної угоди при злитті та поглинанні підприємств та встановити кримінальну відповідальність за вчинення злиття та поглинання незаконними способами. Якщо створити спеціальні умови, то «рейдерам» просто буде не вигідно всупереч закону захоплювати майно підприємств.

Список використаних джерел

1. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я. Економічна та майнова безпека бізнесу: навчальний посібник / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А. – 2016. – 180 с.
2. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. – URL: <http://www.viche.info/journal/2105/>
3. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії недружнім злиттям і поглинанням (рейдерству) в Австралії: характеристика й можливості запровадження позитивного досвіду в Україні. Південно український правничий часопис. 2010. № 2. С. 264.
4. Берлач Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні. – URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/12096/%DE>
5. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. – URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>
6. Закон Комісії з цінних паперів та інвестицій Австралії 2001 року: станом на 01.07.2014. Парламент Австралії Акт № 51, 2001 URL : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2014C00470>.
7. Закон про компанії (Акт про компанію) / Парламент Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії від 08.11.2006. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
8. Кунтий Н.Я. Використання зарубіжного досвіду запобігання легальним схемам рейдерських атак. Економіка та держава. – № 2.– 2012. – С. 80.
9. Туркот О.А. Удосконалення Закону України «Про акціонерні товариства» як основа протидії порушенню прав акціонерів. Університетські наукові записки. 2013. № 3 (47). С. 87–92.
10. Фатєєва І.В. Рейдерство: розуміння, види, небезпека та способи боротьби. Вісник господарського судочинства. 2008. № 4.
11. Федулова І.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2019. 213 с.
12. Черних Д. Протидія «рейдерству»: теоретико-правовий аспект. Вісник прокуратури. 2007. № 5. С. 64–69.

Корольова О.А.,

Київський національний
торговельно-економічний університет,

Науковий керівник: Нескороджена Л.Л.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права,

факультету міжнародної торгівлі та права,

Київський національний

торговельно-економічний університет,

м. Київ

ПРЕЗУМПЦІЯ ЛЕГІТИМНОСТІ РІШЕНЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВА У КОРПОРАТИВНИХ СПОРАХ

Презумпція легітимності рішень органів управління товариств є надважливою для забезпечення стабільності корпоративного управління, проте досі залишається недослідженою в юридичній науці і не закріпленою українським законодавством. Дана презумпція означає, що рішення органів управління товариства вважаються такими, що відповідають закону, якщо судом не встановлено інше. Зазначена презумпція закріплена наразі лише п. 2.11 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин», і тривалий час застосовується судами під час розгляду корпоративних спорів [1]. Однак, незважаючи на беззаперечне визнання судовою практикою, згадки про презумпцію легітимності не містить жодний законодавчий акт: ані Закони України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ані Господарський кодекс України.

Існування презумпції прямо впливає з правової природи таких рішень. Так, у вітчизняному законодавстві та судовій практиці вони розуміються наразі виключно як акти ненормативного характеру (індивідуальні акти), а не як правочини. А отже, на відміну від правочинів, такі рішення не можуть за будь-яких підстав автоматично вважатися недійсними за відсутності відповідного судового рішення. До моменту визнання рішення недійсним у судовому порядку, юридична сила такого рішення не може ставитися під сумнів ні будь-якими третіми особами, ані самим товариством в особі його органів. Так, наприклад, в практиці Верховного Суду усталеним є підхід, що оскільки ненормативні акти (якими є рішення органів управління товариства) є актами одноразового застосування, вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, вони не можуть бути скасовані чи змінені загальними зборами після їх виконання [2]. Дана позиція є повністю виправданою, оскільки у протилежному випадку, можливість безперешкодного скасування органами корпоративного управління власних рішень могла б призвести до хаосу в

діяльності товариств та заблокувати їх нормальне функціонування. Тож, презумпція легітимності, закріплюючи обов'язковість та дійсність рішень органів управління товариств, покликана сприяти правовій визначеності у діяльності юридичної особи.

Крім того, презумпція легітимності виконує іншу, особливо актуальну наразі функцію – мінімізацію зловживань учасниками товариств своїми корпоративними правами. Зокрема, деякі способи захисту інколи можуть використовуватися недобросовісними учасниками насправді як способи зловживання: часто ними виступають саме позови про визнання недійсними рішень органів управління товариств. Так, поширеним випадком зловживання правом на участь у загальних зборах є право оскаржувати рішення загальних зборів акціонерів, широкі можливості застосування якого часто служать не засобом встановлення балансу інтересів і припинення незаконних дій з боку акціонерного товариства, а лише знаряддям шантажу в руках недобросовісних учасників корпоративних правовідносин [3, с. 145]. При цьому позивачі, оскаржуючи рішення органу управління, часто обґрунтовують свої вимоги суто формальними порушеннями у порядку скликання і проведення загальних зборів чи інших органів управління, не доводячи при цьому реального порушення їх корпоративних прав. Презумпція легітимності рішень покликана мінімізувати такі зловживання корпоративними правами. Вважаємо, що суди, виходячи з даної презумпції, повинні не допускати формального підходу при вирішенні корпоративних спорів щодо оскарження рішень органів управління товариства. Навіть у разі виявлення окремих процедурних порушень, обов'язковим є встановлення їх наслідків і факту порушеного корпоративного права. Такий підхід дозволить відмежувати випадки дійсної незаконності та протиправності рішення органу управління, реального порушення корпоративних прав від простої незгоди учасника з таким рішенням та намагання перебрати контроль над управлінням товариством.

Однак, визнаючи надважливу роль презумпції легітимності для забезпечення сталого і ефективного корпоративного управління, необхідним є встановлення певних обмежень дії цієї презумпції. У деяких випадках незаконність та протиправність прийнятого рішення органу управління видається очевидною. До прикладу, не викликає сумнівів незаконність рішення наглядової ради, склад якої було уже визнано в судовому порядку нелегітимним з моменту обрання (визнано недійсним рішення загальних зборів про обрання наглядової ради). Проте, для доведення цього факту учаснику все одно необхідно звертатися до суду з окремим позовом про визнання недійсним рішення наглядової ради, що вимагає додаткових витрат часу, зусиль та коштів.

З метою вирішення даної проблеми, пропонуємо, подібно до правочинів, передбачити в законодавстві підстави, за яких рішення органу управління автоматично вважається недійсним (нікчемним) без необхідності звернення до суду.

Отже, презумпція легітимності є ключовою для сталого корпоративного управління та покликана виконувати наступні функції:

- 1) забезпечення стабільності корпоративного управління юридичної особи;
- 2) засвідчення обов'язковості та чинності рішень для учасників товариства;
- 3) сприяння правовій визначеності як в корпоративному управлінні, так і у взаємодії з контрагентами, нормального функціонування господарського обороту;
- 4) мінімізація зловживань з боку учасників товариства своїми корпоративними правами, зокрема правом на оскарження рішень органів управління.

З огляду на неврегульованість даної презумпції на рівні законодавства та визнання лише судовою практикою, необхідним є її закріплення у Законі України «Про акціонерні товариства» та Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Крім того, не применшуючи значення презумпції легітимності, слід запровадити певні обмеження її дії. Зокрема, пропонується визначити у законодавстві вичерпний перелік підстав, за яких рішення органу управління товариства вважається нікчемним. Такий механізм дозволить запобігти прийняттю та дії очевидно незаконних та протиправних рішень та мінімізувати витрати часових та економічних зусиль для їх судового оскарження.

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0004600-16> (дата звернення: 04.10.2021).
2. Постанова Верховного Суду від 06.02.2020 по справі № 912/712/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87478644> (дата звернення: 04.10.2021).
3. Серьогін С.Ю. Основні випадки зловживання правом з боку учасника у юридичних особах в Україні. *Європейські перспективи*. 2014. № 9. С. 143-148.

Кушнарьова А.В.,

студентка 2 курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.Л.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ

СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Наше суспільство існує чималою кількістю століть, а якщо існує соціум, то й виникають певні суспільні відносини. Світ розвивається та інформаційні технології не стоять на місці, а отже й модернізується весь суспільний лад, кримінальні правопорушення не є виключенням.

З'являється й новий термін у кримінальному праві- «кіберзлочин». Проте науковець В.Г. Кундеус зазначає, що хоча поняття «кіберзлочинність», «кіберзлочин» використовується як у міжнародному, так і у національному законодавстві, але Кримінальний кодекс України не містить визначення поняття кіберзлочину. Існують дискусії серед правовиків та науковців щодо визначення цього поняття, його видів та класифікації [1,с.44].

На нашу думку, це не є випадковістю, так як цей вид кримінального правопорушення з'явився не так давно і його досконало не встигли вивчити, а як ми знаємо, кримінальне право за своєю сферою впливу не може містити жодних неточностей. У проекті нового Кримінального Кодексу України очікується введення поняття «кіберзлочину». Адже, метою реформування кодексу є внесення узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, зокрема –підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність.[2]

Тож, щодо термінології В.Г. Кундеус ділить науковців на дві групи, щодо поняття кіберзлочину. Перша група науковців відносить до кіберзлочинів дії, у яких комп'ютер є об'єктом або засобом посягання. Друга група визначає кіберзлочини як кримінальне правопорушення, об'єктом посягання в яких є інформація, що обробляється в електронно-обчислювальній машині (комп'ютері) або в комп'ютерній системі, а засобом вчинення є електронно-обчислювальна машина (комп'ютер), тобто протизаконні дії у сфері автоматичної обробки інформації. [1, с.44]. Підсумувавши думки обох груп науковців, можна все ж таки знайти спільну ознаку - застосування у кримінальному правопорушенні комп'ютерної техніки, яка є досягненням 20 століття, варто зазначити, що її різноманіття зашкалює. Тож, можна дійти висновку, що є чималою кількістю різновидів кіберзлочинів.

Не можна не погодитись з тим, що винаходи новітньої техніки є досягненням сучасного світу, але вона може як допомагати людству при об'єднанні життя, так і руйнувати певні блага людства. Звичайно, спеціалісти з кібербезпеки без спеціального обладнання не виконають жодного кримінального правопорушення. І. В. Європінна вирішила чималу кількість саме цієї комп'ютерної техніки. Тож, на її думку знаряддями вчинення кримінальних правопорушень у сфері комп'ютерної інформації виступають засоби комп'ютерної техніки, у тому числі спеціальне програмне забезпечення, за допомогою яких здійснюється безпосередній або опосередкований доступ. До знарядь безпосереднього доступу адвокат відносить носії комп'ютерної інформації (USBFlash накопичувачі, лазерні диски, дискети, касети з магнітною стрічкою для стримера), різноманітне периферійне устаткування (друкуючий пристрій, CD-ROM – накопичувач, стример, дисководи), а також електронні ключі, особисті ідентифікаційні коди тощо [3, с.36].

По всьому світу є чимала кількість злочинців у різних сферах: шахраї, вбивці, ґвалтівники, крадії, хакери не є виключенням. Україна, як і всі країни світу, щодня зіштовхується з викликами у сфері кібербезпеки. Лише за останні кілька років, як зазначає адвокат Дмитро Нікулеско, державні установи неодноразово були атаковані з кіберпростору. Однією з таких атак був запуск 27.06.2017 р. різновиду вірусу Petya, який спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа та інших. Внаслідок атаки була заблокована діяльність таких підприємств як аеропорт «Бориспіль», ЧАЕС, «Укртелеком», «Укрпошта», «Ощадбанк», «Укрзалізниця» та багатьох інших великих підприємств. Також були заражені інформаційні системи Міністерства інфраструктури, Кабінету міністрів, сайти Львівської міської ради, Київської міської державної адміністрації, кіберполіції та служби спецзв'язку України. Ми не вважаємо, що це є дивним, зважаючи на безмежний простір Інтернету а отже, досвідчені хакери мають всі необхідні навички та засоби, щоб залишатися в ньому інкогніто. Сьогодні кібератаки шкодять не лише фізичним та юридичним особам, але й державам [4]. Можна погодитись з Дмитром Нікулеско з приводу проблеми кібербезпеки не тільки на малому рівні, а й на рівні цілої держави. Щодо атаки, яка спіткала Україну у 2017р., то можна спостерігати, що наша країна забезпечена спеціалістами високого рівня з боротьби з кібератаками.

Відносини у сфері кібербезпеки регламентують: Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про основи національної безпеки» «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», та інші закони, Доктрина інформаційної безпеки України, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, кібербезпека визначає стан захищеності держави у кіберпросторі та з новітнім розвитком інформаційних технологій, на зараз є важливим зберегти цифрове майно нашої країни. Цього висновку можна дійти, проаналізувавши матеріали науковців з приводу обраної теми.

Список використаних джерел:

1. Литвак О.М. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції, присвяченої віце-президента Кримінологічної асоціації України. Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодернізму .—2020.—С.44-45.
2. Звіт із розробки нового Кримінального Кодексу України: веб-сайт. URL:<https://newcriminalcode.org.ua/> (дата звернення 25.09.2021).
3. Особливості порушення кримінальних справ про комп'ютерні злочини / І. В. Європіна . -2011.- № 3 - С. 34-39.
4. Кібербезпека: вразливі моменти // Нікулеско Д., —2020: веб-сайт .URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbezpeka-vrazlivi-momenti.html> (дата звернення 25.09.21).

Левченко М.Ю.,

студентка,

Київський національний торговельно-економічний університет,
факультет міжнародної торгівлі та права

Науковий керівник: Хорт І.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,

факультет міжнародної торгівлі та права,

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦІВ

Проблема захисту інтересів суб'єктів господарювання є дуже актуальною, особливо зараз, коли існує велика кількість порушень законних прав підприємців і виникає необхідність запобігання та усунення негативних наслідків таких випадків. В даній доповіді зазначаються важливі моменти щодо того, як можна захистити свої права, не звертаючись до суду як до одного з елементів захисту своїх інтересів.

Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1]. У випадках порушення, оспорювання чи невизнання даного права має місце законодавчо закріплене право суб'єкта господарювання на захист його законних прав та інтересів.

Конфлікти між суб'єктами господарювання мають негативні наслідки для здійснення підприємницької діяльності та економіки держави в цілому. Тому виникає необхідність швидкого та ефективного судового чи альтернативного вирішення даних спорів. Відповідно до статті 55 Основного Закону України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Право на захист є однією з найважливіших конституційно задекларованих гарантій для учасника господарських правовідносин, носія суб'єктивного цивільного права, який має охоронювану законом можливість звернутися до уповноваженого державою суб'єкта із заявою про застосування засобів правоохоронного і захисного характеру для відновлення порушеного права та застосування передбачених законом заходів з метою припинення дій, якими це право було порушено [2, с. 3].

Зазначеному праву кореспондує конституційний обов'язок держави забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [1], [3].

Наявність ефективної, внутрішньо узгодженої системи форм, способів та процесуальних засобів захисту порушених суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, створення та підтримання якої слід розглядати як складову обов'язку держави по захисту прав суб'єктів господарювання, є важливою юридичною гарантією розвитку підприємництва і забезпечення правового порядку в сфері суспільного виробництва [4, с. 62].

Порядок захисту прав суб'єктів господарювання встановлений процесуальними кодексами (Господарським, Адміністративного судочинства, Цивільним), Господарським кодексом та іншими нормативно-правовими актами, зокрема Законами України «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж» тощо.

Окрім судових способів захисту суб'єктів підприємницької діяльності, не менш ефективними є досудові та позасудові (альтернативні) механізми.

Досудовий (претензійний захист) здійснюється безпосередньо суб'єктами господарювання без звернення до господарського суду з метою відновлення та захисту їх прав й законних інтересів [5, с. 29].

Статтею 19 ГПК України передбачено правило, що суб'єкти господарювання вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [6].

Досудовий захист суб'єктів господарювання полягає у тому, що у зв'язку з порушенням прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, останні мають право здійснити заходи щодо їхнього поновлення до звернення з позовом до господарського суду. Тобто досудовий захист спрямований на скоріше відновлення порушених прав суб'єктів господарювання та сприяє виявленню або усуненню причин виникнення правопорушень у сфері господарських відносин [7, с. 21].

Як влучно зазначають Н. В. Ільків та М. С. Долинська, можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Виходячи з необхідності підвищення рівня правового захисту держава може стимулювати вирішення правових спорів у

межах досудових процедур, однак їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту. А встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист [5, с. 19-20].

На думку Н.В. Іванюти, досудове врегулювання господарських спорів спрямоване на вирішення таких завдань:

- своєчасне відновлення порушених прав та захист законних інтересів підприємства;
- оперативне виявлення причин, умов, шляхів вирішення господарського конфлікту;
- попередження руйнування стабільності та системності господарської діяльності та господарських зв'язків;
- спрощене відновлення господарської дисципліни;
- уникнення додаткових затрат контрагентами (зокрема, судових витрат).

Проявом досудового врегулювання господарських спорів є претензія (матеріально-правова вимога одного учасника спірного правовідношення до іншого) як засіб врегулювання конфлікту сторонами, що сперечаються, без сторонньої допомоги з боку держави в особі суду [8, с. 174].

Зокрема виставлені вимоги у претензіях дають можливість бухгалтерії, юридичному відділу, або іншим структурним підрозділам контролювати виконання договірних зобов'язань, витрачання матеріалів, стягувати з конкретних посадових осіб збитки [5, с. 79].

Зараз не обов'язково звертатися до суду для захисту своїх законних прав та інтересів, оскільки існують й інші способи забезпечення права на захист. Адже як показує досвід, за наслідками судового розгляду господарського спору, добре, якщо хоча б одна сторона є задоволеною результатом. Здебільшого результатом повністю або частково є незадоволеними обидві сторони [9, с. 10]. Тож, останнім часом все більшої популярності набуває позасудове (альтернативне) врегулювання спорів.

Під позасудовим захистом прав розуміють, насамперед, деякі більш-менш формальні процедури врегулювання спорів, які не переслідують мети внесення суперечностей між сторонами на розгляд державного суду [4, с. 62].

Характерними ознаками позасудового захисту прав суб'єктів господарювання є:

- здійснення суб'єктами господарювання самостійно або через уповноважені органи (особи);
- виключення участі державного суду; складання із сукупності форм, засобів та заходів правового та організаційно-процедурного характеру;
- мета – забезпечення належної реалізації прав, захист та відновлення порушених прав суб'єктів господарювання [8, с. 172].

До позасудових способів захисту прав та законних інтересів підприємців можна віднести: медіацію (посередництво), нотаріальний захист, звернення до третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що для захисту своїх прав підприємці можуть використовувати не лише судовий спосіб захисту, а й не менш ефективні – досудові (претензійні) та позасудові (альтернативні) механізми вирішення господарських спорів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Григорчук М.В. Захист прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання: матеріальний і процесуальний аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 1 (11). 13 с.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Беяневич О.А. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання. Українське комерційне право. 2007. № 8. С. 64-72.
5. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н.В. Ільків, М.С. Долинська та ін.; за заг. ред. д. ю. н. М.С. Долинської. Львів : ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с.
6. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
7. Ніколенко Л.М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. Економіка та право. 2017. № 2. С. 19-24.
8. Іванюта Н.В. Позасудові форми захисту прав та вирішення господарських спорів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип.49. Т.1. С. 172
9. Резнікова В.В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 90. С. 10-15.

Миколіук Н.В.,

студентка 2-го курсу Київського національного
торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.А.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

правового забезпечення безпеки бізнесу,

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ

ПРОБЛЕМИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Час і умови виникнення покарання у виді позбавлення волі неповнолітніх точно невідомі. Це пояснюється тим, що у більш ранні часи у нормативно-правових актах не було закріплену принципу диференціації виконання покарання: покарання у виді позбавлення волі відносно дітей виконувалися на рівні із дорослими. Тому вивчення даної теми набуло особливого розвитку лише наприкінці XIX- початку першої чверті XX століття [4, с.93-94].

На сьогоднішній день це ж питання стає все більш актуальним, оскільки результати відносно недавньої статистики свідчать, що серед передбачених для повнолітніх видів покарань найбільш часто застосовується саме позбавлення волі, питома вага якого серед інших покарань сягає в середньому близько 90% [2, с.180]. Наявність таких показників зумовлюється тим, що суди часто обмежені у виборі покарань, альтернативних даному виду покарання, бо саме більшість санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України передбачають покарання саме у вигляді позбавлення волі для неповнолітніх.

Але застосування цього виду покарання має низку проблем.

Перш за все, позбавлення волі негативно впливає на індивідуальні якості вищезазначених осіб [2, с.180]. Адаже відомо, що переміщення неповнолітнього з однієї суспільної сфери в іншу супроводжується різкою «ломкою» одних стереотипів життєвих установок і неминучим формуванням інших, а це неминуче негативно відображається на незміцній нервовій системі підлітка і незначному життєвому досвіді.

По-друге, всі заходи виховного характеру у виправних колоніях, де підлітки відбувають даний вид покарання, не дають особливого результату. Практика свідчить, що серед засуджених неповнолітніх рецидивів складає майже 60% [3, с. 6]. Основним фактором, який породжує цю проблему, є низький професійний рівень працівників даного виду закладів. Так вони наділені правовими знаннями, але їм не вистачає навиків у сфері психології, педагогіки та соціології.

По-третє, в деяких колоніях спостерігається порушення вимог та недотримання міжнародних стандартів у сфері поводження з в'язнями [5]. Зокрема:

- адміністрації виховних колоній обмежують право неповнолітніх на телефонні розмови;
- спостерігається невиконання норм Кримінально-виконавчого кодексу України щодо права засуджених на відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі персоналу або батьків;
- порушення санітарних норм (як приклад наявність зношеного посуду зі слідами бруду);
- не ведеться належний контроль за лікуванням.

Також в Україні не впроваджується досвід зарубіжних країн. І це є також досить негативним явищем. Оскільки використання закордонної практики по цьому питанню, на нашу думку, допомогло б усунути можливо хоч і не всі, але більшість вищезазначених проблем. На мій погляд, нашій державі перш за все треба брати до уваги досвід Німеччини у цій сфері, тому що саме її законодавство вважається найбільш ефективним та гуманним щодо неповнолітніх [1, с.359]. Зокрема, у Німеччині кримінальна відповідальність підлітків регулюється не лише Кримінальним Кодексом, а спеціальним законом «Про правосуддя для неповнолітніх» [1, с.359], які, на відмінну від законодавства України, на перше місце виносять заходи виховного характеру, а не покарання. Так наша держава також застосовує заходи виховного напрямку. Але при їх визначенні критерієм виступає тяжкість злочину, на відмінну від Німеччини, де на перший план при обранні таких заходів висувається саме виховання підлітка. І покарання призначаються тільки як альтернатива виховним заходам, тобто коли вони є недостатні.

Отже, з урахуванням вищесказаного, можемо зробити висновок, що наша система щодо відбування покарання у вигляді позбавлення волі неповнолітніми далеко є недосконалою. Щоб її покращити Україні необхідно впроваджувати досвід зарубіжних країн. Або ж якщо вона не бажає цього робити, то розробити власну систему дієвих заходів, спрямованих на підвищення рівня професійності працівників виховних колоній, створення належних санітарних умов у місцях позбавлення волі для неповнолітніх, забезпечити духовний, культурний, соціальний розвиток ув'язненим.

Список використаних джерел:

1. Загоруйко Н.В. Досвід зарубіжних країн щодо реалізації державної політики у сфері виконання покарань у вигляді позбавлення волі неповнолітніми особами та можливості його використання в Україні. Вісник Молодий вчений № 4 (68).2019 С. 358-361.

2. Казначеева Д.В. Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх. Вісник кримінологічної асоціації України. №1 (22).2020 С.176-182
3. Романов М.В. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими неповнолітніми. 2020 С.1-8 URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62727/58228> (дата звернення 04.10.2021)
4. Стаднік В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх: історико-правовий аспект. Вісник Публічне право. 2019 С. 93-100
5. Як відбуваються покарання неповнолітні засудженні у Прилуцькій виховній колонії: результати моніторингового візит. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/13219-fv-yak-vidbuvaayut-rokarannya-nerovnolitni-zasudzheni-u-prilutskij-vixovni/> (дата звернення 06.10.2021)

Назаренко А.О.,

студентка 2 курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.Л.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

правового забезпечення безпеки бізнесу

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Домашнє насильство – це транснаціональна проблема, котра є безумовно небезпечним соціально-правовим явищем і посягає на такі людські цінності, як життя, здоров'я, честь та гідність. Воно є найпоширенішим і найбільш складним для протидії, бо відбувається у замкненому приміщенні між близькими людьми, які часто терплять дану поведінку. В Україні протягом довгого часу питання щодо кримінальної відповідальності за домашнє насильство не піднімалося, адже вважалося, що втручання з боку держави та суспільства у сімейне життя є порушенням права на таємницю приватного життя. Це явище є поширеним по всьому світові, і з кожним роком випадків вчинення даного правопорушення стає лише більше, тому ігнорувати і далі це діяння стає неможливим.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають жінки, діти та люди похилого віку. Це зумовлено безглуздими стереотипами та закорінілими традиціями верховенства чоловіка, які намагається нівелювати сучасне покоління.

Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав, незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах.[1]

В Україні також відбувається інтенсивне зростання рівня домашнього насильства. «У минулому році в судах на розгляді перебували 1877 проваджень щодо домашнього насильства. Роком раніше, у 2019-му, таких справ було втричі менше — 626. Нагадаємо, за даними Національної соціальної сервісної служби України, за минулий рік органи та установи, що протидіють домашньому насильству, зафіксували 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї. Зокрема, 180 921 звернення надійшло від жінок, 27 676 — від чоловіків та 2 756 — від дітей.» [2]

Особи вчиняють насильство, виправдовуючи себе тим, що у них був стрес, важкий день, «ти своїми діями сама мене спровокувала». Проте на нашу думку, даному діянню нема виправдань і за нього кривдник має нести відповідальність.

На протигагу нашій думці багато осіб вважають, що немає синців - немає жодної проблеми, немає ніякої відповідальності. Тобто люди впевнені, що насильство може бути тільки фізичним. Насправді ж, насильство в сім'ї – це багатогранне явище, яке має різні види і форми прояву. Закріплення даної багатогранності домашнього насильства висвітлюється у законодавстві України. Так, у статті 126-1 КК України «Домашнє насильство» зазначено, що домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. [3]

Люди звикли, що за насильницькі дії вдома до кримінальної відповідальності притягнуті вони не можуть бути. Так було раніше. За домашнє насильство була виключно адміністративна відповідальність, але від 07.12.2017 вводиться кримінальна відповідальність окремим Законом. Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» безумовно позитивно вплинув на вирішення ситуацій щодо домашнього насильства. За ним: «Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.» Зокрема, відкрилися притулки для осіб, які постраждали від насильства. [4]

Таким чином, можна дійти до висновку, що запобігання та протидія насильству в сім'ї є необхідними, актуальними, та одними із найважливіших аспектів розвитку суспільного життя.

Щоб захистити особу, вимагається втручання з боку держави і суспільства. По всьому світу у різних країнах відбувається удосконалення практики протидії домашньому насильству. Це проявляється у тому, що

вживаються спеціальні заходи, розробляються різні державні програми, приймаються закони, що спрямовані на протидію тим формам насильства, які ще зовсім нещодавно вважалися приватною справою сім'ї [5].

В Україні також помітний прогрес у сфері протидії домашньому насильству. Зараз держава йде впевнено на шляху удосконалення національного законодавства щодо врегулювання правовідносин, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству, та його поступового перетворення до такого, яке відповідає міжнародним стандартам.

Наша держава проводить обширну інформаційно-просвітницьку роботу щодо протидії домашньому насильству. Дані заходи проводяться з метою формування негативного ставлення до протиправних діянь, обізнаності населення щодо порядку дій, якщо вони стали жертвами насильства тощо. Зокрема, було видано практичний посібник для поліцейських «Протидія домашньому насильству», запроваджені Проект «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні», у школах проводяться профілактичні бесіди та тематичні інформаційно-просвітницькі заходи, розробляється Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства за ознакою статі тощо. Серед загальносвітових акцій цього напрямку є систематичне проведення з 1999 р. Всесвітньої акції «16 днів протидії гендерному насильству». У нашій державі дана акція проводиться з 25 листопада до 10 грудня включно. Мета акції – привернення уваги суспільства до проблем подолання насильства у сім'ї, жорстокого поводження з дітьми, протидії торгівлі людьми та захисту прав жінок.

Ефективність політики просвітництва можна спостерігати за тим, що набагато більше звернень надходить від громадян на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Також зросла кількість повідомлень про випадки домашнього насильства до правоохоронних органів [6]. Дані звернення є показником, що люди перестають мовчати щодо подібних випадків, терпіти та думати, що дане діяння більше не повториться, перестають сприймати насильство, як звичайну щоденну поведінку у сім'ї, а також розуміють, що потрібно відразу сигналізувати про протиправні дії, тим самим протидіяти наступним небезпечним суспільним наслідкам.

Отже, коли насильство відбувається в сім'ї – це не традиція, не правило, не міри виховання, це злочин. Його жертви потребують допомоги та захисту, а злочинці відповідної міри покарання. Подолання такого суспільно небезпечного діяння як домашнє насильство проходить саме через профілактичні способи запобігання невідворотних наслідків. Є необхідним подальше вдосконалення законодавства щодо врегулювання питань захисту жертв домашнього насильства, проведення подальшої інформаційно-просвітницької роботи, а також – переймання позитивної світової правової практики захисту прав жертв домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : Лист від 18.05.2018 р. № 1/11 5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>.
2. Крамар О. У 2020 році в Україні за домашнє насильство засудили 921 людину. Це вчетверо більше, ніж у 2019-му. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-2020-roci-v-ukrayini-za-domashnye-nasilstvo-zasudili-921-lyudinu-ce-vchetvero-bilshe-nizh-u-2019-mu> (дата звернення: 05.10.2021).
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 16 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 /Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2008. 238 с.
6. Тетяна Ф. Кількість звернень щодо домашнього насильства під час карантину стрімко зростає! Ла Страда – Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/elementor-1965.html> (дата звернення: 06.10.2021).

Невмержицька І. А., Загурський Р. Р.,
студенти ОС «Магістр»
Поліський національний університет
Науковий керівник: Ляшенко Р.Д.
к.ю.н., доцент
м. Житомир

ФУНКЦІЇ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Судова практика – це практика судових прецедентів, тобто судова діяльність, яка будується за загальнозначущими принципами культури загального прецедентного права, його основного принципу – «обґрунтування від прецедента до прецедента», і яка разом з тим спирається на основоположні принципи і цінності права – на принципи правди, справедливості, співрозмірності... Судова практика як найбільш істотний інструмент і спосіб, який забезпечує на основі закону оптимальне в конкретному суспільстві правове регулювання, являє собою живий досвід правосуддя, що виражений в рішеннях з конкретних юридичних справ» [1, с. 131].

Як дослідила А. Пухтецька, англійський вчений-конституціоналіст Альберт Венн Дайсі у праці «Вступ до науки конституційного права» [2] вперше витлумачив принцип верховенства права. Щоб досягнути максимальний ефект від застосування ідеї верховенства права, вчений запропонував розрізняти наступні три концепції: 1) панування права: особа притягається до відповідальності внаслідок прямого порушення закону, у передбаченому законом порядку та в суді загальної юрисдикції; 2) верховенства права: кожна людина, незалежно від посади і становища в суспільстві, рівна перед законом; 3) панування духу законності: зміст Конституції узгоджується з принципом верховенства права на основі загальних конституційних принципів [3, с. 35]. Реалізація зазначених принципів безпосередньо стосується навантаження, яке виконує судова гілка влади.

Основною функцією судової влади є здійснення правосуддя у відповідності до принципу верховенства права. Суд розглядаючи справу, завжди тлумачить зміст норм права. Таким чином, судове тлумачення є функцією судів під час правозастосовної діяльності.

Слід виокремити такі особливості судового тлумачення норм права: судове тлумачення норм права – це завжди інтелектуально-вольова діяльність, тобто процес мислення суб'єкта тлумачення (свідомий чи несвідомий); суб'єктом судового тлумачення можуть бути тільки судові органи. Для здійснення судового тлумачення необхідна наявність певних підстав. Виходячи з цього, слід визначити випадки, коли судовий орган може здійснювати тлумачення норм права, а саме: 1) у межах розгляду конкретної юридичної справи; 2) у зв'язку з надходженням від фізичних чи юридичних осіб, державних органів запиту чи скарги, які безпосередньо направлені на отримання роз'яснення змісту правових норм; 3) у межах узагальнення судової практики з тієї чи іншої категорії справ для надання судам рекомендацій із правильного застосування закону [4, с. 37-38]

Така необхідність виникає з метою розуміння судового тлумачення норм права, його функціонального призначення. Ми вважаємо, що найбільш повно такі функції розглянув А.І. Рулев [4, с.85]. Тому, беручи за основу його класифікацію, автори підручника «Загальна теорія права» до функцій судового тлумачення віднесли:

- з'ясувально-пояснювальну, спрямовану на з'ясування і усвідомлення змісту правової норми, що тлумачиться, самим суб'єктом тлумачення;
- інформаційно-роз'яснювальну, за допомогою якої з'ясований і усвідомлений суб'єктом тлумачення зміст правової норми набуває зовнішнього вираження у формі, доступній для сприйняття іншими особами;
- трансформуючу, спрямовану на пристосування (наближення) абстрактних, загальних за формою вираження норм до конкретних ситуацій, фактів і осіб;
- компенсаційну, призначення якої полягає у подоланні невизначеностей, суперечностей і прогалів у правовому регулюванні;

- гуманізаційну (людиноорієнтовну), спрямовану на наближення тлумачення до міжнародних і європейських стандартів у сфері захисту прав людини та відповідної міжнародної і європейської практики судового тлумачення [5, с.252].

Підсумовуючи, зазначимо, що основними функціями судового тлумачення є : компенсаційна (компенсує неточності законодавства, долає прогалини) та правокоригуюча (реалізується з метою втілення принципу юридичної визначеності, спрямована на внесення одноманітності, точності та зрозумілості норм права).

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Право: Азбука – теория – философия : опыт комплексного исследования. М. : Статут, 1999. 711 с.
2. Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution / A.V. Dicey. – Indianapolis : Liberty Classics, 1982. – 436 p.
3. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник НАН України*. 2010. № 3. С. 33–43.
4. Рулев А. И. Судебное толкование права в механизме защиты прав и свобод человека (проблемы теории и практики) : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Волгоград, 2009. 181 с.
5. Загальна теорія права: підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.,2015. 392 с.

Негрій А.Ю.,

студент 2-го курсу,

Київський національний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Шведова Г.Л.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ

ПРОБЛЕМА ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ У СВІТІ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Злочинність є закономірним явищем суспільного життя і притаманна усім без винятку суспільствам. Тому проблема покарання, його ефективності і надалі залишається актуальною. Смертна кара була і досі залишається найбільш дискусійною темою покарання як в наукових правових дослідженнях, так і широко обговорюваною звичайними людьми. Ця тема є досить суперечливою та

проблемною. Смертна кара як вид покарання за вчинене кримінальне правопорушення з давніх часів досить широко використовувалася таї надалі здійснюється в багатьох державах, з різною політикою та культурою.

Наразі смертна кара передбачена в кримінальному законодавстві 56 держав і територій світу, в 106 державах це покарання повністю скасоване за всі кримінальні правопорушення, а у восьми державах смертна кара заборонена у мирний час, але може бути застосована за деякі кримінальні правопорушення, вчинені під час війни. І, нарешті, ще у 21 державі світу, кримінальне законодавство якої містить смертну кару, вона не застосовується на практиці більше 10 років [1]. Міжнародна амністія зафіксувала в 2020 році 483 страти у 18 країнах, що на 26% менше, ніж у 657, зареєстрованих у 2019 році. Ця цифра являє собою найменшу кількість страт, яку зафіксувала Міжнародна амністія за останнє десятиліття. Більшість відомих страт відбувалися в Китаї, Ірані, Єгипті, Іраку та Саудівській Аравії. Китай залишався провідним катом у світі[2]. На сьогодні держави, що продовжують підтримувати та застосовувати смертну кару, належать до найбільш репресивних держав світу.

Обов'язковою умовою для того щоб держава могла перебувати в Раді Європи є відсутність смертної кари в законодавстві країни. Це стало однією з причин скасування смертної кари в Україні. Незадовго до вступу в цю міжнародну організацію, у 1995 році в Україні почав діяти мораторій на виконання смертних вироків. Проте через кілька місяців смертна кара знову почала застосовуватися як спосіб покарання, дійшовши висновку, що рішення про мораторій було прийнято без дотримання належної процедури. Таке становище могло призвести до виключення України з Ради Європи, але в 1997 році мораторій на виконання смертних вироків знову почав діяти, і з тих пір в Україні вже ніколи нікого не страчували. 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно заклав шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України[3]. У 2002 році Україна приєдналася до протоколу № 13 Європейської конвенції з прав людини, що передбачає остаточно скасування смертної кари за будь-яких обставин – у мирний і воєнний час [4].

Американські дослідники Г. Бедо і М. Редлет провели фундаментальне дослідження цієї проблеми, ретельно розробивши критерії невинності підсудного [5]. Вони виявили в історії США 350 випадків, коли обвинувачені були помилково визнані винними. Серед цих засуджених 139 були засуджені до смертної кари і чекали приведення вироку у виконання, 23 були вже страчені, 22 мали бути страчені у найближчі 72 години, а двоє — вже прив'язані ремінцями до електричного стільця, коли надійшло повідомлення про те, що вони виправдані.

Може це й парадоксально, але наявність смертної кари вимагає найвищого рівня демократичності судової гілки влади і правової регламентації кримінального процесу в країні. Очевидно, саме так можна в цілому охарактеризувати ситуацію у США та Японії. Хоча, як бачимо, і там можливі помилки. Для запобігання призначення смертної кари у непропорційний спосіб у США по всіх справах, де можливе її застосування, передбачена обов'язкова участь в судовому процесі присяжних. У більшості штатів рішення суду присяжних визначає вирок; у деяких штатах їх рішення носить дорадчий характер, а остаточний вердикт виносить головуючий суддя [6, с. 87]. Одним з основних запобіжників застосування смертної кари щодо невинно засудженої людини є багаторічні терміни не приведення вироку у виконання, на випадок, якщо буде встановлена справді винна особа або невинність засудженої. Цьому сприяє проходження кримінальною справою значної кількості апеляційних інстанцій.

Питання застосування смертної кари в умовах демократизації та гуманізації кримінального та кримінального процесуального законодавства не втратило своєї актуальності, передбачаючи потребу здійснення надалі аналізу співвідношення всіх «за» та «проти» [7, с. 67]. Захисники смертної кари вважають її ефективним засобом попередження особливо жорстоких злочинів, захисту суспільства від злочинців та справедливою відплатою за скоєне насильство. Утримання ув'язнених коштує близько 14 тис. грн., суспільство обурене тим фактом, що мають платити податки на фінансування вбивць і маніяків. Ще один аргумент це те, що саме смертна кара може виступати як механізм залякування. Вона може врятувати значну кількість людей.

Варто також розглянути позиції супротивників смертної кари. По-перше, введення смертної кари може стати перешкодою перебування України в Раді Європи. По-друге, судова помилка не є виключенням. Життя само по собі не є благом, що дарується людині державою, тому держава не має законного права віднімати це життя. Таким чином, держава самовладно припиняє людське життя, привласнює собі право, що їй не належить. Одним із принципів міжнародного права є повага до прав та свобод людини, а найважливішим правом є право на життя. Також смертна кара передбачає в собі катування та приниження, що заперечує ст. 28 Конституції України. Кожна людина має право на життя, і руйнувати його через смертну кару означає руйнувати те, що захищаєш [7, с. 68].

Підсумовуючи, проблема смертної кари невід'ємна від проблеми прав людини – безумовної цінності людського життя. Смертна кара є невід'ємною частиною історії нашого людства, але, що є добре, в наш час зі збільшення демократизації суспільства спостерігається тенденція відходу від використання цього виду покарання в країнах світу. Дана проблематика буде дискусійною і актуальною доки в суспільстві будуть вчинятися особливо тяжкі кримінальні правопорушення. На сьогодні багато країн вже відмовилися від смертної кари, проте, залишаються й такі, в яких продовжує існувати такий вид покарання.

Список використаних джерел:

1. Facts about the Death Penalty URL: [https:// deathpenaltyinfo.org/documents/FactSheet.pdf](https://deathpenaltyinfo.org/documents/FactSheet.pdf)
2. Death penalty in 2020: Facts and figures URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2021/04/death-penalty-in-2020-facts-and-figures/>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст.131.
4. Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин : Закон України від 28.11.2002 № 318-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 4. – Ст.36.
5. Двейн Сміт М. Смертна кара в Сполучених Штатах Америки / Глава 23 Міжнародне видання монографії “Кримінологія”. - М. - СПб. - К., 2003. -750 с
6. Александров, Ю.В. "Смертна кара: вічна проблема?." Наукові праці МАУП. Серія: Політичні науки. Юридичні науки 2 (2013): 84-89.
7. Карпенко М. І., Бандурович А. В. Смертна кара: бути чи не бути? Юридична наука. 2013. № 5. С. 62–69.

Нізельська В.В.,

здобувач вищої освіти юридичного факультету

Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник: Шмирко Г.О.,

викладач правових дисциплін кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

м. Бар

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ

Надзвичайно важливим для всіх є обговорення проблем щодо формування спадкових правовідносин в Україні, а також впровадження здатних забезпечити демократію та верховенство права реформ. В статті 1216 Цивільного кодексу України зазначено, що спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [1]. Отже, після смерті людина перестає існувати фізично, але певна кількість відносин, у яких вона була носієм прав та обов'язків, переживає її.

Однією з актуальних проблем сьогодення в Україні є саме спадкування. Спадкування є одним із самих поширеніших питань у юриспруденції і залишається вже довгий час у центрі уваги суспільства. Рано чи пізно з цією проблемою стикається більшість людей. Відомо, що спадкування здійснюється за заповітом і за законом. Так відповідно до статті 1233 Цивільного кодексу України заповіт - особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [1], тобто, спадкування за заповітом надає можливість власнику самостійно розпорядитися майном у разі смерті. У главі 86 Цивільного кодексу України зазначено, що якщо фізична особа не залишила заповіту, або заповіт виявився недійсним, або відсутні умови, які зазначені у заповіті з умовою, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину, або фізична особа розпорядилася лише частиною свого майна настає спадкування за законом [1], тобто спадкування за законом має місце тоді, коли і оскільки не існує заповіту.

Ми хочемо визначити певні недоліки та проблеми спадкування:

1) проблеми спадкування виникають у спадкуванні частки у спільному сумісному майні. Не варто забувати про право спадкування частки спадкодавця у спільній сумісній власності з іншими особами (як правило, це стосується спільного сумісного майна подружжя), тобто про право на майно, яке фактично зареєстроване за іншими особами. Так, якщо майно було зареєстроване за одним із подружжя, то фактично спадкоємці мають право на спадкування частки померлого у такому майні, тобто на $\frac{1}{2}$ частку такого майна. Яким же чином оформити таку спадщину? У Юридичній Газеті он-лайн адвокат Анастасія Гурська зазначає, що «... з Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженою Наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року вбачається, що поділ частки померлого у спільному сумісному майні можливий лише за умови наявності згоди іншого з подружжя. Будь-якої іншої процедури дана інструкція не передбачає. В свою чергу норма Цивільного кодексу України, яка регулює дане питання, особливо нічого не зазначає, окрім того, як право спадкоємців на частку у спільному сумісному майні (ст. 1226 ЦК України).» [2]. А що ж робити, якщо інший з подружжя не хоче добровільно ділити спільне сумісне майно з іншими спадкодавцями та як же захистити свої права в такому випадку спадкоємцям? В такому випадку захистити свої права можливо лише через суд.

2) ще одним проблемним питанням є пропуск строків прийняття спадщини. У статті Проблеми при прийнятті спадщини: як діяти? на сайті Безоплатної правової допомоги зазначено, що «...Юридичні проблеми при прийнятті спадщини, на жаль, непоодинокі. Після смерті близького родича далеко не кожна людина пам'ятає про необхідність звернутися до нотаріальної контори з заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину впродовж шести місяців з моменту смерті спадкодавця. Але за наявності поважної причини законом передбачено встановлення додаткового строку для прийняття спадщини.» [3]. Тобто, якщо спадкоємець не подав в такі строки

заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її. Відповідно, наслідки для спадкоємця негативні, адже спадкове майно спадкоємець не отримає. Але є довготривала процедура відновлення строків прийняття спадщини.

3) проблемні питання спадкування нерухомого майна. Згідно ст.1299 ЦКУ, якщо у складі спадщини, яку прийняв спадкоємець, є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний зареєструвати право на спадщину в органах, які здійснюють державну реєстрацію нерухомого майна. Право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації цього майна.

Цікавим є питання: Чи вважається власником спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, але не зареєстрував його?

Формально така особа, хоча і володіє та користується цим майном, розпоряджатися ним не може, тобто де-юре не є власником. Згідно з ч.3, ч.4 ст.50 Закону України «Про виконавче провадження», у разі звернення стягнення на об'єкт нерухомого майна виконавець здійснює в установленому законом порядку заходи щодо з'ясування належності майна боржнику на праві власності, а також перевірки, чи перебуває це майно під арештом.

Після документального підтвердження належності боржнику на праві власності об'єкта нерухомого майна виконавець накладає на нього арешт та вносить відомості про такий арешт до відповідного реєстру у встановленому законодавством порядку.

Таким чином, якщо спадкоємець не отримав свідоцтво про право власності на нерухоме майно, то державний виконавець буде позбавлений можливості на законних підставах накласти арешт на таке майно та реалізувати його на прилюдних торгах. Така ситуація неможлива при стягненні боргів спадкодавця, оскільки, відповідно до п. 27 Постанови пленуму ВСУ № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» Якщо спадкоємець прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, але зволікає з виконанням обов'язку, передбаченого статтею 1297 ЦК, зокрема з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця, розмір якої може бути визначений за правилами статті 625 цього Кодексу [4].

4) визнання заповітів не дійсним. Цілком часті випадки, коли несподівано для себе родичі померлого після смерті спадкодавця дізнаються, що є заповіт на особу, якій спадкодавець ні за яких обставин не міг заповісти майно. Варто зазначити, що у частині 3 та 4 статті 1254 Цивільного кодексу України зазначено, що якщо існували заповіти раніше, кожний новий заповіт скасовує попередній і не відновлює заповіту, який заповідач склав перед ним. Якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється, крім випадків коли заповіт було складено спадкодавцем під впливом насильства або якщо спадкодавець не усвідомлював своїх дій в момент складання заповіту.

Виникає питання: Як захистити свої права добросовісним спадкоємцем? В такому випадку, спадкоємці вправі звернутись до суду з позовом про визнання заповіту недійсним.

5) загалом, на сьогоднішній день багато проблемних питань у справах про спадкування виникає і з тим, що відсутні правовстановлюючі документи на спадкове майно. У Юридичній Газеті он-лайн адвокат Анастасія Гурська зазначає, що «... викликає потребу у спадкоємців звертатись до суду за захистом своїх прав шляхом подання позову про визнання права власності на майно в порядку спадкування, і з тим, що відсутні документи, які б підтверджували родинні стосунки між спадкодавцем і померлим, що знову ж таки відправляє спадкоємця до суду для встановлення факту родинних стосунків, і з тим, що відсутня інформація щодо обсягу спадкового майна або щодо обсягу боргових зобов'язань спадкодавця.» [2].

Висновки. На підставі здійсненого аналізу положень ЦК України та Постанови пленуму ВСУ, дослідження відповідної судової практики, на нашу думку, необхідно законодавчо змінити деякі вимоги щодо спадкування. Та створити спеціальні органи, які б займалися питанням щодо спадкування.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Анастасія Гурська. Проблеми спадкування. *Юридична газета он-лайн*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problemi-spadkuvannya.html>.
3. Проблеми при прийнятті спадщини: як діяти?. Безоплатна правова допомога. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/shho-robyty-yakshho-propustyly-stroky-dlya-priynattya-spadshhyny/>
4. Постанова пленуму ВСУ № 7 від 30.05.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>

Осіпчук М. В., Бабков А. В.,
студенти ОС «Магістр»

Поліський національний університет

Науковий керівник: Пархоменко Н.М.

д.ю.н., професор
м. Житомир

ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЯК ОДИН З РІЗНОВИДІВ НЕОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Професійно-правове тлумачення – це тлумачення правових норм, що базується на відповідних професійних знаннях певних суб'єктів, які є фахівцями у галузі права. Висновки, які є результатом здійснення такого тлумачення, дуже часто на практиці стають правовим підґрунтям тлумачення норм права, однак, враховуючи, що це є різновид неофіційного тлумачення, даний вид інтерпретації правових норм не має обов'язкової сили.

Професійно-правове тлумачення, в свою чергу, поділяється на доктринальне або наукове, а також на компетентно-юридичне, яке деякі вчені називають як професійне (практичне). Доктринальне тлумачення – це такий вид неофіційної інтерпретації, який полягає у здійсненні з'ясування та роз'яснення змісту відповідної правової норми ученими, працівниками науково-дослідних установ, навчальних юридичних закладів. Зовнішнім (кінцевим) проявом даного тлумачення є різноманітні науково-практичні коментарі, в тому числі й коментарі до норм законодавства, експертні висновки, наукові публікації тощо.

Як зазначає Є. Євграфова, практика реалізації правових норм показує, що їх доктринальне тлумачення здійснюється шляхом використання, по-перше, певних наукових розробок, результатів дослідження конкретних проблем права і держави. Передусім це кандидатські та докторські дисертації, монографії, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій і т. д. Їх особливість полягає в тому, що безпосередньо вони ніби не стосуються тлумачення конкретних норм права (закону), разом з тим, описані в таких дослідженнях правові та державні явища і сформульовані у них висновки, скажімо щодо права приватної власності, сумісництва посадових осіб, природи та прав акціонерного товариства тощо, можуть за умови їх знання, сприяти з'ясуванню дійсного смислу відповідних норм права (закону) і, таким чином, подолати неоднозначне розуміння їх смислу і змісту [1, с. 50]. Однак, Є. Євграфова вказує на певні проблематичні аспекти доктринального тлумачення, а саме на наявність у правовій науці абсолютно різних, несхожих і часто суперечливих одна одній позицій, ідей, концепцій щодо одного і того самого питання [1, с. 52]. Така існуюча ситуація представляє собою багато труднощів для суб'єктів, що здійснюють тлумачення. Звичайно, кожен суб'єкт даного тлумачення самостійно може обирати для себе будь-яку позицію чи

підтримувати будь-яку теорію, яка стане основою під час надання цієї особою ґрунтовного висновку щодо змісту певної правової норми, але разом з тим, це не означатиме, що він не буде нести юридичну відповідальність за рішення, прийняте на підставі здійснення інтерпретації тієї чи іншої норми права.

Як бачимо, доктринальне тлумачення норм права має як позитивні, так і негативні сторони. Однак, дане тлумачення має неабияке значення та певний вплив на офіційне тлумачення і займає достатньо важливе місце у сфері юридичного тлумачення в цілому. Можна навести безліч прикладів доктринального тлумачення у правовій науці, які надають вагомий внесок в юридичну практику, проте аби зрозуміти усю важливість цього тлумачення достатньо зазначити лише декілька із багатьох, найбільш цікаві. Зокрема, яскравими прикладами доктринального тлумачення норм права є: дисертація М.І. Легенького на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти» [2], в якій автор здійснює неофіційне доктринальне тлумачення норм українського та міжнародного освітнього законодавства; дисертація С.В. Рівчаченка на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції» [3], у якій автор детально з'ясовує та роз'яснює зміст норм вітчизняного та зарубіжного корупційного законодавства, застосовуючи, безпосередньо, методи неофіційного доктринального тлумачення; монографія О.В. Голіної «Договори про надання послуг у сфері господарювання» [4], монографія В.А.Васильєвої «Корпоративне право України: проблеми теорії та практики» [5], висновок Ради науково-правових експертиз при Інституті держави та права ім. В. М. Корецького НАН України щодо рішення Київради від 03.09.2015 №943/1807[6]; теоретичний семінар «**Правила посвідчення договорів відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення**», проведений 22 вересня 2021 року[7] тощо.

Ще одним різновидом професійно-правового тлумачення є компетентно-юридичне, а інколи його називають професійне (практичне), тлумачення норм права. Компетентно-юридичне тлумачення – це тлумачення, метою якого є з'ясування, а також роз'яснення змісту, мети відповідної правової норми, що здійснюється фахівцями у галузі права, а саме юристами-практиками, наприклад: прокурорами, адвокатами, судьями, посадовими особами державного апарату, кваліфікованими працівниками юридичних служб, працівниками редакцій офіційних юридичних журналів чи газет тощо.

Прикладом компетентно-юридичного тлумачення можна вважати окрему думку судді Конституційного Суду України Саса С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»[8]. У своїх окремих думках, судді Конституційного суду України виклали власні позиції щодо піднятих питань,

роз'яснюючи зміст певних правових норм, застосовуючи при цьому власні професійні навички та практичний досвід.

Окрім цього, досить яскравим прикладом компетентно-юридичного тлумачення правових норм можна вважати публікацію редакції юридичної електронної газети про митні заходи захисту прав ІВ, в якій фахівці здійснюють неофіційне тлумачення митного законодавства[9].

Отже, професійно-правове тлумачення – це вид неофіційного тлумачення, що полягає у здійсненні тлумачення норм права, яке базується на відповідних знаннях певного суб'єкта (фахівця) у правовій галузі. Професійно-правове тлумачення, в свою чергу, поділяється на доктринальне та компетентно-юридичне тлумачення. Доктринальне тлумачення – це тлумачення, що здійснюється вченими юридичних вузів або працівниками науково-дослідних установ, результати якого відображаються у різноманітних науково-практичних коментарях, кандидатських чи докторських дисертаціях, наукових статтях, монографіях, експертних висновках, лекціях теоретичних та практичних семінарів тощо.

Натомість, компетентно-юридичне тлумачення – це тлумачення, яке здійснюється фахівцями у галузі права, тобто юристами-практиками, зокрема: суддями, прокурорами, адвокатами, редакціями офіційних юридичних журналів чи газет, кваліфікованими працівниками юридичних служб тощо. Іншими словами можна сказати, що компетентно-юридичне тлумачення полягає у процесі з'ясування та роз'яснення смислу, мети правових норм і здійснюється фахівцями, які мають вищу юридичну освіту або досвідченими практикуючими юристами.

Необхідно зазначити, що доктринальне та компетентно-юридичне тлумачення норм права мають значний вплив як на нормотворчу, так і правозастосовну діяльність, хоч і являють собою різновиди неофіційного тлумачення. Це пояснюється тим, що висновки, які є результатом здійснення цих видів тлумачення, часто містять теорії, концепції та ідеї фахівців, що можуть бути досить корисними та цікавими у практиці офіційного тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Євграфова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. Київ, 2010. С. 40-51.
2. Легенький М.І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. д-ра юрид. наук. Львів, 2018. 513 с.
3. Рівчаченко С.В. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції: дис. канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 195 с.
4. Голіна О.В. Договори про надання послуг у сфері господарювання: монограф. Харків, 2019. 200 с.

5. Васильєва В. А. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монограф. Харків, 2018. 616 с.

6. Висновок Ради науково-правових експертиз при Інституті держави та права ім. В.М. Корецького НАН України щодо рішення Київради від 03.09.2015 №943/1807. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1703/vhidnyu_no317_vid_20.12.2016.pdf (дата звернення: 07.09.2021).

7. Теоретичний семінар «Правила посвідчення договорів відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення», проведений 22 вересня 2021 року URL: <https://nei-lawyer.com/portfolio/22-09-2021> (дата звернення: 07.04.2019).

8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nf01d710-21#Text> (дата звернення: 17.09.2021).

9. Пахаренко О. Митні заходи захисту прав ІВ: законодавство, правозастосування, рекомендації. *Юридична газета*. 2021. № 16. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mitne-pravo/mitni-zahodi-zahistu-prav-iv-zakonodavstvo-pravozastosuvannya-rekomendaciyi.html> (дата звернення: 24.09.2021).

Павловська А.І.,

студентка 2-го курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.Л.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу

Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЗА КК УКРАЇНИ

Незважаючи на стрімкий розвиток нашого суспільства, проблема домашнього насильства досі залишається актуальною та вартою додаткової уваги з боку громадськості й держави. Довгий час саме існування цього явища активно заперечувалося та ігнорувалося, не кажучи вже про кваліфікацію його як кримінального правопорушення чи притягнення кривдників до якоїсь відповідальності. Жертвою може стати будь-хто, хоча найбільше від домашнього насильства страждають жінки. Наразі ситуація погіршилася через карантин.

Тривала вимушена ізоляція спричиняє постійні неминучі контакти осіб, які проживають спільно, на додачу люди знаходяться в стресі через загострену ситуацію у світі, погіршується стан психіки, що може спричинити агресивну поведінку й одночасно збільшувати кількість випадків домашнього насилля.

Домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1, с.126].

Із-поміж усіх міжнародно-правових актів, які регулюють дане питання, найважливіше місце посідає Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція), адже це перший нормативний акт, який закликає держав-учасниць до криміналізації всіх форм правопорушень, які в ньому розглядаються, у тому числі й домашнього насилля [3]. Однією з учасниць-підписанток цієї Конвенції 7-го листопада 2011 року стала й Україна. Хоча даний документ у нас досі не є ратифікованим, у 2017 році був прийнятий закон «Про запобігання та протидію домашньому насиллю» (набрал чинності 11.01.2019)[2]. Разом із ним були внесені зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів[4], унаслідок яких і з'явилася стаття 126-1 КК. До цього моменту передбачалася лише адміністративна відповідальність (стаття КУпАП 173-2) за дане правопорушення у вигляді штрафу від 10 до 20 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб, за повторне порушення – штраф від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [5].

Даний підхід не є ефективним, адже, по-перше, таке покарання є зовсім незначним, а по-друге, наявність майнового характеру відповідальності може заподіяти додаткову шкоду потерпілій особі, яка потенційно перебуває у стані майнової залежності від суб'єкта правопорушення[6, с. 80].

У новій нормі, зазначеній у КК, ця частина санкції вилучена, натомість маємо покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на строк до двох років. Крім того, додаткові ознаки діяння, наприклад погроза вбивством чи знищення майна, вимагають додаткової кваліфікації за іншими статтями кодексу [6, с. 73]. При цьому до статті 153 як обставину, що обтяжує покарання, було додано перебування винного у сімейних або близьких відносинах із жертвою [1].

Позитивною тенденцією, яка також прийшла до нас зі Стамбульської Конвенції, є введення обмежувальних заходів, які можуть бути застосовані до осіб,

які вчинили домашнє насильство. Це заборона перебувати в місці спільного проживання з постраждалою особою, обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де постраждала особа може постійно чи тимчасово проживати чи систематично перебувати з різних причин заборона листування, телефонних переговорів і останнє, але не менш важливе – направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми[1, ст.91-1] На мою думку, використання хоча б одного з них є доцільним у всіх випадках домашнього насильства, особливо так звані корекційні програми, які є основним елементом у запобіганні вчинення повторних правопорушень у цій сфері. І хоча їх реалізація в нашій країні поки що знаходиться на стадії розробки та тестування, це вже неабиякий прогрес.

З усього вищезазначеного можна зробити висновок про, те, що наша держава здійснила великий крок уперед у протидії та боротьбі з домашнім насильством, та попри це залишається низка питань, які досі потребують вирішення, такі як ратифікація Стамбульської Конвенції та максимально продуктивне введення її норм та приписів у дію.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // редакція від 16.09.2021; URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411>
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами// Офіційний переклад.
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII; URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення// редакція від 07.01.2018; URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20180107#n1867>
6. Дудоров О.О., Хавренюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу)/ за ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2019. – 288 с.

Подолян С. В.,
студентка 2-БЮ групи
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
Науковий керівник: Юзько Т.М.
доктор філософії,
завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін,
м. Бар

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У сучасних умовах, як ніколи актуальним постає розгляд проблематики працевлаштування молоді в Україні, адже проблема реалізації права молоді на працю в умовах глобалізації світової економіки є надзвичайно актуальною для української спільноти в цілому.

У сучасних умовах саме молоде покоління є найбільш вразливою та соціально незахищеною категорією населення. Ситуація на сьогодні складається таким чином, що ринок праці переповнений кадрами, через системну кризу в країні відбувається скорочення робочих місць, практично не створюються нові. Через відсутність достатнього практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам на сьогодні стає все складніше [1].

Недосконалість трудового законодавства, неузгодженість між загальними, спеціальними та локальними правовими нормами потребують перегляду та зміни задля посилення рівня соціального захисту молоді та подальшого їх професійного зростання. Ситуація, що склалася є наслідком недостатньо ефективного поєднання економічних реформ і державної політики зайнятості населення. Ситуація з питання працевлаштування молоді в нашому суспільстві є досить суперечливою, адже з одного боку, маємо справу із законодавчо закріпленими гарантіями та нормами, з іншого – в реальному житті ці норми не працюють [2, с. 207]. Тому дане питання потребує ретельного розгляду, адже для країни, молодь – це населення, яке здатне продукувати прогрес та підіймати конкурентоспроможність країни.

Невірною обрано професія, відсутність практичного досвіду, невелика пропонована роботодавцями зарплатня та бажання молодих людей швидко заробити грошей за кордоном, небажання роботодавців працевлаштовувати молодь через додаткові законодавчі гарантії та пільги для цієї категорії працівників – це лише деякі з проблем, що стосуються легального працевлаштування молоді в Україні. Працевлаштування молоді на теперішній

момент вважається однією з гострих соціально-економічних проблем, пов'язаних з тим, що ринок праці та ринок освітніх послуг, так само як і товарний ринок, розвиваються за законами попиту і пропозиції. В такій ситуації доцільним вважається виділення таких основних проблем щодо працевлаштування молоді, які наявні на сьогодні:

– відсутність державних гарантій щодо забезпечення молодих спеціалістів робочими місцями;

– невиконання вимог законодавства щодо укладання письмового трудового договору з неповнолітньою особою;

– не врахування тенденцій міграції молодих спеціалістів;

– не достатнє сприяння держави створенню «молодіжних центрів праці» та забезпечення їх ресурсами з метою їх продуктивного функціонування.

Основними нормативними актами, що регулюють працевлаштування молоді в Україні залишаються Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [3], та Глава XIII Кодексу законів про працю. У вищезазначених актах, зокрема, приділяється увага оплаті праці молоді, їх обліку, медичним оглядам тощо. Відповідно до статті 22 зазначеного Закону, визначено особливі гарантії молоді у сфері зайнятості та підприємництва:

– держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше 2 років після закінчення або припинення навчання в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислюється з урахуванням часу роботи молоді особи до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу;

– держава гарантує надання роботи за фахом на період не менше 3 років молодим спеціалістам – випускникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти державної та комунальної форм власності, потреба в яких була визначена державним замовленням [3, ст. 22].

Положення про надання першого робочого місця молоді містяться також у статті 197 КЗПП [4]. Так, працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше 2 років. Молодим спеціалістам – випускникам державних навчальних закладів, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період не менше 3 років.

Однак, на жаль, в українському законодавстві ще не закріплений ефективний механізм залучення молоді до праці. Низький рівень інформування школярів, абітурієнтів, студентів та випускників про стан і динаміку ринку праці та попит на конкретні спеціальності теж відіграв свою роль і став одним із факторів безробіття серед молоді.

На думку науковців, варто розглянути поняття працевлаштування, як у широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому розумінні – це процес будь-якого влаштування на роботу, у тому числі й самостійного, і за допомогою служби зайнятості. У вузькому розумінні – це діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, суб'єктів підприємницької діяльності, яка спрямована на підшукування роботи особам, що її шукають, включаючи і процес професійної підготовки та перенавчання [5]. На практиці же бачимо зовсім іншу ситуацію, яка пронизана певною кількістю проблем щодо реалізації прав молоді на працю, а саме: законодавством не передбачена відповідальність за можливість відсутності робочих місць на підприємстві, на яке направляється молодий спеціаліст; відсутність гарантій щодо осіб, які навчаються; колізії між законами та підзаконними нормативно-правовими актами щодо правового регулювання працевлаштування молоді; відсутність юридичного закріплення відповідальності роботодавця перед молодим працівником, та ін.

За особливостями правового статусу суб'єкта, який безпосередньо займається працевлаштуванням, виділено такі види правовідносин щодо працевлаштування: працевлаштування за участю недержавних центрів зайнятості; працевлаштування за участю навчальних закладів; самостійне працевлаштування та ін. [6, с. 5]. Ще в додаток на сьогоднішній день однією з причин молодіжного безробіття є той факт, що молода особа не має досвіду роботи, а лише теоретичну базу, тому роботодавці надають перевагу працівникам з досвідом роботи. На даний момент ситуація складається таким чином, що більша частина випускників вищих закладів освіти та інших навчальних закладів змушені самостійно шукати місце роботи.

Таким чином, підсумувавши викладений матеріал можна зробити висновок, що у сучасних умовах в Україні відсутня цілісна концептуальна модель працевлаштування випускників вищих закладів освіти з умов ринкових відносин. Вимагає змін і сама система підготовки молодих спеціалістів у вищих навчальних закладах з урахуванням вимог ринку сучасності, а не звичному принципу за старою схемою. На даний момент актуальними постають принципи змінюваності умов середовища та адаптивності суб'єктів і даному середовищі. Країна повинна проводити виважену політику у даній галузі, що дасть змогу в подальшому чітко вивчати потреби такого специфічного ринку, як ринок працевлаштування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Федорук О.Ю. Працевлаштування молоді: правові аспекти та їх реалізація на практиці. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 2(8). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13foyrnp.pdf>.
2. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4 (39). С. 205-213.
3. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
5. Валентин Крохмальний Працевлаштування молоді у сучасному суспільстві (організаційно-правові аспекти). URL: <https://www.businesslaw.org.ua/pracevlashtuvannia-molodi/>.
6. Щотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Х., 2018. 19 с.

Присяжнюк Д. А.,
студент ОС «Магістр»
Поліський національний університет
Науковий керівник: Ляшенко Р.Д.
к.ю.н., доцент
м. Житомир

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПРОГАЛИН У ПРАВІ

Розвиток суспільних відносин зумовлює потребу зміни законодавства. Ці зміни відбуваються швидко, відповідно суб'єкт правотворчості не завжди встигає приймати якісні нормативно-правові акти відповідно до принципу правової визначеності. Часто ці зміни є кількісними і не завжди якісними. Цим обумовлена проблема появи прогалин у праві. Однак узгодженість законодавства є важливою умовою функціонування права. Тому необхідні механізми адаптації, які можуть мінімізувати відставання правотворчої діяльності стосовно об'єктивних реалій суспільного життя.

Проблема прогалин у праві завжди привертала увагу науковців. Зокрема, до її дослідження звертались у різні часи: І.Я. Михайловський, Є. Васковський, В. Лазарєв, Н. Воппенко, С. Алексєєв, С. Кечекян, В. Леушин та ін. У правовій доктрині мали місце різні підходи для виявлення та визначення прогалин. О. Скакун зазначає, що юридична прогалина - це повна або часткова відсутність у діючих положеннях необхідних правових норм, що не можна ототожнювати з "юридичною помилкою", що є результатом неправильної оцінки об'єктивних умов і прояву законодавчої воля, яка мала б бути закріплена в нормативно-правовому акті [1, с. 400]. Аналогічно визначає правовий розрив А. Шульга, П. Рабінович та ін. Більшість авторів обґрунтовано ділять прогалини на дві категорії – прогалини у праві та законодавстві.

Крім того, законодавчою прогалиною можна вважати нормативний акт, який регулює суспільні відносини загалом, залишає деякі аспекти цих відносин залишаються без правового регулювання, тоді як вони повинні бути врегульовані. За відсутності нормативного акта, тобто якщо певні відносини не закріплені в загальній формі, в законі виникає прогалина.

Значна кількість авторів вважає такий поділ умовним. Зокрема, В. Лазарєв зазначає, що "прогалини в законах, в законодавстві - це прогалини в законі і навпаки" [2, с. 8.]. Цю думку підтримують М. Воппенко, С. Алексєєв та інші. Однак різні дослідники ототожнюють різні види прогалин. Тому В. Нерсєсянц вважає, що прогалини в законі можуть бути наслідком неминучої затримки законодавства через динамічні суспільні відносини, результат законодавчих помилок тощо. [3, с. 490.] О. Венгеров щодо розвитку цієї тези вказує на те, що прогалини є об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні прогалини - це прогалини у впровадженні нових соціальних відносин - правовий вакуум; суб'єктивні - це прогалини в недоліках у законодавстві, правових методах тощо [4, с. 268].

М.В. Цвік зазначає, що прогалина в законодавстві - це відсутність регулювання певних суспільних відносин за умови, коли ці відносини мають бути врегульованими з позицій принципів права [5, с. 416].

Таким чином, найважливішою та визначальною ознакою визначення прогалин є загальна вказівка на відсутність правових норм для регулювання існуючих суспільних відносин. Прогалина в праві по суті є недоліком, що виникає через повну або часткову відсутність в ньому правового регулювання суспільних відносин. Ознаками прогалин у праві є: повна або часткова відсутність правового регулювання суспільних відносин; їх оціночний характер, причому позитивна оцінка яких залежить від правосвідомості суб'єктів, що застосовують правові норми; відсутність норм, які повинні регулювати конкретні життєві обставини; об'єктивні життєві ситуації, що з'явилися внаслідок розвитку об'єктивних суспільних відносин, а в окремих випадках внаслідок дій органів законодавчої, виконавчої та судової влади [7, с. 55].

Причини існування прогалін:

- 1) нездатність законодавця відобразити різноманітність життєвих ситуацій, які потребують правового регулювання (початкова прогалина);
- 2) нездатність законодавця передбачити виникнення нових життєвих ситуацій внаслідок постійного розвитку суспільних відносин та вживати відповідні заходи для прогнозування цих ситуацій (подальші прогалини);
- 3) законодавчі помилки в розробці законів та використанні юридичних прийомів.

Прогалини в законі зазвичай виникають тоді, коли виникає конфлікт норм однакової юридичної сили. На нашу думку, дискусійним є питання віднесення до прогалін наступних випадків: кваліфіковане мовчання з боку законодавця, якщо він утримується від прийняття норми; свідоме апелювання до розсуду суб'єктів правозастосування, коли законодавці очікують на конкретизацію законодавчої волі через акти правозастосування.

Вважаємо, що відсутність правової норми може не вказувати на прогалину, оскільки теорія права передбачає, що правове регулювання не охоплює і не повинно охоплювати всю різноманітність суспільних відносин. Разом з тим, лише законодавець може усунути прогалину. У правозастосовній практиці існують певні стандарти подолання прогалін у праві. Мирозділяємо думку В. Пригоцького, що прогалина у праві є дефектом системи права, подолати прогалину уповноважений лише суб'єкт правотворчості, а суб'єкт правозастосування може її лише подолати [7, с. 137].

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / Пер. з рос. Х., 2001. 656 с
2. Лазарев В.В. Пробелы в праве и пути их устранения. Москва: Юрид. лит., 1974. 184 с.
3. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. М.: Издательская группа НОРМА – ИНФА, 1999. 552 с.
4. Венгеров А.Б. Теория государства и права. М., 2000. 528 с.
5. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
7. Колотова О.В. Відмежування прогалін у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55-59.
8. Пригоцький В. Щодо прогалін права як детермінант виникнення адміністративно-господарського спору, їх виявлення та подолання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С.137-140.

Решивська Я.В.,

студентка III курсу

факультету публічного управління та права

Науковий керівник: Шпиталенко Г.А.,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,

кандидат історичних наук

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Римське право мало неабиякий вплив на становлення та розвиток національних правових систем. Особливий вплив римського права відчутний у правових системах країн, що відносяться до романо-германської правової сім'ї. Україна, як представниця континентальної правової сім'ї, не стала винятком і формувала свою правову систему під впливом римського права. Так, сімейне право України є однією з приватних галузей права, де має місце рецепційоване римське приватне право. Метою даної наукової розвідки є дослідження впливу римського права на українське сімейне право.

Шлюб за римським правом – це союз чоловіка та жінки, союз на все життя, спілкування засноване на праві божому та людському. Законний шлюб укладався лише між римськими громадянами, які мали на це право. За римським правом законний шлюб поділявся на шлюб із чоловічою владою (*cum manu*) та шлюб без чоловічої влади (*sine manu*). Також у I столітті до н.е. у Римі з'явилася така форма шлюбу як конкубінат (*concubinatus*). Конкубінат – постійне, дозволене законом співжиття чоловіка та жінки, проте не відповідає вимогам законного шлюбу [1]. Своєю чергою Сімейний кодекс України в частині 1 статті 21 зазначає, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2]. Важливо доповнити, що СК в статті 74 визнає спільне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, тобто як таке, що пов'язує осіб спільним побутом та взаємними правами й обов'язками, а також визнає майно, набуте за час такого спільного проживання, спільною сумісною власністю цих осіб. Отже, можна говорити про існування фактичного шлюбу в Україні, який в побуті ще називають «цивільним», однак Сімейний Кодекс не надає спеціального терміна, що позначив би відповіді явище.

Умовами укладання шлюбу за римським правом були: досягнення шлюбного віку (дівчата – 12 років, а хлопці – 14 років); відсутність близького споріднення (інцестом вважався шлюб, в якому чоловік і дружина були родичами до 4 коліна, інцест найчастіше карався стратою); наявність у наречених права укладати римський шлюб (таке право мали лише вільні

римські громадяни); вільно волевиявлення згоди наречених на укладення шлюбу (у стародавні часи надавалася лише згода чоловіка); відсутність нерозірваного шлюбу одного з наречених на момент укладання шлюбу. Українське право передбачає такі умови укладання шлюбу: досягнення шлюбного віку – 18 років (ст. 22 СК); вільна згода жінки та чоловіка (ст. 24); право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу кожного з подружжя (ст. 25 СК); відсутність кровних зв'язків (ст. 26 СК) [2].

Якими ж були підстави припинення шлюбу в Римі? Якщо проаналізувати джерела римського приватного права, то шлюб припинявся внаслідок: по – перше, смерті одного із подружжя, по – друге втрати свободи або громадянства і по – третє розірвання шлюбу (розлучення) [4, с. 134]. Припинення шлюбу внаслідок утрати свободи з оберненням одного з подружжя в рабство мала наслідком припинення шлюбу в окремих випадках. Якщо особа, що була захоплена в полон і обернена в рабство поверталася потім до Риму, вона на підставі юридичної фіксації розглядалася як така, що ніколи не втрачала ні свободи, ні громадянства. Влада такої особи над дружиною в шлюбі *cum manu* ніколи не зупинялася. Шлюб *sine manu* як фактичний, а не юридичний зв'язок вважався припиненим. Але шлюб вважався таким, що продовжується, якщо подружжя разом перебувало у полоні [3, с. 48]. Втрата особою громадянства відбувалася найчастіше з утратою свободи особи, що спричиняло втрату правоздатності. Відсутність правоздатності мала наслідком неможливість укладання шлюбу чи збереження існуючого. У римському праві діяв принцип широкої свободи розлучень. Відомі різні підстави та порядок розлучення: у шлюбі *cum manu* розлучення здійснювалося тільки за волею чоловіка (*repudium*), а шлюб *sine manu* розривався за бажанням як чоловіка, так і дружини (*divortium*). Розлучення в односторонньому порядку дозволялося тільки за умови наявності належної підстави та дозволу сімейного суду. Належними підставами для розлучення були: неналежна поведінка одного з подружжя, який порушив подружню вірність або вчинив замах на життя другого із подружжя. Дозволялося розлучення через безпліддя та бажання жити в монастирі.

Сімейний кодекс України у статті 104 передбачає такі підстави припинення шлюбу: смерть одного з подружжя або оголошення його померлим; внаслідок його розірвання; якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті; якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання [2]. У статті 105 СК України міститься перелік процесуально-правових підстав для розірвання шлюбу, якими можуть бути: заява одного із подружжя, спільна заява подружжя, позов дружини чи чоловіка [2]. Розірвання шлюбу здійснюється через державний орган реєстрації актів цивільного стану та суд, згідно з положеннями Сімейного кодексу України.

Отже, дослідивши законодавчу базу, можна зробити висновок, що сімейне право України перейняло в досталь від римського сімейного права, але не втратило своєї самобутності та являє собою баланс запозиченого та свого. Римське право заклало фундамент, а українське законодавство з плином часу додавало свої характерні норми та удосконалювало попередні, що дозволяє кожному громадянину повністю реалізувати своє право на шлюб.

Список використаних джерел

1. Махинчук В., Звезда С. Конкубинат в Семейном кодексе // Юридическая практика. – 2004. – №4
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Редакція від 01.01.2021, підстава - 942-IX
3. Борисова В.І. Основи римського приватного права: Підручник // В.І. Борисова, Л.М. Баранова – Х. : Право, 2008. – 218 с.
4. Драгомирова Ю.В. Розірвання шлюбу у римському приватному праві / Ю. В. Драгомирова. – С. 39–41

Соколик Н. П.,

студентка 2-БЮ групи

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,

Науковий керівник: Слугоцька В.М.

викладач правових дисциплін,

м. Бар

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах стрімких змін, що відбуваються у суспільному житті, розвитку демократії, побудови правової держави особливої актуальності набувають питання укріплення законності та правопорядку, неухильне дотримання та забезпечення прав і законних інтересів громадян, реалізації принципу соціальної справедливості. У зв'язку з цим злочинність неповнолітніх стає безперечною складовою, яка відображає соціальний розвиток суспільства, досконалість законодавчих ініціатив і проведеної перспективної політики.

Кримінальний кодекс України закріпив особливості кримінальної відповідальності і покарання осіб даного контингенту, встановив вікові критерії виділення його в особливу демографічну групу. Все це робить не тільки можливим, а й необхідним кримінологічне вивчення злочинності неповнолітніх, її основних характеристик, причин і умов, які сприяють здійсненню злочинів особами у віці від 14 до 18 років, розробку заходів щодо їх попередження.

Статистичний аналіз сучасної злочинності неповнолітніх в Україні дозволяє виокремити та узагальнити причини підліткової злочинності: це, як правило, негативні процеси, які відбуваються в житті підлітків. Неповнолітніми, в тому числі за їх участі, вчиняється кожний 10 злочин. В якості однієї з тенденцій, що характеризує стан злочинності серед неповнолітніх на сучасному етапі, слід назвати зростання корисливо-насильницьких злочинів, які являють собою підвищену суспільну небезпеку [4].

Одним із напрямів у боротьбі зі злочинністю взагалі та злочинністю неповнолітніх є профілактична діяльність в основі якої лежать основні принципи, характерні для попередження злочинності в цілому. Однак поряд цим потрібно зазначити, що попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми мають свою специфіку, обумовлену особливостями даного виду злочинності.

Законодавством України визначена низка органів та служб, які уповноважені та зобов'язані проводити профілактичні заходи щодо протидії злочинності неповнолітніх. Серед суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх особливе місце належить органам Національної поліції, які не тільки самі здійснюють спеціальні попереджувальні заходи, але й забезпечують взаємодію з виконання таких заходів іншими спеціальними органами та установами, створюють для цієї діяльності відповідні умови та використовують їх можливості.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» такими органами є: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка). Відповідно до вимог цього Закону у здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни [2].

Найсуттєвішим для теорії і практики боротьби зі злочинністю неповнолітніх є виявлення специфіки дій суб'єктів профілактики і, відповідно, масштабів здійснюваних ними запобіжних заходів та аналіз конкретної спрямованості цих заходів. Зауважимо, що питання про рівні профілактики злочинів не дістало однозначного вирішення. Найбільш обґрунтованою виглядає точка зору

О.М. Яковлєва [6, с. 5], який виділяє три рівні попередження злочинів: загальносоціальна профілактика, тобто попереджувальна діяльність, що здійснюється у суспільстві в цілому; профілактика у соціальних групах і колективах; індивідуальна профілактика (рання і безпосередня).

Загальносоціальний рівень попередження злочинності і злочинів неповнолітніх можна визначити як комплекс таких великомасштабних заходів, що поліпшують можливості сімейного, шкільного, трудового виховання неповнолітніх, їх дозвілля (в тому числі у рамках певного контингенту, території тощо), метою яких є орієнтація на пом'якшення, нейтралізацію, усунення тих недоліків і прогалин у загальній системі соціального виховання, умовах життя неповнолітніх, які найбільш часто продукують злочини у середовищі підростаючого покоління або сприяють їм. Такі заходи є базовими для спеціальної профілактики, розширюють її можливості [1, с. 25].

Та все ж, пріоритетним напрямком протидії злочинності неповнолітніх є індивідуальна профілактика. Загальні засади індивідуальної профілактики правопорушень закріплені в розділі III проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29 грудня 2009 року. Під індивідуальною профілактикою розуміється система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [3].

Загалом, залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка), профілактичну діяльність можна поділити на чотири види:

1) рання профілактика, тобто заходи переконання, подання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру;

2) безпосередня профілактика, тобто комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях;

3) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики);

4) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені (постпенітенціарний вид профілактики).

На думку професора О.Г. Кальмана, одним із найважливіших етапів протидії злочинності неповнолітніх є саме її рання профілактика. Подальші етапи - безпосередня профілактика, профілактика на час передзлочинної поведінки і профілактика рецидиву спрямовані на те, щоб: оздоровити середовище і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися у несприятливих умовах життя і виховання ще до того, як вони негативно позначаться на поведінці цих осіб (етап ранньої профілактики); не допустити становлення

неповнолітніх на злочинний шлях і забезпечити виправлення осіб із уже значним ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення незлочинного характеру (етап безпосередньої профілактики); створити умови для виправлення осіб, які систематично вчиняють правопорушення, що свідчить про вірогідність вчинення злочину у найближчому майбутньому (етап профілактики передзлочинної поведінки); попередити рецидив підлітків, які раніше вчиняли злочини (профілактика рецидиву) [5, с. 216].

Таким чином, можна зробити висновок, що попередження злочинності серед неповнолітніх є соціально-правовим процесом, що знижує та обмежує антисуспільні явища, породжені злочинністю, який забезпечується всією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами, спеціальними органами та установами а також громадськістю. В загальному вигляді протидія злочинності неповнолітніх здійснюється на основі поєднання економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів, що не мають своїм спеціальним призначенням боротьбу зі злочинністю та запобігання злочинам. Але вони сприяють і цьому завданню, створюючи умови, що виключають саму можливість існування злочинності як соціального явища. Даний вид діяльності виступає як засіб, за допомогою якого в суспільстві досягається зниження рівня та обмеження масштабів злочинності.

Список використаних джерел:

1. Омеляненко Г. Злочин вчинив неповнолітній. *Правовий всеобуч*. № 8. 2002. С. 22-26.
2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України України*. 1995. № 6. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про профілактику правопорушень: проект Закону України від 29 грудня 2009 р. Судова влада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/>
4. Профілактика злочинів: підручник. Богатирев І.Г., Василевич В.В., Гіда О.Ф., Джужа О.М. та ін.. К.: Атіка, 2010. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3008/1/%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%86%D0%92.pdf>
5. Проблеми протидії злочинності: підручник. Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.М, Лизогуб Б.В., Мірошниченко С.С. та ін.. За заг. ред. проф. О.Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.
6. Яковлев А.М. Индивидуальная профилактика преступного поведения. - Горький, 1977. С.5.

Степаненко О.Р.,

студентка

Державного університету «Житомирська політехніка

Науковий керівник: Барановська Т.В.,

доцент кафедри економічної безпеки,

публічного управління та адміністрування,

кандидат економічних наук, заступник декана

м. Житомир

МІЖНАРОДНІ ПРАВООХОРОННІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ СПІВРОБІТНИЦТВО З УКРАЇНОЮ

Нині в світі існує безліч механізмів співпраці держав. Один із них – міжнародні організації. Міжнародні організації відіграють важливу роль у керівництві та реформуванні сфери безпеки. Крім того, вони створюють правила поведінки, які відображають стандарти взаємовідносин між державами, забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності – один із видів спільної діяльності держав, спрямованої на узгодження та захист їх законних прав та інтересів, а також досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності, на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права. А саме загальних принципів таких як: непорушність територіальної цілісності, мирне врегулювання конфліктів та спорів, забезпечення основоположних прав людини, рівноправність; та спеціальних, які охоплюють відповідну сферу притаманну конкретній організації.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

ОБСЄ – найбільша міжнародна регіональна організація, що налічує 57 держав світу. Пріоритетами ОБСЄ прийнято вважати: підтримання мирних відносин, вирішення конфліктів між державами, врегулювання політичних криз, підтримання безпеки, забезпечення довіри та стабільності, захист та підтримка основоположних прав та свобод людини, заохочення до співпраці держав-учасниць для покращення економічного стану регіону ОБСЄ. Україна стала учасницею ОБСЄ 30 січня 1992 року. Участь в даній міжнародній організації України вкрай важлива, оскільки сприяє процесу демократизації, поліпшенню її законодавства з курсом на європейські стандарти та вимоги. До того ж надає великі можливості до співпраці України та ЄС, зокрема в ситуаціях стосовно зовнішньополітичних проблем. Також у 2013 році Україна здійснювала Головування в ОБСЄ, розставивши пріоритети, щодо врегулювання конфліктів, посилення забезпечення довіри та безпеки у всьому просторі ОБСЄ, захисту прав і свобод людини та всіх фундаментальних принципів, які закладено в основу ОБСЄ. В останні роки роль співпраці України та ОБСЄ неодмінно важлива, особливо в якості протидії агресії Російської Федерації. 21 березня 2014 року ОБСЄ спорядила моніторингову місію стосовно війни на сході України.

Головними пріоритетами діяльності України в ОБСЄ є:

1. Міжнародне визнання організацією та спільнотою низки порушень Російською Федерацією стосовно фундаментальних принципів внаслідок військової агресії на сході України, окупації Автономної Республіки Крим та інших протиправних дій щодо суверенної держави України та її громадян. Використання засобів та інструментів ОБСЄ для припинення протиправних дій та агресії Російської Федерації, а також зобов'язати відшкодувати завдані Україні збитки.[1,с.177]

2. Гарантування підтримки діяльності України зі сторони ОБСЄ та її держав-учасниць із непорушення та захисту територіальної цілісності, суверенітету та незалежності, допомога в запровадженні необхідних реформ.

3. Забезпечення присутності на порядку денному ОБСЄ пріоритетних питань для України: припинення порушень основоположних принципів та зобов'язань у рамках ОБСЄ, відновлення довіри, мирне врегулювання існуючих проблем, зміцнення заходів міжнародної організації у галузі попередження можливих конфліктів, відновлення засобів зміцнення безпеки, зміцнення свободи слова та ЗМІ, боротьба з пропагандою та інформаційними маніпуляціями, посилення захисту прав людини. [1, с.178]

Організація Північноатлантичного договору (НАТО)

Створення міжнародної організації НАТО відбулося в результаті підписання Північноатлантичного договору (4 квітня 1949 року), згодом ,а саме 24 серпня 1949 року договір набрав чинності. Організація налічує 30 держав-учасниць. НАТО повинна забезпечувати свободу і безпеку шляхом використання політичних та військових засобів для своїх держав-учасниць. НАТО притаманні цінності щодо захисту основоположних прав і свобод людей, дотримання демократії, верховенства права та мирного розв'язання конфліктів, що виникають між державами. У разі військово-політичної агресії ззовні організації, діє так званий принцип колективної безпеки, інакше кажучи члени НАТО діють в таких ситуаціях спільно та організовано, а саме: надають необхідну допомогу, включаючи застосування збройної сили, для захисту своїх держав-учасниць. На сьогодні Україна не є учасником НАТО, проте вона є єдиною країною-партнером, що бере участь у всіх основних поточних миротворчих подіях під її проводом. Слід зазначити, що співробітництво України та НАТО регулюється відповідно до Указу Президента України «Про річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на поточний (2021) рік». Головний акцент у Програмі зосереджується на зусиллях держави, спрямованих на забезпечення здоров'я, безпеки і добробуту людини як ключового суб'єкта національної безпеки. Людиноцентричність, права, свободи і законні інтереси громадян є у центрі реформ, що впроваджуються. Зазначено про пріоритетні цілі щодо протидії збройній агресії з боку Російської Федерації, відновлення територіальної цілісності, а також про зменшення негативного впливу пандемії, яка виникла в результаті хвороби Covid-19. Окрему увагу у

Програмі приділено питанням поглиблення взаємодії з НАТО у рамках отриманого Україною у 2020 році статусу партнера розширених можливостей. Цей стратегічний курс держави спрямований на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору. [2]

Інтерпол (англ. International Criminal Police Organization, ICPO)

Інтерпол (Interpol) — міжнародна організація, що займається пошуком певного об'єкту, людини, сприяє пошукам поліції. За розміром 2 найбільша міжурядова міжнародна організація. Основні цілі організації полягають у: забезпеченні та розвитку широкого взаємного співробітництва всіх органів (установ) кримінальної поліції у рамках існуючого законодавства країн-учасниць та в дусі Загальної декларації прав людини; створенні та розвитку установ, які можуть успішно сприяти запобіганню та боротьбі з загальною кримінальною злочинністю. [3, с. 317] Україна стала учасником Інтерполу у 1992 році. Відповідно до Постанови №220 Кабінет Міністрів України затвердив «Положення про Національне центральне бюро Інтерполу». Документ встановлює, що взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне бюро Інтерполу (НЦБ). Національна поліція виступає як Національне бюро Інтерполу. [4] Головними напрямками НЦБ Інтерполу в Україні виступає боротьба з різноманітними злочинами, а саме у сфері зовнішньоекономічної діяльності, паливно-енергетичного комплексу, кредитно-фінансовій та банківських системах. Особливу увагу приділяє злочинам міжрегіонального характеру, зокрема застосування вогнепальної зброї, незаконним обігом наркотиків та нелегальною міграцією.

Отримані результати свідчать про вкрай важливу необхідність підтримання співробітництва України з іншими незалежними та прогресивними державами. Головною метою такої співпраці є гарантування високого рівня забезпечення національних інтересів і безпеки України. Тому наша держава є стороною міжнародних договорів та угод бере участь у діяльності спеціалізованих міжнародних організацій та роботі міжнародних конференцій.

Список використаних джерел:

1. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ): Міністерство закордонних справ від 01.10.2021 р.

URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>

2. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік: 11 травня 2021 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021#Text>

3. Перепьолкін С.М. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: конспект лекцій / С.М. Перепьолкін. – Дніпро, 2016. – 54 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» / №220: 16 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>

Фаріга Є.В.,

Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Горностай А.В.,

к.ю.н., доцент кафедри Кримінального права №1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ.111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Після гучних подій на історичному полотні нашої країни, зокрема «Майдану» та окупації російськими військами території України, було порушено сотні кримінальних проваджень щодо державної зради. Саме тому, на мою думку, варто звернути увагу на статистичні данні по країні за 7-річний термін, аби зрозуміти масштаби проблематики та ефективність притягнення до відповідальності за цією статтею в сучасній Україні.

Стаття 111 Кримінального кодексу України (ККУ) передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.[1, ст.111]

Проаналізувавши офіційні джерела, я створила порівняльну таблицю (Табл.1), у якій зазначені кількість облікованих правопорушень за певні звітні періоди, кількість справ, по яким висунуто підозру, з обвинувальним актом, кількість закритих проваджень та ухвалених судових рішень. Загальну картину доречно представити саме періодом від 2013 року (до початку активних

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

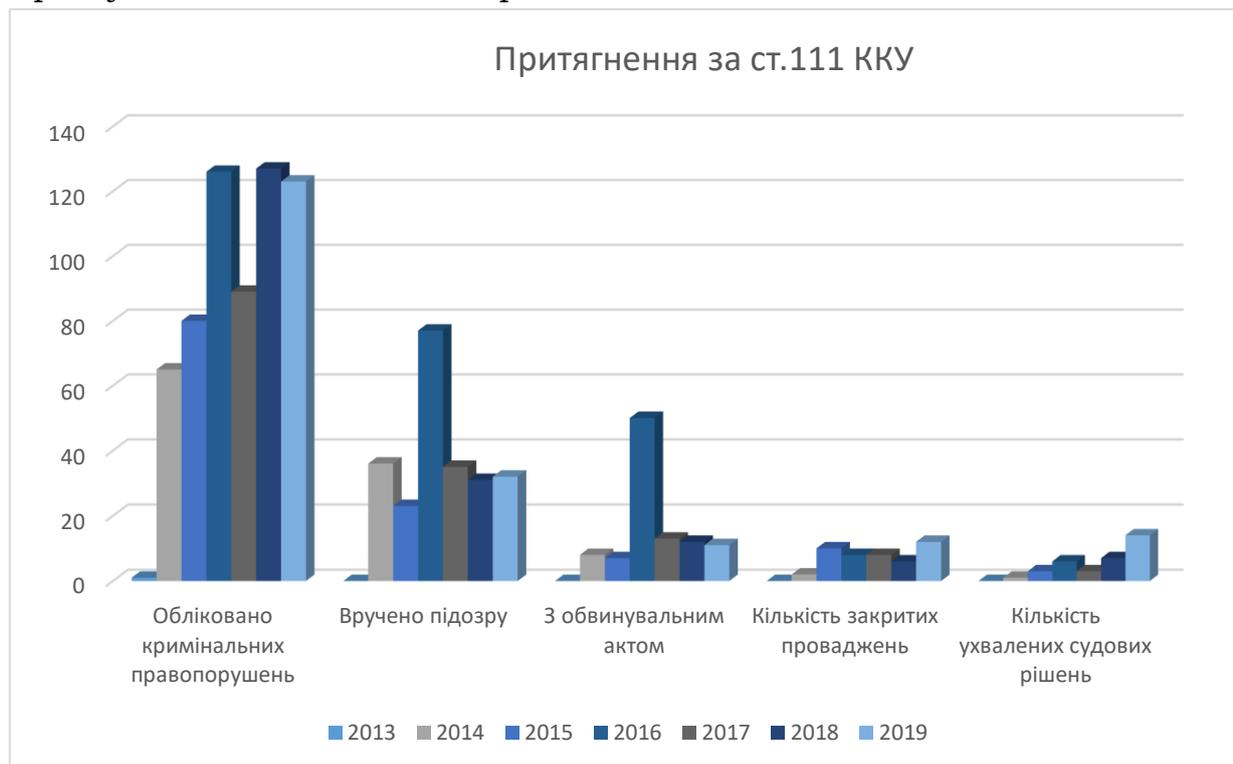
Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2021 р.)

проявів внутрішньо- та зовнішньодержавних конфліктів) по 2019 рік, що дозволить показати у ретроспективі статистику зростання кількості вчинених правопорушень за згаданою статтею і прослідкувати співвідношення порушених кримінальних проваджень та винесених вироків суду.

Табл.1 [2]

Обліковано кримінальних правопорушень	Вручено підозру	З обвинувальним актом	Кількість закритих проваджень	Кількість ухвалених судових рішень
Січень-грудень 2013 р.				
1	0	0	0	0
Січень-грудень 2014 р.				
65	36	8	2	1
Січень-грудень 2015 р.				
80	23	7	10	3
Січень-грудень 2016 р.				
126	77	50	8	6
Січень-грудень 2017 р.				
89	35	13	8	3
Січень-грудень 2018 р.				
127	31	12	6	7
Січень-грудень 2019 р.				
123	32	11	12	14

Для кращого просторового сприйняття наведених значень можна скористуватися виведеною діаграмою:

Аналізуючи зазначені данні та спираючись на візуалізацію значного розриву між значеннями облікованих кримінальних правопорушень та кількістю ухвалених судових рішень, можна дійти висновку, що починаючи з 2014 року кількість облікованих кримінальних правопорушень за статтею 111 ККУ стрімко зростає і досягає піку у 2018 році. Проте, не можна не звернути увагу й на співвідношення кількості порушених кримінальних проваджень кількості ухвалених судових рішень у справах, враховуючи також відносно невелику кількість закритих проваджень. Окрім того, цифри вказують на те, що обвинувальний акт по справам спрямовується до суду приблизно лише у третині проваджень, в яких вручена підозра про вчинення злочину.

На мою думку, це свідчить не лише про недостатню ефективність державного апарату щодо притягнення винних осіб за ст.111 ККУ, а й про слабкість сторони обвинувачення, яка частіше всього не може зібрати достатню кількість обґрунтованих доказів або неправильної кваліфікації злочинів як державна зрада.

Узагальнивши статистичну інформацію за поставленою проблемою, я можу дійти висновку, що за 7 років, що були досліджені, було приведено в дію лише 34 вироки суду при 101 обвинувальному акті, переданому до суду, і це лише третина. Отже можна говорити про те, що на даний момент в Україні справи за цією статтею просуваються надто повільно. Причин є декілька, проте основними є завантаженість судової системи, неякісна кваліфікація злочинів як державної зради, відсутність чіткої позиції державного обвинувачення у цих справах та недосконалість системи притягнення до юридичної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України.

Зважаючи на нестабільну політичну ситуацію в країні та хитку позицію державних структур, я вважаю, що дане питання потребує належної уваги з боку держави щодо врегулювання процедури та збільшення ефективності діяльності державних механізмів та заслуговує на більш детальне вивчення представниками вітчизняної юридичної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Статистична інформація Генеральної прокуратури України.: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820

Щербіна К.В.,
студентка 2-го курсу КНТЕУ
Науковий керівник: Шведова Г.Л.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу
Київський національний торгово-економічний університет
м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО КВАЛІФІКАЦІЇ МЕЖ ПЕРЕВИЩЕННЯ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Як закріплює Конституція України, кожна людина має право на захист своїх прав, особливо право на життя (Стаття 27)[2]. Стаття 36 Кримінального Кодексу України, в якій закріплено право на необхідну оборону ще раз гарантує та підтверджує право людини на захист своїх прав. Але як зазначає доцент А.В. Горностай: «В законодавстві існують неврегульовані питання, а саме існують думки, що перевищення людиною меж необхідної оборони, може розцінюватися як замах, або умисне злочинне діяння чи бездіяльність»[1].

Ця тема є актуальною і розглядається вже декілька років багатьма науковцями, але досі думки розділені стосовно оцінки покарання. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 Кримінального Кодексу України. Професор Ю.В. Баулін підкреслює: «Якщо особа, яка захищається, перевищуючи межі необхідної оборони, вчинила дії, безпосередньо спрямовані на умисне вбивство того, хто посягає, чи на умисне спричинення йому тяжких тілесних ушкоджень, але при цьому злочин не довела до кінця з причин, що не залежали від її волі, такі дії підлягають кваліфікації відповідно за ст.15 та ст. 118, чи ст. 124 КК як замах на злочин»[3].

Протилежну думку стосовно цього питання займає В.О. Навроцький, який вважає: «Неможливим вчинення злочинів, передбачених статтями 118 та 124 КК України, з прямим умислом». А відтак, і замах на ці злочини також вважає неможливим. Однак в законодавстві не виключається можливість вчинення цих діянь із прямим умислом. В судовій практиці зазначається, що злочини, які скоєні

при перевищенні меж необхідної оборони частіше всього відбуваються з непрямим умислом, але існують і випадки заподіяння з прямим умислом.

За загальним правилом необхідна оборона має бути своєчасною. Вона можлива від наявного посягання, тобто такого, яке вже почалось і ще не закінчилось. Однак у ряді випадків така оборона можлива і до початку або після закінчення посягання. Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що «стан необхідної оборони виникає не лише в момент суспільне небезпечного посягання, а й за наявності реальної загрози заподіяння шкоди тому, хто обороняється»[4]. Шкода при необхідній обороні може бути заподіяна тільки тому, хто посягає. Якщо при необхідній обороні випадково заподіяно шкоду не причетній до посягання особі, то відповідальність, залежно від наслідків, може настати за заподіяння шкоди з необережності.

Як зазначається в статті доцента А.В. Горностай: «Нападник при вчиненні потерпілою особою перевищення необхідної оборони перетворюється на об'єкт, життя і права якого потрібно захищати, а потерпіла особа в цьому випадку повинна відповідати за свої дії, навіть у тому випадку, коли вона не досягла бажаного результату (смерті нападника чи заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень)»[1]. Ми вважаємо, що перевищення необхідної оборони в більшості випадків потрібно розглядати як замах, навіть коли він не був завершений по волі інших осіб. Особа, яка буде відповідати за перевищення необхідної оборони, повинна відповідати тільки за матеріальними наслідками до яких призвели її дії.

Список використаних джерел

1. Вісник Асоціації кримінального права України, 2015, № 2./-С.111-121.
2. Конституція України; Конституція, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Загальна частина / Баулін Ю.В., Борисов В. І., Тютюгін В.І. та ін. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – С. 144.
4. Постанова ПВС № 4 від 28.06.1991 р. " Про практику застосування судами законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільна небезпечних посягань".

Юрченко З.-Н. А.,
студентка факультету міжнародної торгівлі та права
Київський національний торговельно-економічний університет,
Науковий керівник: Хорт І.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність даного питання полягає в тому, що в сучасних умовах розвитку економіки об'єкти інтелектуальної власності набирають все більшої цінності як актив підприємства. У зв'язку з цим збільшується кількість вчинених правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Однією з передумов для здійснення ефективного захисту об'єктів інтелектуальної власності підприємства в суді є належний вибір способу(-ів) та засобу(-ів) захисту, а також безпосередня можливість їх застосування.

Існують наступні юрисдикційні форми способів захисту прав інтелектуальної власності:

- Цивільно-правовий;
- Адміністративно-правовий;
- Кримінально-правовий [1].

Відповідно, кожен спосіб захисту прав інтелектуальної власності передбачає свої засоби захисту. Наприклад, в кримінально-правовому способі захисту, передбачені такі засоби, як кримінальна відповідальність, а саме: штраф, виправні роботи і позбавлення волі; в цивільно-правовому – цивільна відповідальність: цивільний позов про винесення судової заборони та/або відшкодування збитків, матеріальної шкоди тощо; а в адміністративно-правовому – штраф, рішення уповноважених органів і оплатне вилучення/конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.

Хоча більшість країн використовують судові органи з метою забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, адміністративні органи також відіграють важливу роль у забезпеченні адекватної правової охорони інтелектуальної власності [1].

Одним з найважливіших національних адміністративних органів в питаннях забезпечення захисту прав інтелектуальної власності повинен бути національний митний орган. Цей орган загалом відповідає за забезпечення ввезення в країну тільки тих товарів, які були вироблені на законних підставах та з дозволу власника прав на об'єкти інтелектуальної власності [1].

Зокрема, ми погоджуємось з твердженням О.С. Харченко про те, що наближення митного законодавства України (зокрема й у сфері охорони прав інтелектуальної власності) до стандартів ЄС передбачено також Угодою «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони») [2].

Згідно зі звітом Державної фіскальної служби на митницях все частіше фіксується порушення митних правил при переміщенні товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності. Наприклад, у 2013 році кількість таких випадків була 2791, у 2016 році – 6440 випадків, а у 2018 році сягнула більше 7259 випадків [3]!

У Митному кодексі України передбачений Розділ XIV «Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України». В цьому розділі є Глава 57 «Заходи митних органів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України», яка містить статті 398, 399 та 400 що встановлюють порядок ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, а також призупинення митного оформлення товарів, як на підставі даних митного реєстру, так і за ініціативою самого митного органу.

Варто зауважити, що корисна модель в розрізі митного законодавства як об'єкт права інтелектуальної власності відсутній. Відповідно до п. 46 ст. 4 Митного кодексу до переліку об'єктів права інтелектуальної власності входять виключно об'єкти авторського права і суміжних прав, винаходи, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, сорти рослин, компонування напівпровідникових виробів.

Одним із потенційно дієвих способів захисту/попередження від порушення прав інтелектуальної власності є внесення об'єктів інтелектуальної власності в митний реєстр. Чому потенційно? Тому що в Україні даний інститут потребує вдосконалення. Попри те, що існує Порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 648 від 30.05.2012, процедура внесення об'єктів інтелектуальної власності в митний реєстр залишається дещо розмитою. Навіть досвідчені патентні повірені не завжди можуть заздалегідь передбачити, які об'єкти будуть внесені у митний реєстр, а які ні. Більше того, на велику кількість питань патентні повірені не мають чітких відповідей, оскільки не так давно були прийняті зміни щодо реєстрації в митному реєстрі.

Висновки. Отже, систему правової охорони у сфері інтелектуальної власності можна вважати ефективною, у тому випадку, коли держава забезпечує та гарантує належний захист прав інтелектуальної власності. При аналізі правового регулювання національного законодавства можна прийти до

висновку, що Україна потребує вдосконалення процедури переміщення товарів через митний кордон з дотриманням прав інтелектуальної власності. Про наявність цієї проблеми вказують не тільки українські дослідники та практики, а й іноземні партнери [2]. Саме для того, щоб забезпечити суб'єктів інтелектуальної власності захистом їх прав, в державі повинен бути сформований надійний механізм роботи способів та засобів захисту інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с.
2. О.С. Харченко. Новели сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України. *Право та інновації. Теорія і практика інтелектуальної власності*. 6/2019. с.89-99.
3. Звіт Державної фіскальної служби України за 2018 рік, затверджений в.о. Голови ДФС України О. Власовим від 26.03.2019 р. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/240396.pdf>.

Дискусії та обговорення

Скрипник А.В.,

доктор філософії в галузі права,
асистент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Полтава

ОКРЕМІ ЦИФРОВІ АСПЕКТИ ОБШУКУ ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ

Закономірністю (на переконання автора, негативною) у практичній діяльності можна назвати ситуації, коли під час або після обшуку затриманої особи відбувається огляд машинного носія (зазвичай, мобільного телефону) та збереженої на ньому інформації (переважно такої, що належить до охоронюваної законом таємниці: повідомлень тощо) [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Показово, що аргументи про законність такої практики можна віднайти в актах найбільш очікуваної суспільством судової інституції – Вищого антикорупційного суду. Суд, одним із завдань якого є здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (ст.3 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд»), не лише визнав законним огляд мобільного телефону (зокрема, абонентських номерів та листування), вилученого (через потребу подолати систему логічного захисту) під час обшуку затриманої особи [7], але й навів висновок, що претендує на нормативність: «...при затриманні особи у порядку ст. 208 КПК України, органу досудового розслідування немає необхідності у отриманні додаткового дозволу суду на зняття інформації та зображень із вказаних мобільних телефонів, оскільки, така можливість прямо передбачена Кримінальним процесуальним кодексом України» [8]. Навіть більше, висловлена позиція еволюціонувала і досягла апогею свого розвитку в ухвалі Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 02 червня 2020 року (справа № 520/2989/16-к) [9]. Фабула справи аналогічна попереднім, проте лише до моменту вилучення мобільних телефонів: після цього на них було накладено арешт та, вже традиційно, оглянуто (зокрема, і цифрову інформацію, що належить до охоронюваної законом таємниці). Тож, перед судом постало питання допустимості отриманих у такий спосіб доказів. Аргументація позитивної відповіді на нього ґрунтувалася на оригінальному тлумаченні норм КПК. Суд зазначив, що: 1) «...тимчасовий доступ до речей і документів передбачає надання такого доступу іншою особою у володінні якої знаходяться такі речі і документи. Проте, станом на момент огляду телефонів вони зберігались при матеріалах кримінального провадження, тобто знаходились у володінні сторони обвинувачення. А тому,

звернення до суду з клопотанням про тимчасовий доступ в даній ситуації було недоцільним»; 2) з аналізу ч.1 ст.166 КПК (що визначає наслідком невиконання ухвали про тимчасовий доступ проведення обшуку), «можна дійти висновку, що проведення обшуку надає стороні обвинувачення більш ширші повноваження для доступу до певних речей чи документів та інформації, яку вони містять» (ухвала від 02 червня 2020 року (справа № 520/2989/16-к) [9]. З усього цього було зроблено висновок, що претендує на нормативність не менше за згаданий раніше: «...орган досудового розслідування вилучивши в ході проведення обшуку певне майно наділений повноваженнями для доступу до охоронюваних законом таємниць, які містяться в таких речах та документах, в тому числі передбачених п. п. 6, 7 ч. 1 ст. 162 КПК України» [8].

На наше глибоке переконання, з описаною вище практикою погодитися не можна. *По-перше*, такий огляд суперечить меті особистого обшуку. Як слушно зазначалося в одному із судових рішень, «...обшук особи фактично не є окремою слідчою дією, а поглинається такою дією, як затримання чи обшук житла» [9]. Затримання ж особи без ухвали слідчого судді (ст.207, 208 КПК) є виключенням, метою якого є запобігти злочинів чи його перепинити (ч.3 ст.29 Конституції України). У контексті цих цілей побудовані і підстави затримання (п.1,2 ч.2 ст.207, п.1,2 ч.1 ст.208 КПК), і правомочності особи, що затримала. Йдеться про: а) тимчасове вилучення майна – кожним, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст.207, 208 (ч.1 ст.168 КПК); б) особистий обшук – уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором (ч.3 ст.208 КПК). Вони здійснюються не з метою зібрати докази чи зберегти доступ до їх процесуальних джерел (що у ситуаціях до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, для яких описані інститути і створювались, є очевидно незаконною діяльністю (ч.3 ст.214 КПК), а, окрім згаданої вище мети (ч.3 ст.29 Основного Закону), ще й для того, щоб убезпечити оточуючих осіб та затриманого від дій останнього. Саме цілями і визначаються межі особистого обшуку та ступінь втручання у сферу прав людини, з якою нерозривно пов'язаний наступний аргумент.

По-друге, згадані процесуальні дії обмежують різні права людини: а) затримання – право на свободу та особисту недоторканість; б) обшук особи – право на повагу до приватного життя; в) тимчасове вилучення майна – право власності; г) огляд цифрової інформації, що становить охоронювану законом таємницю – право на повагу до приватного життя та таємницю спілкування. Логіка «автоматичного співобмеження прав» (вилучили – можемо оглянути / обмежили право власності – можемо обмежити й інші права) несумісна з принципами верховенства права і законності. Окрім того, інформація – це благо нематеріальне (ст.200 ЦК), а тому на правомірність доступу до неї не може вплинути процесуальна дія (тимчасове вилучення майна), що обмежує право матеріального характеру (право власності). Саме пов'язаність цифрової інформації з іншими правами (правом на особисте життя та його таємницю (ст.301 ЦК), на інформацію (ст.302 ЦК), на таємницю кореспонденції (ст.306 ЦК) тощо), на наш погляд, не дозволяє

уникнути судового контролю за правомірністю доступу до неї (і, відповідно, обмеження інших, ніж право власності, прав). Ситуація не змінюється навіть у разі, коли об'єкт вже перебуває у володінні сторони кримінального провадження (що було влучно підкреслено Вищим антикорупційним судом). Право власності вже обмежене, тому контроль за правомірністю такого може бути лише наступним (під час розгляду клопотання про арешт майна), у той час як доцільність обмеження прав «інформаційних» – питання відкрите, а тому має стати предметом попереднього судового контролю (за чинної редакції КПК – у порядку дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів).

Отже, огляд цифрової інформації у вилучених під час обшуку затриманої особи пристроях без отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів є незаконним. Допустимими є лише дії, пов'язані із вилученими девайсами як з майном: а) огляд зовнішнього вигляду; б) операції, спрямовані на підтримку працездатності пристрою (наприклад, підключення зарядного пристрою); в) дії, що унеможливають зміну або знищення інформації до отримання дозволу на ознайомлення з нею (наприклад, застосування екрану (клітки, циту) Фарадея).

Список використаних джерел:

1. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 02 листопада 2015 року, судова справа № 591/7327/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53088100> (дата звернення: 03.10.2021).
2. Вирок Токмацьким районного суду Запорізької області від 16 жовтня 2018 року, судова справа № 311/1728/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77167470> (дата звернення: 03.10.2021).
3. Ухвала Деснянського районного суду міста Чернігова від 31 жовтня 2014 року, судова справа № 750/10961/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46786654> (дата звернення: 03.10.2021).
4. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 11 вересня 2019 року, судова справа № 937/7032/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84311904> (дата звернення: 03.10.2021).
5. Вирок Северодонецького міського суду Луганської області від 12 березня 2020 року, судова справа № 425/278/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88184198> (дата звернення: 03.10.2021).
6. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12 грудня 2019 року, судова справа № 757/60650/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86292433> (дата звернення: 03.10.2021).

7. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 07 квітня 2020 року, судова справа № 991/2748/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88705929> (дата звернення: 03.10.2021).

8. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 13 березня 2020 року, судова справа № 991/2105/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88319938> (дата звернення: 03.10.2021).

9. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 02 червня 2020 року, судова справа № 520/2989/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89701649> (дата звернення: 03.10.2021).

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2021 р.)

ЗМІСТ

Гловюк І.В.	Консенсуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України (питання судової практики)	3
Захарчук А.С.	Інститут приватної власності в контексті правової культури українського суспільства	6
Карчевський М.В.	Основні тенденції протидії злочинності в Україні (2013-2020)	9
Крегул Ю.І.	Деякі правові аспекти забезпечення безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.	13
Ландіна А.В.	Людиноцентрична кримінально-правова політика: забезпечення основоположних прав людини	16
Марисюк К.Б.	Поняття та суть декриміналізації діянь	19
Медицький І.Б.	Україна у відносинах з міжнародними юрисдикційними органами: причини та наслідки незабезпечення «якості» вітчизняного кримінального судочинства	23
Нікітенко В.М.	Проблем протидії незаконному збагаченню	26
Острогляд О.В.	Ефективність кримінально-правової політики та кримінально-правової норми: можливість вимірювання (постановка проблеми)	30
Павліченко І.М.	Інформаційна прозорість влади як важливий фактор взаємодії влади та громадянського суспільства	35
Сушицька Ю., Кушнір Д.	Правова культура працівників правоохоронних органів. Окремі аспекти	39
Рябчинська О.П., Большакова Д.О.	Оскарження судових рішень потерпілою особою через невідповідність покарання тяжкості кримінального правопорушення	42
Тичина В.П., Ковальчук О.Ю.	Україна в європейській системі захисту прав людини	46
Хорт І.В.	Заборона катувань та інші форми жорстокого поводження чи покарання: національні та міжнародні стандарти	48
Шведова Г.Л.	Кримінально-правова політика України у сфері запобігання та протидії корупції	53
Шпиталенко Г.А.	Право на дитинство в сімейно-правовій політиці України 20-их рр. ХХ ст.	56
Яковець І.	Інспектування в пробації та професійні стандарти	59

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2021 р.)

Правова політика України в працях молодих дослідників

Аббасова Д.Л.	Використання ненормативної (образливої) лексики у текстах кримінальних процесуальних документів: Етико-правовий аспект	63
Барис А.О.	Місце молоді на сучасному ринку праці: тенденції та проблематика	67
Березний О.	До питання формування та діяльності органів радянської міліції в Україні 1917-1930 рр.	70
Бондаренко А.А.	Сучасні тенденції поширення злочинності неповнолітніх в Україні	73
Браславська А.В.	Особливості забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб	75
Бучинська О.С.	Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.305 КК України	78
Грабазей А.І.	Роль прецеденту судових органів у системі джерел кримінального права України	81
Гриневич Т.П., Панасюк О.І.	Акти офіційного тлумачення як засіб встановлення змісту норм права	84
Жидкова Д.С.	Малозначність діяння: поняття та розмежування із суміжними поняттями	87
Ковальчук Д.М.	До питання правового статусу людини і громадянина та механізму його реалізації в Україні	89
Когут В.Є.	Протидія рейдерству: досвід США, Великобританії та Австралії	93
Корольова О.А.	Презумпція легітимності рішень органів управління	97
Кушнарьова А.В.	Суспільно-небезпечні діяння в епоху цифрових технологій: актуальні питання	100
Левченко М.Ю.	Деякі аспекти досудових та позасудових механізмів захисту прав та інтересів підприємців	102
Миколюк Н.В.	Проблеми відбування покарання у виді позбавлення волі неповнолітніми	106
Назаренко А.О.	Домашнє насильство: соціально-правовий аналіз	108
Невмержицька І.А., Загурський Р.Р.	Функції судового тлумачення норм права	111
Негрій А.Ю.	Проблема застосування смертної кари у світі: за чи проти?	113
Нізельська В.В.	Актуальні проблеми спадкування	116
Осіпчук М.В., Бабков А.В.	Професійно-правове тлумачення як один з різновидів неофіційного тлумачення	120
Павловська А.І.	Актуальні питання кримінальної відповідальності та покарання за домашнє насильство за КК України	123

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2021 р.)

Подолян С.В.	Загальні проблеми працевлаштування молоді в умовах сьогодення	126
Присяжнюк Д.А.	Підходи до розуміння сутності прогалин у праві	129
Решивська Я.В.	До питання впливу рецепції римського приватного права на сімейне право України	132
Соколик Н.П.	Попередження злочинності неповнолітніх: кримінологічні аспекти дослідження	134
Степаненко О.Р.	Міжнародні правоохоронні організації та їх співробітництво з Україною	138
Фаріга Є.В.	Аналіз статистичних даних щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за ст.111 Кримінального кодексу України	141
Щербіна К.В.	Актуальні питання щодо кваліфікації меж перевищення необхідної оборони	144
Юрченко З.-Н.А.	Правове регулювання захисту об'єктів інтелектуальної власності підприємства в Україні	146

Дискусії та обговорення

Скрипник А.В.	Окремі цифрові аспекти обшуку затриманої особи	149
---------------	--	-----

Наукове видання

Матеріали

II Всеукраїнського науково-практичного семінару

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Матеріали подані мовою оригіналу. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:

О.В. Острогляд,

В.С. Коршак

Видано за авторською редакцією

Підп. до друку Формат 60x84/18

Папір офс. Друк різнографічний. Гран. Bookman Old Style

Умовн. др. арк. 9,88. Наклад 100.